

ΤΕΥΧΟΣ 250 ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ-ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2013

ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ Επιθεώρηση

ΑΔΙΣΠΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Διοικητής ΑΔΙΣΠΟ
Υπτηχος (Ι) Θεόδωρος Μπόμπος

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Σμχος (Ι) Αθανάσιος Πολυμένης
Σμχος (Ι) Θεόδωρος Παπάζογλου
Σμχος (Ι) Τριαντάφυλλος Ματαφτσής
Αντχος Δημήτριος Σπύρου ΠΝ
ΜΥ Ελευθερία Καρατσίν

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΧΕΔΙΑΣΗ ΕΝΤΥΠΟΥ

ΜΥ Ελευθερία Καρατσίν

**ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ-ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ
ΕΙΚΟΝΑΣ**

Αλχίας (ΠΖ) Ελένη Κισκίνη
ΜΥ Ελευθερία Καρατσίν

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Σμχος (Ι) Θεόδωρος Παπάζογλου

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Μαρία Πλατσίδου
Επικ. Καθ. Αναπτ. Ψυχολογίας ΠΑΜΑΚ
Κυριακίδης Γεώργιος, MBA, MA, RMP 2
Εμμανουήλ Μικρογιαννάκης
Ομ. Καθ. Αρχ. Ιστορίας του Παν/μίου Αθηνών
Υπίατρος Κωνσταντίνος Κωνσταντίνου
Ιατρός ΑΔΙΣΠΟ
Ανχης Βλαχογιάννης Νικόλαος
Σπουδαστής 10ης ΕΣ ΑΔΙΣΠΟ
Τχης (ΠΖ) Κομήτης Δοξάκης
Σπουδαστής 10ης ΕΣ ΑΔΙΣΠΟ
Ασμχος (Ι) Χαρίτων Χαρούσης
Σπουδαστής 10ης ΕΣ ΑΔΙΣΠΟ

ΕΚΤΥΠΩΣΗ

ΤΥΕΣ

ΔΙΑΝΟΜΗ

Υπουργεία, Πρεσβείες, Προξενεία, Μουσεία,
Γενικά Επιτελεία,
Στρατιωτικοί Σχηματισμοί, ΓΕΕΦ, ΣΕΘΑ,
Στρατιωτικές Σχολές,
Σπουδαστές ΑΔΙΣΠΟ,
ΑΕΙ, Ινστιτούτα και Ερευνητικά Ιδρύματα

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ
ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

Γεωργικής Σχολής 29, ΤΚ 55535 Θεσσαλονίκη
Τηλ. 2310 472603, FAX 2310 471710
e-mail: info@adispo.gr

Διανέμεται Δωρεάν

Το περιοδικό
“Διακλαδική Επιθεώρηση”
δημοσιεύεται
και στο διαδίκτυο
www.adispo.gr

ΟΡΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

- Στη Διακλαδική Επιθεώρηση δημοσιεύονται:
- Επιστημονικές εργασίες και διαλέξεις των Σπουδαστών της Σχολής, ομιλίες της Ηγεσίας του ΥΕΘΑ, που αφορούν τις ΕΔ, Καθηγητών Πανεπιστημίων και γενικά Πνευματικών Προσωπικοτήτων, για θέματα Διακλαδικού ενδιαφέροντος, Στρατηγικής, Γεωπολιτικής και Διεθνών Σχέσεων.
 - Συμπεράσματα ή αποσπάσματα από σεμινάρια, ημερίδες και διημερίδες, που διοργανώνει η Σχολή.
 - Εκπαιδευτικές και λοιπές δραστηριότητες της Σχολής.
- Οι εργασίες πρέπει να περιλαμβάνουν πλήρη επιστημονική τεκμηρίωση - βιβλιογραφία, να αναφέρουν πλήρως τα στοιχεία του συγγραφέα και να μην υπερβαίνουν τις 4000 λέξεις.
- Δε δημοσιεύονται εργασίες που περιέχουν διαβαθμισμένες πληροφορίες, εργασίες που δεν τεκμηριώνεται το περιεχόμενό τους και έχουν αιχμές πολιτικής φύσεως ή μη ευπρεπείς εκφράσεις.
- Δημοσίευση εργασίας δε σημαίνει αποδοχή απόψεων του συγγραφέα της από την ΑΔΙΣΠΟ.
- Οι βιβλιογραφικές σημειώσεις πρέπει να έχουν ενιαία αρίθμηση, να βρίσκονται στο τέλος του άρθρου και να δίνονται ως εξής: Ονοματεπώνυμο συγγραφέα, Τίτλος βιβλίου και υπότιτλος, Εκδοτικός οίκος, Έτος έκδοσης, Σελίδα.
- Οι μελέτες στρατηγικού και γεωπολιτικού περιεχομένου πρέπει να συνοδεύονται και από σχετικούς χάρτες και σχεδιαγράμματα.
- Η οποιαδήποτε εργασία πρέπει να παραδίδεται σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή.
- Δεν επιστρέφεται το υλικό, ανεξάρτητα αν δημοσιευθεί ή όχι.

πρόλογος

του Υπτιχου (Ι) κ. Θεόδωρου Μπόμπου
Διοικητή Ανωτάτης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου

Αγαπητοί αναγνώστες,

καλώς ορίσατε στο 25ο τεύχος της Διακλαδικής Επιθεώρησης.

Σε συνέχεια της προσπάθειας ενημέρωσης και βελτίωσης του γνωσιακού επιπέδου των σπουδαστών και μέσω του περιοδικού, επιδιώκουμε μια όσο το δυνατόν πολύπλευρη επιμόρφωση στο σύνολο των θεμάτων που επηρεάζουν τον πόλεμο και διαμορφώνουν την τέχνη του, καθώς και της ικανότητας των ηγετών να ανταπεξέρχονται στις απαιτήσεις της αποστολής τους.

Με σεβασμό στα διδάγματα της ιστορίας, μεθοδική αλλά και κριτική εξέταση των σκεπτικών και των πρακτικών του παρελθόντος στο στρατιωτικό επίπεδο, πρέπει να μάθουμε να σκεπτόμαστε, να αποφασίζουμε και να σχεδιάζουμε, με τα συνολικά και έγκυρα δεδομένα του παρόντος, για τη διαμόρφωση ενός καλύτερου μέλλοντος.

Στόχος μας, πέρα από την πολυποίκιλη επιμόρφωση, είναι και η εξασφάλιση βέλτιστων συνθηκών στους σπουδαστές, προκειμένου να μπορέσουν να διακρίνουν και να αφομοιώσουν τα εποικοδομητικότερα στοιχεία της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Πρέπει να αναπτύξουν συνολικότερη σκέψη πάνω στα θέματα που θα διαπραγματευθούν, αλλά και στα περίπλοκα και δύσκολα προβλήματα που θα αντιμετωπίσουν στη συνέχεια της καριέρας τους, ειδικά τώρα, που η κατάσταση απαιτεί, περισσότερο από ποτέ, ακριβείς χειρισμούς για την εξασφάλιση της αποτελεσματικότητας.

Στη σημερινή εποχή, το εύρος των σχετικών με την άμυνα θεμάτων είναι απίστευτα μεγάλο. Ξεκινά από διαχρονικά αντικείμενα όπως η βασική υποστήριξη μέσω ανθρωπίνου και φτάνει έως την ψηφιοποίηση του πεδίου μάχης μέσω δορυφορικών πληροφοριών και τον κυβερνοπόλεμο.

Με αυτά τα δεδομένα, προσπαθούμε να οδηγήσουμε τους σπουδαστές μας, μέσα από την πολύπλευρη και απαιτητική εξάσκηση, στην όξυνση και ωρίμανση όλων των πλευρών της νοημοσύνης τους, καθιστώντας τους ικανούς να βρίσκουν λύσεις "πρωτότυπες" σε προβλήματα καινοφανή, εκεί όπου δεν θα τους δοθεί καμία βοήθεια, ούτε θα είναι σε θέση να αναζητήσουν προηγούμενες λύσεις αλλά και να ανταπεξέρχονται στις υλικές και ηθικές προκλήσεις που δυστυχώς αυξάνουν.

Τέλος ο σύγχρονος Ηγέτης, μέσα από τη μεθοδικά καλλιεργημένη σκέψη και τη συνολική γνώση του πολέμου, πρέπει να αναπτύξει επαρκή διορατικότητα και να είναι σε θέση να διακρίνει, αν όχι να προβλέψει, τη διαμόρφωση των νέων δεδομένων στο επιχειρησιακό του περιβάλλον, ώστε στη συνέχεια να ανταποκριθεί έγκαιρα και με αποφασιστικότητα στις απαιτήσεις τους.

Καλή σας ανάγνωση!

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Υποπτεράρχος (Ι) Θεόδωρος Μπόμπος γεννήθηκε στο Ναύπλιο Αργολίδος το 1959. Εισήλθε στη Σχολή Ικάρων το 1977 και μετά την αποφοίτηση του ως Ανθυποσημαγός Ιπτάμενος, υπηρέτησε σε Μονάδες μαχητικών αεροσκαφών και στο Αρχηγείο Τακτικής Αεροπορίας (ΑΤΑ).

Διετέλεσε Αξιωματικός Επιχειρήσεων και Διοικητής της 337ΜΠΚ, καθώς και Διευθυντής Επιχειρησιακής Φυλακής, Υποδιοικητής και Διοικητής και του Εθνικού Κέντρου Αεροπορικών Επιχειρήσεων (ΕΚΑΕ). Συμπλήρωσε συνολικά 5500 ώρες πτήσης.

Υπηρέτησε σε θέσεις εξωτερικού, στο Combined Air Operations Center 5 (CAOC-5) για τις επιχειρήσεις του NATO στη Βοσνία και ως Αεροπορικός Ακόλουθος στην Πρεσβεία της Ελλάδος στη Σόφια της Βουλγαρίας.

Είναι απόφοιτος της Σχολής Πολέμου Αεροπορίας, του Σχολείου Ηλεκτρονικού Πολέμου Πολεμικής Αεροπορίας (ΣΗΠ), του Διακλαδικού Σχολείου Ηλεκτρονικού Πολέμου (ΔΣΗΠ), του Σχολείου Όπλων Τακτικής (ΣΟΤ), του Σχολείου Ξένων Γλωσσών (ΣΞΓ), του Σχολείου Εκπαιδευτών (ΣΕΕ).

Έχει παρακολουθήσει τις εκπαιδεύσεις στο NATO Joint Electronic Warfare course (NATO School), στο ACE Air and ASACS Operations Evaluators course (NATO School), στο NATO Conventional Targeting & Weaponneering course (NATO School) και στο Psychological Operations School του Γερμανικού Στρατού.

Είναι κάτοχος μεταπτυχιακού στη Φιλοσοφία με τίτλο σπουδών "Master's degree in Philosophy" (taught in English).

Είναι έγγαμος και έχει δύο κόρες.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

**Συναισθηματική Νοσημοσύνη: Σύγχρονες
Προσεγγίσεις μιας Παλιάς Έννοιας**
Γράφει η Μαρία Πλατσίδου

1

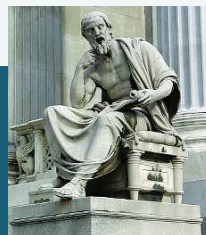
**Εισαγωγή στην Οργανωσιακή Συμπεριφορά - ΟΣ
Οργανωσιακά και διοικητικά θέματα**
του Κυριακίδη Γεώργιου

18

Ελλάς και πενία
του Εμμανουήλ Μικρογιαννάκη

29

Προβληματισμοί...Ειδικού Χειρισμού
του Υπιάτρου Κωνσταντίνου Κωνσταντίνου

33

Συστήματα HELIOS II και Δορυφορικές Πληροφορίες
του Αντισυνταγματάρχη Βλαχογιάννη Νικόλαου

37

Βαλκανικοί Πόλεμοι
του Ταγματάρχη (ΠΖ) Κομήτη Δοξακή

43

**"Η Άγνωστη Προσπάθεια Εξοπλισμού της Ελληνικής
Αεροπορίας (1936-1941)"**
του Αντισυμμηναρχου (Ι) Χαρίτων Χαρούση

67

Δραστηριότητες ΑΔΙΣΠΟ

84

84

Ο Α/ΓΕΕΘΑ
στην ΑΔΙΣΠΟ

Η Ταξιαρχία
SEEBRIC
στην ΑΔΙΣΠΟ

86

94

Ο Δκτής
ΓΣΣ/ΝRDC-GR
στην ΑΔΙΣΠΟ

95

Ο Γενικός
Επιθεωρητής
Αστυνομίας
Β. Ελλάδας
στην ΑΔΙΣΠΟ

88

Ο Δκτής ΔΑΥ
στην ΑΔΙΣΠΟ

89

Ο Υπαρχηγός
Αρχηγείου Στόλου
στην ΑΔΙΣΠΟ

96

Ο Δκτής
ΧΧ/ΤΟΜ στην
ΑΔΙΣΠΟ

90

Ο Αρχηγός
Λιμενικού Σώματος
στην ΑΔΙΣΠΟ

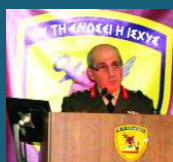
97

Ο DCOS
OPS/ΝRDC-GR
στην ΑΔΙΣΠΟ

91

Ο Δκτής ΑΣΔΕΝ
στην ΑΔΙΣΠΟ

98

Ημερίδα ΑΔΙΣΠΟ

92

Ο Δκτής ΔΣΣ
στην ΑΔΙΣΠΟ

100

Επισκοπήσεις ΑΔΙΣΠΟ

103

Άσκηση ΤΑΑΣ
«ΔΕ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ»

Ο Αρχηγός
Τακτικής
Αεροπορίας
στην ΑΔΙΣΠΟ

93

104

Διαλέξεις ΑΔΙΣΠΟ

111

Αιμοδοσία ΑΔΙΣΠΟ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΔΙΣΠΟ

Ίδρυση της Ανώτατης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου (ΑΔΙΣΠΟ)

Με απόφαση του Υφυπουργού Εθνικής Άμυνας (Φ.022/27/158782/ Σ.4405/25 Ιουλ 2003/ΥΕΘΑ/ΓΕΕΘΑ/ΔΙΔΥΠ&ΟΡΓ.)

συγκροτήθηκε η Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου (Α.Δι.Σ.ΠΟ).

Στις 1 Οκτ 2003 εκδόθηκε ο Νόμος υπ' αριθ. 3186 (ΦΕΚ230/Τεύχος Πρώτο) για την ίδρυση της Α.Δι.Σ.ΠΟ.

Ως ημερομηνία έναρξης λειτουργίας της Σχολής καθορίστηκε η 9η Σεπ 2003, ημερομηνία κατά την οποία εκλήθη να φοιτήσει η 1η Εκπαιδευτική Σειρά (Ε.Σ)

Στις 27 Οκτ 2003 πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια της Σχολής με την παρουσία της Πολιτικής και Στρατιωτικής Ηγεσίας του ΥΕΘΑ.

Έδρα της Σχολής

Η Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου έχει την έδρα της στο στρατόπεδο "Ταξιάρχου Λασκαρίδη Κωνσταντίνου" στη Θεσσαλονίκη, όπου μέχρι το έτος 2003 λειτουργούσε η Ανωτάτη Σχολή Πολέμου του Στρατού Ξηράς.

Έμβλημα της Σχολής

Το έμβλημα της Σχολής αποτελείται από το έμβλημα του ΓΕΕΘΑ με τα σύμβολα των 3 Κλάδων και με την προσθήκη ενός βιβλίου και ενός ξίφους που κόβει τον "Γόρδιο Δεσμό", που συμβολίζουν τη δύναμη και την αποφασιστικότητα που δίδει η γνώση για την επίλυση παντός προβλήματος.

Στο πάνω μέρος του εμβλήματος φέρεται η επιγραφή "ΕΝ ΤΗ ΕΝΩΣΕΙ Η ΙΣΧΥΣ" που έχει ληφθεί από τη λαϊκή σοφία και εκλέχθηκε για να τονίσει το διακλαδικό χαρακτήρα της Ανωτάτης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου.

Συναισθηματική Νοημοσύνη: Σύγχρονες Προσεγγίσεις μιας Παλιάς Έννοιας

Γράφει η Μαρία Πλατσίδου

Επίκουρη Καθηγήτρια Αναπτυξιακής Ψυχολογίας Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Abstract

Emotional intelligence draws its origin from the theories of Thorndike and Gardner but a revival of interest has been noted recently. As a result, there is an intense activity of research, publications and intervention programs, aiming at defining and developing emotional intelligence in children and adults. This article presents the major theories proposed to define, explicate and measure emotional intelligence: the theories of Mayer et al., Bar-On, Goleman & Cooper. Additionally, it reviews the main points of the critique exerted on the concept and the theories of emotional intelligence and it suggests the implications and applications for the education and workplace.

Λέξεις κλειδιά

Συναισθηματική νοημοσύνη, συναισθηματική ανάπτυξη, συναισθηματική επάρκεια, προγράμματα παρέμβασης.

0. Εισαγωγή

Η συναισθηματική νοημοσύνη έχει γίνει πρόσφατα πολύ δημοφιλής τόσο στο επιστημονικό όσο και στο ευρύ κοινό. Αυτό αποδίδεται, σε ένα βαθμό, στην έκδοση των βιβλίων του Daniel Goleman (1995, 1998) που έκαναν την έννοια γνωστή στο ευρύ κοινό και έλκυσαν το ενδιαφέρον, ιδιαίτερα, του εργασιακού και επιχειρηματικού κόσμου. Σήμερα, η συναισθηματική νοημοσύνη εκτιμάται ολοένα και περισσότερο για τις πολλά υποσχόμενες εφαρμογές της στην ανατροφή των παιδιών, την εκπαίδευση και την εργασία. Ωστόσο, δεν υπάρχει απόλυτη συμφωνία σχετικά με το περιεχόμενο της έννοιας αυτής. Οι περισσότεροι φαίνεται να συμφωνούν ότι δεν πρόκειται για μια καινούργια έννοια, αλλά μάλλον για μια συστηματοποιημένη και εμπειρικά υποστηριζόμενη αναδιατύπωση παλαιότερων θεωρητικών απόψεων. Ακόμη κι αν έτσι είναι, ισχυρίζονται πολλοί, η συναισθηματική νοημοσύνη ρίχνει φως στην ερμηνεία φαινομένων τα οποία δεν είχαν ως τώρα εξηγηθεί επαρκώς. Στο άρθρο αυτό γίνεται μια κριτική περιγραφή των κυριότερων σύγχρονων θεωριών για το περιεχόμενο, τη μέτρηση και τις εφαρμογές της συναισθηματικής νοημοσύνης, με στόχο να αναδειχθεί η

συμβολή, αλλά και οι αδυναμίες της, στην ερμηνεία διαφόρων φαινομένων της συμπεριφοράς.

Μπορεί η πλατιά δημοσιότητα που απέκτησε η συναισθηματική νοημοσύνη να οφείλεται στον Goleman, όμως, η διαμόρφωσή της ως επιστημονική έννοια ξεκίνησε αρκετά πριν. Η πρώτη ακαδημαϊκή αναφορά στον όρο συναισθηματική νοημοσύνη γίνεται το 1985 και αποδίδεται σε έναν αμερικανό μεταπτυχιακό φοιτητή, τον Leon Payne, ο οποίος συμπεριέλαβε τον όρο αυτό στον τίτλο της διδακτορικής διατριβής του (Payne, 1985). Ωστόσο, η συναισθηματική νοημοσύνη έχει τις ρίζες της πολύ πιο βαθιά στο χρόνο, στην έννοια της κοινωνικής νοημοσύνης που εισήγαγε ο Thorndike (1920). Την όρισε ως την ικανότητα που έχει κανείς να καταλαβαίνει τους άνδρες και τις γυναίκες, τα αγόρια και τα κορίτσια και να χειρίζεται με σοφία τις ανθρώπινες σχέσεις.

Αρκετά αργότερα, ο Gardner (1983) διατύπωσε τη θεωρία του για τα πολλαπλά συστατικά της νοημοσύνης, όπου συμπεριέλαβε δύο νέες διαστάσεις: τη διαπροσωπική και την ενδοπροσωπική νοημοσύνη. Βασική προϋπόθεση για να αναπτύξει κανείς τόσο την κοινωνική, όσο και τη διαπροσωπική και την ενδοπροσωπική νοημοσύνη είναι η ικανότητα να βρίσκεται σε άμεση και καλή επαφή με τον εσωτερικό κόσμο των συναισθημάτων του.

Έχοντας την αρχή της εξέλιξης της στις παραπάνω θεωρητικές προσεγγίσεις, διαμορφώθηκε η σύγχρονη έννοια της συναισθηματικής νοημοσύνης. Σε έναν από τους πρώτους εννοιολογικούς ορισμούς που δόθηκαν, η συναισθηματική νοημοσύνη ορίζεται ως "μια μορφή κοινωνικής ευφυΐας η οποία περιλαμβάνει την ικανότητα να κατανοεί κανείς τα συναισθήματα τόσο τα δικά του όσο και των άλλων ανθρώπων, να κάνει λεπτές διακρίσεις ανάμεσα στα διάφορα συναισθήματα και να χρησιμοποιεί αυτές τις πληροφορίες ώστε να καθοδηγεί αναλόγως τις σκέψεις και τις πράξεις του" (Mayer & Salovey, 1993, σ. 433). Παράλληλα, άρχισαν να κατασκευάζονται κλίμακες για τη μέτρηση διαφόρων διαστάσεων της συναισθηματικής νοημοσύνης (βλ. ανασκόπηση στο Mayer, Salovey & Caruso, 2000). Το 1992 εκδόθηκε το πρώτο τεστ για τη μέτρηση της συναισθηματικής ευφυΐας που κατασκεύασε ο Bar-On. Μέσα στην τελευταία δεκαετία, έχει αυξηθεί κατακόρυφα ο αριθμός των ερευνητών που μελετούν τη φύση, τη μέτρηση και τις πρακτικές εφαρμογές της συναισθηματικής ευφυΐας.

0.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις και τρόποι μέτρησης της συναισθηματικής νοημοσύνης

Όλες οι θεωρίες που έχουν διατυπωθεί για την ερμηνεία της συναισθηματικής νοημοσύνης την αντιμετωπίζουν ως μια σύνθετη έννοια που περιλαμβάνει μια σειρά από διαστάσεις (ικανότητες, χαρακτηριστικά, δεξιότητες) και αναφέρεται σε διάφορα πεδία της ανθρώπινης φύσης (γνωστικό

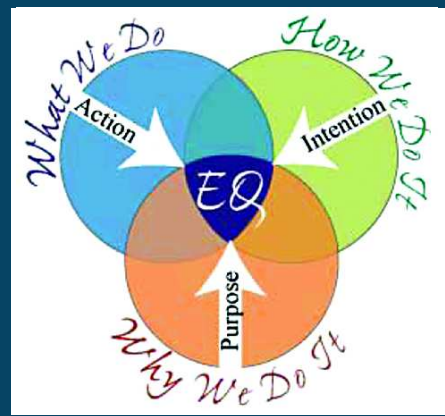
δυναμικό, προσωπικότητα, συμπεριφορά). Με βάση το πού εστιάζουν οι διάφορες θεωρίες μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις κατηγορίες:

α) *Θεωρίες ικανότητας*: θεωρούν τη συναισθηματική νοημοσύνη ως μια ικανότητα του νου που έχει αντιστοιχίες, ως προς τη δομή και την οργάνωσή της, με τα άλλα είδη νοημοσύνης, τα οποία αναφέρονται κυρίως σε γνωστικές ικανότητες (π.χ., η θεωρία των Mayer, Salovey & Caruso).

β) *Θεωρίες με πλαίσιο την προσωπικότητα*: ερμηνεύουν τη συναισθηματική νοημοσύνη ως ένα συνδυασμό από ικανότητες προσαρμογής και χαρακτηριστικά προσωπικότητας (π.χ., η θεωρία του Bar-On).

γ) *Θεωρίες επίδοσης*: επιχειρούν να εξηγήσουν αλλά και να προβλέψουν την αποτελεσματικότητα και την επίδοση κάποιου στην εργασία του, με βάση τον τρόπο οργάνωσης της προσωπικότητάς του (π.χ., η θεωρία του Goleman).

Για τη μέτρηση της συναισθηματικής νοημοσύνης έχουν τελευταία κατασκευαστεί ποικίλα ψυχομετρικά εργαλεία (κλίμακες ή τεστ), τόσο σε επιστημονικό όσο και σε εκλαϊκευμένο επίπεδο. Ενδεικτικό για το τελευταίο είναι το γεγονός ότι μια πρόχειρη αναζήτηση στο διαδίκτυο θα φέρει στο φως δεκάδες "τρόπους για να μετρήσεις τη συναισθηματική ευφυΐα" τη δική σου, των παιδιών ή των συνεργατών σου. Όμως, για να έχει κανείς μια έγκυρη εκτίμηση, όπως και σε κάθε περίπτωση μέτρησης ικανοτήτων,

χρειάζεται να γνωρίζει πώς η θεωρία με βάση την οποία κατασκευάστηκε το συγκεκριμένο τεστ ορίζει τη συναισθηματική νοημοσύνη (τι πιστεύει για τη φύση, το περιεχόμενο και τις ικανότητες που τη συνθέτουν και πώς τις μετρά). Συχνά, οι θεωρίες της συναισθηματικής νοημοσύνης διαφέρουν και στον τρόπο μέτρησης που χρησιμοποιούν. Ως προς αυτό, τα ψυχομετρικά εργαλεία που προτείνονται για τη μέτρηση της συναισθηματικής νοημοσύνης μπορούν να ταξινομηθούν σε 3 κατηγορίες: α) *Αυτοαναφορές*. Αποτελεί τον πιο συνηθισμένο τρόπο για τη μέτρηση των χαρακτηριστικών που σχετίζονται με τη συναισθηματική νοημοσύνη, όπως προσήνεια, ενσυναίσθηση, ανησυχία, κτλ. Το Emotional Quotient Inventory που κατασκεύασε ο Bar-On (1997) ανήκει σε αυτή την κατηγορία. β) *Αναφορές άλλων (τεστ 360 μοιρών)*. Στα τεστ αυτού του τύπου, ορισμένα άλλα πρόσωπα (π.χ., γονείς, δάσκαλοι, προϊστάμενοι) καλούνται να εκτιμήσουν τις ικανότητες και τα χαρακτηριστικά κάποιου. Παράδειγμα αυτής της κατηγορίας είναι το Emotional Competence Inventory των Boyatzis, Goleman & Rhee (2000). γ) *Αντικειμενική μέτρηση ικανοτήτων*. Είναι ο τρόπος που εφαρμόζεται και στη μέτρηση των γνωστικών ικανοτήτων, όπου ο εξεταζόμενος καλείται να παράγει λύσεις σε προβλήματα, ή να δώσει απαντήσεις σε ερωτήσεις και βαθμολογείται ανάλογα με την επιτυχία που σημείωσε. Ένα τεστ που εφαρμόζει αυτές τις αρχές για τη μέτρηση της συναισθηματικής νοημοσύνης είναι το Mayer, Salovey, Caruso Emotional Intelligence Test (Mayer, Caruso & Salovey, 1999).

Στη συνέχεια θα περιγραφούν τα κυριότερα θεωρητικά μοντέλα για τη συναισθηματική νοημοσύνη και οι τρόποι μέτρησης που χρησιμοποιούν.

1. Το θεωρητικό μοντέλο των Mayer, Salovey & Caruso: Η συναισθηματική νοημοσύνη ως μια νοητική ικανότητα

John D. Mayer

Peter Salovey

Οι Mayer, Salovey και Caruso ασχολήθηκαν από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 με την εμπειρική διερεύνηση της συναισθηματικής νοημοσύνης (Mayer & Salovey, 1993). Σύμφωνα με τη θεωρία που πρότειναν, η συναισθηματική νοημοσύνη είναι ένα είδος νοημοσύνης κατ' αναλογία με εκείνα που αναφέρονται σε γνωστικές ικανότητες. Εμπρικλείει την ενδοπροσωπική και τη διαπροσωπική νοημοσύνη του Gardner, αλλά περιλαμβάνει κι άλλες ικανότητες που αναφέρονται τόσο στο γνωστικό όσο και στο συναισθηματικό σύστημα οργάνωσης του ανθρώπινου νου. Η συναισθηματική νοημοσύνη λειτουργεί με ενιαίο τρόπο, περιλαμβάνει όμως διάφορες ικανότητες που οργανώνονται σε τέσσερις διαστάσεις (Mayer, Salovey & Caruso, 1999, 2000⁴):

1) *Αντίληψη και αναγνώριση των συναισθημάτων:* είναι η ικανότητα κάποιου να αντιλαμβάνεται τα συναισθήματα, τόσο τα δικά του όσο και των άλλων, που αποτυπώνονται στις εκφράσεις του προσώπου, τον τόνο της φωνής, τα έργα τέχνης, κ.ά.

2) *Αφομοίωση των συναισθημάτων στον τρόπο σκέψης:* το να μπορεί να χρησιμοποιεί (να ανασύρει ή να παράγει) τα κατάλληλα συναισθήματα που

τροφοδοτούν τη σκέψη και να μπορεί να αναλογίζεται με βάση αυτά. Αφορά στην ικανότητα επεξεργασίας συναισθηματικών πληροφοριών (π.χ., "σήμερα είμαι χαρούμενος/η") η οποία επηρεάζει αναλόγως τη γνωστική κατάσταση του ατόμου (π.χ., "νιώθω ότι είμαι επαρκής ή ικανός/ή"), εμπλουτίζοντας έτσι τη διαδικασία της σκέψης.

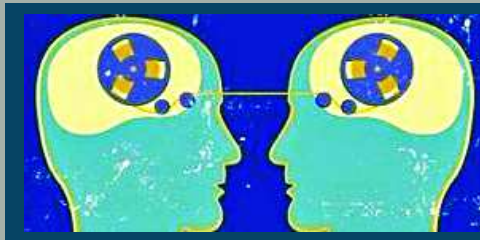
3) *Κατανόηση των συναισθημάτων:* πρόκειται για την ικανότητα κατανόησης των σύνθετων συναισθημάτων και των αλυσιδωτών συναισθηματικών αντιδράσεων, πώς δηλαδή, ένα συναίσθημα πυροδοτεί κάποιο άλλο. Για να συμβεί αυτό, λαμβάνει χώρα μια γνωστική επεξεργασία των συναισθημάτων. Η ικανότητα αυτή διευκολύνει πολύ την κατανόηση των διαπροσωπικών σχέσεων.

4) *Διαχείριση των συναισθημάτων:* αναφέρεται στην ικανότητα διαχείρισης τόσο των προσωπικών συναισθημάτων όσο και των άλλων ανθρώπων, με τρόπο ώστε να αντιλαμβάνεται κανείς τι κρύβει πίσω του ένα συναίσθημα και να βρίσκει τους πιο κατάλληλους κάθε φορά τρόπους για την αντιμετώπιση συναισθημάτων όπως ο φόβος, η ανησυχία, ο θυμός, η θλίψη.

1.1. Η μέτρηση της συναισθηματικής νοημοσύνης σύμφωνα με τους Mayer et al.

Για τη μέτρηση της συναισθηματικής νοημοσύνης οι εισηγητές της θεωρίας κατασκεύασαν δύο κλίμακες που στόχευαν στην αντικειμενική μέτρηση ικανοτήτων, σύμφωνα με το πρότυπο των γνωστικών έργων (Mayer, Caruso & Salovey, 1999, 2000β). Η πρώτη κλίμακα ήταν η Multifactor Emotional Intelligence Scale (MEIS). Μετά από μια σειρά δοκιμών και βελτιώσεων, εκδόθηκε η Mayer, Salovey, Caruso, Emotional Intelligence, Scale (MSCEIS). Το κάθε τεστ περιλαμβάνει τέσσερις κλίμακες οι οποίες αναφέρονται στη μέτρηση των τεσσάρων διαστάσεων που περιγράφει η θεωρία. Ο εξεταζόμενος παίρνει μία βαθμολογία σε καθεμιά από τις διαστάσεις ικανοτήτων καθώς και μια συνολική που αναφέρεται στη μέτρηση της γενικής συναισθηματικής του νοημοσύνης.

Ενδεικτικά, η πρώτη κλίμακα εξετάζει την *ικανότητα αναγνώρισης συναισθημάτων* χρησιμοποιώντας ως ερεθισμούς πρόσωπα, σχέδια και τοπία. Για παράδειγμα, παρουσιάζεται στο άτομο μια πολύχρωμη εικόνα ή μια φωτογραφία ενός προσώπου και του ζητείται να αναφέρει ποια

συναισθήματα μπορεί να ανιχνεύσει σε αυτή και σε ποιο βαθμό, με βάση μια κλίμακα πέντε σημείων. Η κλίμακα της *αφομοίωσης του συναισθήματος στον τρόπο σκέψης* εξετάζει την ικανότητα του ατόμου να μεταφράζει τα αισθήματα σε συναισθήματα και τον τρόπο με τον οποίο αυτά αλληλεπιδρούν με τις γνωστικές λειτουργίες. Για παράδειγμα, σε ένα έργο ζητείται από το άτομο να προσδιορίσει την ομοιότητα ανάμεσα σε ένα συναίσθημα (π.χ., αγάπη) και ένα φυσικό αίσθημα (π.χ., θερμότητα ή γεύσεις), απαντώντας στις ερωτήσεις με βάση μια κλίμακα πέντε σημείων. Η κλίμακα κατανόησης των συναισθημάτων εξετάζει την ικανότητα κάποιου να συνταιριάζει με τον κατάλληλο τρόπο τα συναισθήματα. Παρουσιάζεται, λ.χ., ένα σύμπλεγμα συναισθημάτων (π.χ. χαρά κι αποδοχή) και ζητείται από το άτομο να διαλέξει ποιο από τα παρακάτω ταιριάζει με αυτό: ενοχή, πρόκληση, μανία, αγάπη, πόθος. Η τελευταία κλίμακα εξετάζει την ικανότητα για *διαχείριση των συναισθημάτων*, με στόχο την αποτελεσματική χρήση τους για τη λήψη αποφάσεων. Για παράδειγμα, το άτομο ερωτάται τι θα έπρεπε να κάνει ένας λυπημένος άνθρωπος, προκειμένου να αισθανθεί καλύτερα: να μιλήσει σε φίλους, να δει μια ταινία δράσης, να φάει ένα καλό γεύμα ή να κάνει έναν περίπατο μόνος. Ο εξεταζόμενος θα πρέπει να αξιολογήσει πόσο καθεμιά από τις επιλογές συμβάλλει στον επιδιωκόμενο στόχο. Οι απαντήσεις των ατόμων βαθμολογούνται με αντικειμενικά κριτήρια (βλ. Mayer et al., 1999).

Στην αρχή, τα δύο τεστ απευθύνονταν μόνο σε ενήλικο πληθυσμό. Αργότερα, το MEIS προσαρμόστηκε ώστε να απευθύνεται σε παιδιά και εφήβους και αναμένεται και η έκδοση του MSCEIS για εφήβους (Caruso, χ.χ.). Τα τεστ αυτά δεν έχουν ακόμη προσαρμοστεί στα ελληνικά. Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί η προσπάθεια των Τσαούση και συνεργατών (2003) να κατασκευάσουν ένα ελληνικό τεστ συναισθηματικής νοημοσύνης, με βάση το μοντέλο των

Mayer et al. Θα πρέπει όμως να επισημανθεί ότι το ΤΕΣΥΝ, όπως το ονομάζουν, στηρίζεται στις αυτοαναφορές των ατόμων και όχι στην αντικειμενική μέτρηση των συναισθηματικών τους ικανοτήτων. Το γεγονός αυτό διαφοροποιεί σημαντικά το ΤΕΣΥΝ σε σχέση με τις θεωρητικές προϋποθέσεις και τον τρόπο μέτρησης του μοντέλου για τη συναισθηματική νοημοσύνη που πρότειναν οι Mayer et al.

2. Το θεωρητικό μοντέλο του Reuven Bar-On: Ο Δείκτης Συναισθηματικής Νοημοσύνης

Reuven Bar-On

Η θεωρία του Bar-On αφορά στον προσδιορισμό και τη μέτρηση της συναισθηματικής και κοινωνικής νοημοσύνης. Η σύνθετη αυτή έννοια ορίζεται ως "μια σειρά από μη γνωστικές δυνατότητες, ικανότητες και δεξιότητες που επηρεάζουν την ικανότητα κάποιου να αντιμετωπίζει με επιτυχία τις περιβαλλοντικές απαιτήσεις και πιέσεις" (Bar-On, 1997, σ. 14). Το μοντέλο που προτείνεται για τη δομή της αποτελείται από πέντε κατηγορίες ικανοτήτων που η καθεμία περιλαμβάνει έναν αριθμό ειδικών δεξιοτήτων: (1) Οι ενδοπροσωπικές ικανότητες περιλαμβάνουν τις δεξιότητες συναισθηματικής αυτό-ενημερότητας, θετική διεκδίκηση, αυτοσεβασμός,

διαπίστωση του ατομικού δυναμικού, ανεξαρτησία. (2) Οι διαπροσωπικές ικανότητες αφορούν στην ενσυναίσθηση, τις διαπροσωπικές σχέσεις και την κοινωνική υπευθυνότητα. (3) Η ικανότητα προσαρμογής αναφέρεται στην ανοχή στο άγχος και τον έλεγχο των παρορμήσεων. (4) Η διαχείριση του άγχους περιλαμβάνει τις δεξιότητες για λύση προβλημάτων, έλεγχο της πραγματικότητας και ευελιξία. Τέλος, (5) η γενική διάθεση αφορά στην ευτυχία και την αισιοδοξία. Στην πρόσφατη αναθεώρηση του μοντέλου, ο Bar-On (2000) θεωρεί ότι η τελευταία κατηγορία ικανοτήτων λειτουργεί μάλλον ως ένας διαμεσολαβητής για τη διευκόλυνση της συναισθηματικής νοημοσύνης κι όχι ως μια ανεξάρτητη κατηγορία ικανοτήτων.

Η εμπειρική διερεύνηση του μοντέλου έδειξε ότι η συναισθηματική και κοινωνική νοημοσύνη αναπτύσσεται σταθερά τουλάχιστον μέχρι την πέμπτη δεκαετία της ζωής (Bar-On, 2000). Ως προς το φύλο, δεν παρατηρήθηκαν γενικευμένες διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών. Κάποιες διαφορές, συχνά μικρής έκτασης, παρατηρήθηκαν σε επιμέρους διαστάσεις της συναισθηματικής και κοινωνικής νοημοσύνης. Για παράδειγμα, οι γυναίκες φαίνεται να έχουν καλύτερες διαπροσωπικές ικανότητες και οι άνδρες καλύτερες ενδοπροσωπικές ικανότητες. Πιο συγκεκριμένα, οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερη ενσυναίσθηση, τα πάνε καλύτερα στις σχέσεις τους με τους άλλους και δείχνουν μεγαλύτερη κοινωνική υπευθυνότητα. Οι άνδρες, από την άλλη μεριά, διαθέτουν μεγαλύτερο αυτοσεβασμό και ανεξαρτησία, ελέγχουν καλύτερα το άγχος τους, είναι πιο καλοί στην προσαρμογή σε νέες συνθήκες και στη λύση προβλημάτων και είναι πιο αισιόδοξοι από ό,τι οι γυναίκες. Παρόμοιες διαφορές μεταξύ των δύο φύλων έχουν παρατηρηθεί, σε γενικές γραμμές, σε πληθυσμούς που προέρχονται από διάφορα πολιτισμικά περιβάλλοντα (Bar-On, 1997).

2.1. Η μέτρηση της συναισθηματικής νοημοσύνης σύμφωνα με τον Bar-On

Ο Bar-On ήταν από τους πρώτους που ασχολήθηκαν με τη μέτρηση της συναισθηματικής νοημοσύνης. Υποστήριξε ότι, όπως χρησιμοποιούμε το δείκτη νοημοσύνης για να μετρήσουμε τη γνωστική νοημοσύνη, μπορούμε, αντίστοιχα, να χρησιμοποιήσουμε ένα δείκτη για τη μέτρηση της συναισθηματικής νοημοσύνης. Με βάση αυτή την υπόθεση, κατασκεύασε το Emotional Quotient Inventory (EQ-I), μια κλίμακα για τη μέτρηση του Δείκτη Συναισθηματικής Νοημοσύνης (Bar-On, 1997, Bar-On & Parker, 2000). Πρόκειται για ένα ερωτηματολόγιο αυτοαναφορών με 133 προτάσεις. Το άτομο δηλώνει το βαθμό στον οποίο ισχύει για τον ίδιο η κάθε πρόταση, σε μια κλίμακα πέντε σημείων (π.χ., "Έχω καλές σχέσεις με τους άλλους ανθρώπους", "Περνάω καλά όταν βρίσκομαι με άλλα άτομα", "Μου αρέσει να βοηθώ του άλλους").

Ακολουθώντας τη δομή ενός κλασικού τεστ νοημοσύνης (όπως είναι το WISC), το EQ-I δίνει ένα γενικό Δείκτη Συναισθηματικής Νοημοσύνης και πέντε επιμέρους δείκτες που ο καθένας αντιστοιχεί σε μια από τις κατηγορίες συναισθηματικών και κοινωνικών ικανοτήτων που περιγράφει το μοντέλο. Επιπλέον, οι δείκτες αυτοί περιλαμβάνουν 15 υποκλίμακες, που αντιστοιχούν στη μέτρηση των ειδικών δεξιοτήτων που περιλαμβάνουν οι κατηγορίες ικανοτήτων. Σύμφωνα με τον Bar-On, υψηλή επίδοση στο EQ-I σημαίνει ότι το άτομο αυτό έχει δυνατότητες για υψηλή συναισθηματική και κοινωνική λειτουργικότητα, είναι δηλαδή, συναισθηματικά και κοινωνικά ευφυές.

Επιπλέον, το EQ-I δίνει τέσσερις δείκτες χρήσιμους για τον προσδιορισμό της εγκυρότητας της κλίμακας. Ο Βαθμός Παράλειψης αναφέρεται στον αριθμό των προτάσεων οι οποίες δεν απαντήθηκαν. Ο Δείκτης Ασυνέπειας δείχνει το βαθμό ασυνέπειας των απαντήσεων σε μια ομάδα προτάσεων που αναφέρονται στο ίδιο θέμα. Η Θετική Εντύπωση αποτυπώνει την τάση να δίνει κανείς υπερβολικά θετικές εκτιμήσεις, ενώ η Αρνητική Εντύπωση υποδηλώνει την τάση για το αντίθετο. Το EQ-I διαθέτει ένα ενσωματωμένο κριτήριο διόρθωσης της μέτρησης, βασισμένο στους δείκτες Θετικής και Αρνητικής Εντύπωσης. Αυτό θεωρείται μια σημαντική ιδιότητα για κάθε ψυχομετρικό εργαλείο που στηρίζεται σε αυτοαναφορές, γιατί μειώνει την προκατάληψη των κοινωνικά αποδεκτών απαντήσεων και ενδυναμώνει την ακρίβεια των μετρήσεων (Bar-On, 2000). Το EQ-I προοριζόταν αρχικά για ενήλικες και αργότερα κατασκευάστηκε για εφήβους η κλίμακα EQ-I:YV (Bar-On & Parker, 2000). Αξίζει να σημειωθεί ότι, πρόσφατα, επιχειρείται η προσαρμογή και στάθμιση του EQ-I στα ελληνικά από τις Κουμουνδούρου & Μαριδάκη-Κασσωτάκη (2003).

3. Το θεωρητικό μοντέλο του Daniel Goleman: Η Συναισθηματική Επάρκεια

Ο Goleman περιγράφει τη συναισθηματική νοημοσύνη ως μια δομή που "περιλαμβάνει ικανότητες όπως το να κινητοποιεί κανείς τον εαυτό του προς την επίτευξη στόχων και να επιμένει παρά τις ματαιώσεις που δέχεται, το να ελέγχει τις παρορμήσεις του και να μπορεί να καθυστερεί την ικανοποίησή του, όταν

Daniel Goleman

πρέπει, το να μπορεί να ρυθμίζει τη διάθεση του και μην επιτρέπει στο άγχος και την ανησυχία να παρεμποδίζουν την ικανότητά του για ορθή σκέψη, να διαθέτει ενσυναίσθηση και αισιοδοξία" (Goleman, 1995, σ. 34).

Αναλυτικά, στο μοντέλο αυτό, η συναισθηματική νοημοσύνη αποτελείται από πέντε διαστάσεις ικανοτήτων που περιλαμβάνουν συνολικά 25 συναισθηματικές δεξιότητες: (1) τη γνώση, (2) τη διαχείριση των συναισθημάτων, (3) την κινητοποίηση του εαυτού, (4) την αναγνώριση συναισθημάτων στους άλλους και (5) τη διαχείριση των σχέσεων. Η συναισθηματική νοημοσύνη είναι μια συνολική δομή, από την οποία πηγάζει η συναισθηματική επάρκεια (emotional competence), δηλαδή η δυνατότητα που έχει κανείς για υψηλή απόδοση σε αυτό που κάνει. Αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με τον Goleman (1988), η συναισθηματική επάρκεια είναι μια μαθημένη έννοια.

3.1. Η μέτρηση της συναισθηματικής επάρκειας

Για τη μέτρηση της συναισθηματικής επάρκειας κατασκευάστηκε το Emotional Competence Inventory 360 (ECI 360) (Boyatzis, Goleman & Rhee, 2000). Πρόκειται για τον καρπό της συνεργασίας του Goleman με τον Richard Boyatzis, ερευνητή με πολύχρονη εμπειρία σε θέματα της εργασιακής συμπεριφοράς. Χρησιμοποιείται για τη

μέτρηση ενός μεγάλου αριθμού συναισθηματικών ικανοτήτων που θεωρείται ότι σχετίζονται με την απόδοση στην εργασία. Η αξιολόγηση αυτή προσφέρει πληροφόρηση για το ποιες είναι οι περιοχές στις οποίες η συναισθηματική επάρκεια ενός ατόμου είναι χαμηλή και θα πρέπει να αναπτύξει, προκειμένου να πετύχει υψηλότερη επίδοση και αποτελεσματικότητα.

Το ECI αξιολογεί τέσσερις συστοιχίες ικανοτήτων που περικλείουν συνολικά 20 ικανότητες: (α) *Αυτογνωσία*: εξετάζει την ικανότητα για γνώση των προσωπικών συναισθημάτων, ακριβή αξιολόγηση του εαυτού μας και αυτοπεποίθηση. (β) *Αυτοδιαχείριση*: περιλαμβάνει τις ικανότητες για αυτοέλεγχο, αξιοπιστία, ευσυνειδησία, προσαρμοστικότητα, πρωτοβουλία και προσανατολισμό προς την επίτευξη στόχων. (γ) *Κοινωνική ενημερότητα*: εδώ συγκαταλέγονται η ενσυναίσθηση, η οργανωτική ενημερότητα και ο προσανατολισμός προς την εξυπηρέτηση. (δ) *Κοινωνικές δεξιότητες*: εξετάζει την ικανότητα για ηγεσία, επικοινωνία, επιρροή, καταλυτικές αλλαγές, διαχείριση των συγκρούσεων, οικοδόμηση δεσμών, ομαδική εργασία και ανάπτυξη των ικανοτήτων άλλων ατόμων.

Το ECI είναι ένα τεστ τύπου 360-μοιρών, δηλαδή, στηρίζεται σε αναφορές άλλων (συνάδελφοι, προϊστάμενοι, υφιστάμενοι) για την εκτίμηση της συναισθηματικής επάρκειας ενός ατόμου. Το ECI μπορεί ακόμη να χρησιμοποιηθεί για να σκιαγραφήσει το προφίλ συναισθηματικής επάρκειας ενός οργανισμού ή μιας επιχείρησης, με στόχο την επισήμανση των δυνατοτήτων που υπάρχουν για περαιτέρω ανάπτυξη. Για το σκοπό αυτό διατίθεται σε διάφορες

εκδόσεις για χρήση από επαγγελματικές ομάδες όπως πωλητές, στελέχη επιχειρήσεων, φοιτητές, κ.ά.

4. Το θεωρητικό μοντέλο του R. K. Cooper: Ο χάρτης του Συναισθηματικού Δείκτη

Πιο πρόσφατα ο Cooper (1996/1997) πρότεινε ένα μοντέλο για τη συναισθηματική νοημοσύνη, που εντάσσεται (όπως και τα δύο προηγούμενα) στις θεωρίες με πλαίσιο την προσωπικότητα. Για τη μέτρηση της δομής αυτής κατασκεύασε μια κλίμακα που ονόμασε Χάρτη του Δείκτη Συναισθήματος (the EQ-Map) και βασίζεται στη μέθοδο των αυτοαναφορών. Σύμφωνα με το μοντέλο του, η συναισθηματική νοημοσύνη απαρτίζεται από πέντε γενικές διαστάσεις χαρακτηριστικών και ικανοτήτων που περιλαμβάνουν ειδικές δεξιότητες: (α) *Το εκάστοτε περιβάλλον αναφέρεται στις πιέσεις και τις ικανοποιήσεις της ζωής.* (β) *Ο συναισθηματικός αλφαριθμητισμός* περιλαμβάνει τη συναισθηματική ενημερότητα για τον εαυτό μας και τους άλλους και τη συναισθηματική εκφραστικότητα. (γ) *Οι ικανότητες του δείκτη συναισθηματικής ευφυΐας* είναι η ικανότητα να θέτει κανείς στόχους, να τους διατηρεί και να δραστηριοποιείται για την επίτευξή τους, η δημιουργικότητα, η ανθεκτικότητα, η διαπροσωπική συνεκτικότητα και η επικοινωνιακή δυσαρέσκεια (η ικανότητα να μετατρέπει κανείς τη δυσαρέσκεια σε θετικό κίνητρο για δράση και βελτίωση της κατάστασης). (δ) *Οι αξίες και στάσεις του συναισθηματικού δείκτη* αναφέρονται στις προσδοκίες, τη συμπόνια, τη διαίσθηση, το εύρος εμπιστοσύνης, το ατομικό δυναμικό και την ολοκλήρωση του εαυτού. Τέλος, (ε) τα αποτελέσματα του χάρτη του συναισθηματικού δείκτη αφορούν σε μετρήσεις για εκφάνσεις της συναισθηματικής νοημοσύνης όπως γενική κατάσταση υγείας, ποιότητα ζωής και σχέσεων και άριστη επίδοση.

5. Ώρα για κριτική: Είναι η συναισθηματική νοημοσύνη μια αυθύπαρκτη ψυχολογική έννοια;

Είναι γεγονός ότι η συναισθηματική νοημοσύνη έχει ελκύσει σε μεγάλο βαθμό τόσο το ενδιαφέρον όσο και την κριτική του επιστημονικού κόσμου. Η κριτική που ασκείται σε όλα τα θεωρητικά μοντέλα για τη συναισθηματική νοημοσύνη επικεντρώνεται στο ότι, στην ουσία, δεν είναι ούτε καινούργια ούτε αυθύπαρκτη έννοια (π.χ., Davies, Stankov & Roberts, 1998). Αντίθετα, πρόκειται για ένα παλιό φαινόμενο που απλά απέκτησε νέο όνομα και αναζωπυρωμένο ενδιαφέρον. Οι επικριτές της υποστηρίζουν, ακόμη, ότι η συναισθηματική νοημοσύνη ταυτίζεται, σε ένα βαθμό, με τη γνωστική νοημοσύνη και σε μεγαλύτερο βαθμό, με διάφορες διαστάσεις της προσωπικότητας. Αναρωτιούνται λοιπόν, γιατί κανείς να εφεύρει έναν καινούργιο όρο (να μετονομάσει έναν παλιό), προκειμένου να ερμηνεύσει την ανθρώπινη συμπεριφορά, όταν μπορεί να καταφύγει στα από καιρού υπάρχοντα μοντέλα προσωπικότητας, τα οποία έχουν δοκιμαστεί και τροποποιηθεί αρκετά, ώστε να είναι αξιόπιστα και έγκυρα στις πληροφορίες που παρέχουν;

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί συνοψίζεται η κριτική που ασκείται στη συναισθηματική νοημοσύνη ως έννοια ανεξάρτητη από τη γνωστική νοημοσύνη

και την προσωπικότητα και περιγράφεται πώς οι εισηγητές των θεωριών αντικρούουν αυτά τα επιχειρήματα.

5.1. Η συναισθηματική ως ένα ανεξάρτητο είδος νοημοσύνης

Οι Mayer, Caruso & Salovey (1999), απαντώντας στην κριτική που δε θέλει τη συναισθηματική ως ένα άλλο είδος νοημοσύνης, αυτόνομο και ισότιμο με τη γνωστική νοημοσύνη (Davies et al., 1998), υποστηρίζουν ότι αυτό μπορεί να συμβαίνει αν πληρούνται ορισμένα κριτήρια: (α) να έχει αξιοπιστία στις μετρήσεις της, (β) οι ικανότητες που περιλαμβάνει να συσχετίζονται μεταξύ τους, (γ) θα πρέπει να συσχετίζεται με, αλλά και να είναι ανεξάρτητη από τα άλλα είδη νοημοσύνης και (δ) να εξελίσσεται με το πέρασμα της ηλικίας.

Όπως διαπίστωσαν, στο μοντέλο τους για τη συναισθηματική ευφυΐα τα παραπάνω κριτήρια ικανοποιούνται σε σημαντικό βαθμό. Συγκεκριμένα, η εγκυρότητα και η αξιοπιστία των κλιμάκων που κατασκεύασαν για τη μέτρηση της συναισθηματικής νοημοσύνης (MEIS και MSCEIS) έχει εξετασθεί με αναλυτικό τρόπο (Mayer et al., 1999). Οι Mayer, Caruso & Salovey (2000^β) υποστηρίζουν ότι οι δείκτες εσωτερικής αξιοπιστίας των δύο κλιμάκων είναι τόσο καλοί όσο οι δείκτες πολλών από τα σταθμισμένα τεστ νοημοσύνης. Επιπλέον, διαπιστώθηκαν μέτριες έως υψηλές συσχετίσεις ανάμεσα στις τέσσερις διαστάσεις ικανοτήτων. Οι ερευνητές συμπεραίνουν ότι τα ευρήματά τους υποστηρίζουν την ύπαρξη μιας γενικής δομής, της συναισθηματικής νοημοσύνης, η οποία διακρίνεται σε τέσσερις διαστάσεις ικανοτήτων, σύμφωνα με το μοντέλο που πρότειναν (Mayer et al., 2000^β).

Ως προς τις σχέσεις με τα άλλα είδη νοημοσύνης, διαπιστώθηκε ότι η συναισθηματική νοημοσύνη έχει μέτριες συσχετίσεις με τη γνωστική νοημοσύνη (Mayer et al., 1999). Ιδιαίτερα φαίνεται να σχετίζεται με τη λεκτική ικανότητα ($r=.36$ και $r=.45$, $p<.01$). Όμως, μη σημαντικές βρέθηκαν οι συσχετίσεις με μη λεκτικές μετρήσεις της νοημοσύνης (όπως, π.χ., με τα Raven Progressive Matrices) (Mayer et al., 2000^β). Τα ευρήματα αυτά δείχνουν ότι η συναισθηματική νοημοσύνη είναι ένα ανεξάρτητο είδος νοημοσύνης που έχει κάποιου βαθμού συγγένεια με τα άλλα είδη.

Αναφορικά με το τελευταίο κριτήριο, βρέθηκε ότι η συναισθηματική νοημοσύνη αναπτύσσεται με την ηλικία και επηρεάζεται θετικά από την εμπειρία και την άσκηση, όπως συμβαίνει και με την κλασική νοημοσύνη (Mayer et al., 1999, 2000^β). Ο μεγαλύτερος ρυθμός ανάπτυξης σημειώνεται ανάμεσα στην έναρξη της εφηβείας και τα πρώτα χρόνια της νεότητας.

Εκτός από τη γνωστική νοημοσύνη, διερευνήθηκε η σχέση της συναισθηματικής νοημοσύνης όπως την περιγράφει το μοντέλο των Mayer et al. με διαστάσεις της προσωπικότητας όπως η ενσυναίσθηση, η θαλπωρή στη συμπεριφορά των γονιών, η ικανοποίηση από τη ζωή, η εξωστρέφεια, η αυτοεκτίμηση, η διάθεση επιβολής, ο νευρωτισμός, κ.ά., που εκτιμήθηκαν με βάση κλίμακες αυτοαναφορών. Διαπιστώθηκε ότι οι συσχετίσεις τους ήταν μέτριες προς χαμηλές (στατιστικά σημαντικές) έως και μη σημαντικές. Το γεγονός αυτό δηλώνει ότι η συναισθηματική νοημοσύνη είναι ανεξάρτητη (δηλαδή, διαφορετική) από αυτές τις διαστάσεις προσωπικότητας (Mayer et al., 2000^β).

Τέλος, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι μετρήσεις που δίνει το

MSCEIT συσχετίζονται σε μέτριο βαθμό ($r=.36$) με τις μετρήσεις συναισθηματικής νοημοσύνης που αποκτώνται από κλίμακες αυτοαναφορών (π.χ. το BarOn EQ-I). Οι δύο κλίμακες έχουν κοινό μόνο το 10% της διακύμανσης. Το γεγονός αυτό δείχνει ότι οι αντίστοιχες θεωρητικές προσεγγίσεις της συναισθηματικής νοημοσύνης, δηλαδή, οι θεωρίες ικανότητας και οι θεωρίες με πλαίσιο την προσωπικότητα., διαφέρουν ουσιαστικά.

5.2. Η συναισθηματική νοημοσύνη ως ανεξάρτητη έννοια από την προσωπικότητα

Το βασικό ερώτημα στο οποίο εστιάζει όλη η σχετική κριτική είναι αν η συναισθηματική νοημοσύνη, όπως περιγράφεται από τις θεωρίες των Bar-On και Goleman, είναι μια εννοιολογική κατασκευή διαφορετική από εκείνη στην οποία αναφέρονται οι θεωρίες προσωπικότητας. Είναι γεγονός ότι οι παραπάνω θεωρίες για τη συναισθηματική νοημοσύνη μοιράζονται πολλά κοινά στοιχεία με τις θεωρίες προσωπικότητας. Επομένως, μήπως πρόκειται απλώς για μια μετονομασία κάποιων χαρακτηριστικών προσωπικότητας (Davies et al., 1998).

Κύριοι εκφραστές αυτής της κριτικής είναι, μεταξύ άλλων, οι Mayer et al. (2000). Χαρακτηρίζουν αυτές τις θεωρίες ως μεικτά μοντέλα, όπου η συναισθηματική νοημοσύνη ορίζεται με αναφορά τόσο σε γνωστικές ικανότητες (π.χ., η δεξιότητα για τη λύση προβλημάτων), όσο και σε δεξιότητες που μπορεί να θεωρηθούν ως χαρακτηριστικά προσωπικότητας (π.χ., η αισιοδοξία). Σε αντιδιαστολή με τα μεικτά μοντέλα, χαρακτηρίζουν ως μοντέλα ικανοτήτων εκείνα που θεωρούν τη συναισθηματική νοημοσύνη ως ένα σύνολο από αμιγώς γνωστικές ικανότητες (π.χ., το δικό τους μοντέλο). Όπως υποστηρίζουν, πολλές από τις δεξιότητες που περιλαμβάνουν τα μεικτά μοντέλα, όπως είναι ο έλεγχος της πραγματικότητας, η διαχείριση του άγχους και ο έλεγχος των παρορμήσεων, εκτείνονται εννοιολογικά πολύ πιο πέρα από τους όρους συναίσθημα και νοημοσύνη.

Σε ό,τι αφορά στις σχέσεις με την προσωπικότητα, ο McGrae (2000) ισχυρίζεται ότι τόσο τα μεικτά μοντέλα όσο και τα μοντέλα ικανοτήτων για τη συναισθηματική νοημοσύνη μοιράζονται πληθώρα κοινών χαρακτηριστικών με το Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων για την ερμηνεία της προσωπικότητας. Υποστηρίζει ότι οι περισσότερες από τις διαστάσεις που συνθέτουν την έννοια της συναισθηματικής νοημοσύνης εμπεριέχονται ήδη στο παραπάνω μοντέλο, άρα αποτελούν χαρακτηριστικά προσωπικότητας όπως αλλιώς κι αν ονομάζονται. Παρατηρεί ότι, σε γενικές γραμμές, η συναισθηματική νοημοσύνη συσχετίζεται με χαμηλή βαθμολογία στον παράγοντα του νευρωτισμού και με υψηλή βαθμολογία στους παράγοντες εξωστρέφεια, δεκτικότητα στις εμπειρίες, προσήνεια και ευσυνειδησία. Συμπεραίνοντας, καταλήγει πως αν θέλει κανείς να μετρήσει τη συναισθηματική νοημοσύνη (τουλάχιστον όπως την ορίζουν τα μεικτά μοντέλα), είναι προτιμότερο να εμπιστευτεί ένα από τα ήδη γνωστά τεστ των πέντε παραγόντων της προσωπικότητας (π.χ. το Revised NEO

Personality Inventory, McGrae & John, 1992) παρά να επιδοθεί στην εκ βάθρων διαμόρφωση νέων κλιμάκων μέτρησης της συναισθηματικής νοημοσύνης.

Στην ίδια γραμμή, οι Hedlund & Sternberg (2000), σχολιάζοντας το τεστ EQ-I, υποστηρίζουν ότι αποτελεί ένα εργαλείο για την αξιολόγηση χαρακτηριστικών προσωπικότητας μάλλον παρά της συναισθηματικής νοημοσύνης. Σε αυτό το συμπέρασμα οδηγεί, αφενός, ο τρόπος μέτρησης που χρησιμοποιείται, δηλαδή οι αυτοαναφορές, όπως και στα περισσότερα τεστ προσωπικότητας. Αφετέρου, η ύπαρξη μεγάλου αριθμού υψηλών συσχετίσεων με διαστάσεις της προσωπικότητας (βλ. και Davies et al., 1998, Mayer et al., 1999) δείχνει, κατά την άποψή τους, ότι οι έννοιες που μετρήθηκαν ίσως δεν είναι ανεξάρτητες.

Την ίδια κριτική ασκούν οι Hedlund & Sternberg (2000) στη θεωρία της συναισθηματικής επάρκειας. Επισημαίνουν την ευρύτητα με την οποία ο Goleman ορίζει την έννοια συναισθηματική νοημοσύνη: συμπεριλαμβάνει σε αυτή σχεδόν οτιδήποτε, εκτός από το Δείκτη Ευφυΐας, γι' αυτό και υποστηρίζει ότι μπορεί να ερμηνεύσει περίπου το 80% της επιτυχημένης συμπεριφοράς (Goleman, 1998). Στο μοντέλο του ενσωματώνει ιδιότητες και χαρακτηριστικά προσωπικότητας, όπως κίνητρα, ενσυναίσθηση, ικανότητα για αυτοαξιολόγηση, αυτοπεποίθηση, προσαρμοστικότητα, τάση για επίτευξη στόχων, αισιοδοξία, κατανόηση των άλλων, επιρροή, ικανότητα επικοινωνίας, κ.ά.

Ο Goleman, αποδεχόμενος αυτή την κριτική, φαίνεται να δίνει ακόμη πιο ευρεία έννοια στη συναισθηματική νοημοσύνη. Όπως αναφέρει (Goleman, 1995, σ. 285), "υπάρχει μια παλιομοδίτικη λέξη που περιγράφει το σώμα των δεξιοτήτων που αντιπροσωπεύει η συναισθηματική νοημοσύνη: χαρακτήρας". Ωστόσο, αυτή η ευρύτητα υπονομεύει το λειτουργικό ορισμό της έννοιας, καθώς δε δικαιολογεί πια τη χρήση του όρου "νοημοσύνη" (Mayer et al., 1999).

Έντονη κριτική προκάλεσε επίσης, μια από τις απόψεις του Goleman που κατεχοχίν ευθύνονται για την απήχηση της θεωρίας του. Ο Goleman (1995, 1998) ισχυρίζεται ότι, αντίθετα με ό,τι συμβαίνει στα άλλα είδη νοημοσύνης, η συναισθηματική νοημοσύνη μπορεί να διδαχθεί. Ως συνέπεια αυτής ακριβώς της άποψης, εκδίδονται τα τελευταία χρόνια ποικίλα εγχειρίδια και εκπονούνται εκπαιδευτικά προγράμματα που απευθύνονται σε γονείς, εκπαιδευτικούς, στελέχη επιχειρήσεων, κ.ά., για το πώς να προωθήσουν την ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης στα παιδιά, τους μαθητές, ή τους εργαζόμενους (π.χ., στα ελληνικά, Gottman, 1997. Τριλιβα & Chiementi, 2000. Cherniss, 2000^a).

Ωστόσο, όπως επισημαίνουν οι επικριτές (βλ. Mayer et al., 2000), η έρευνα στις διαστάσεις της προσωπικότητας που συμπεριλαμβάνονται στον

ορισμό της συναισθηματικής νοημοσύνης έχει δείξει ότι έχουν, σε μεγάλο βαθμό, γενετική και βιολογική βάση ή έχουν διαμορφωθεί από τις πρώτες κιόλας εμπειρίες της ζωής. Το γεγονός αυτό κάνει δύσκολη, αν όχι αδύνατη, οποιαδήποτε μεταβολή τους. Συνεπώς, η άποψη ότι κάποιες τουλάχιστον διαστάσεις της συναισθηματικής νοημοσύνης των ατόμων είναι δυνατό να μεταβληθούν στην παιδική ηλικία ή

πολύ περισσότερο, στην ενήλικη ζωή τίθεται υπό αμφισβήτηση. Φαίνεται, όμως, ότι η άποψη αυτή έχει πολύ μεγάλη απήχηση στο χώρο της εκπαίδευσης και της εργασίας, όπου συχνά οι ενδιαφερόμενοι επενδύουν στην άσκηση των συναισθηματικών ικανοτήτων παιδιών και ενηλίκων και μάλιστα, με πολύ καλά αποτελέσματα σε ορισμένες περιπτώσεις (Cherniss, 2000").

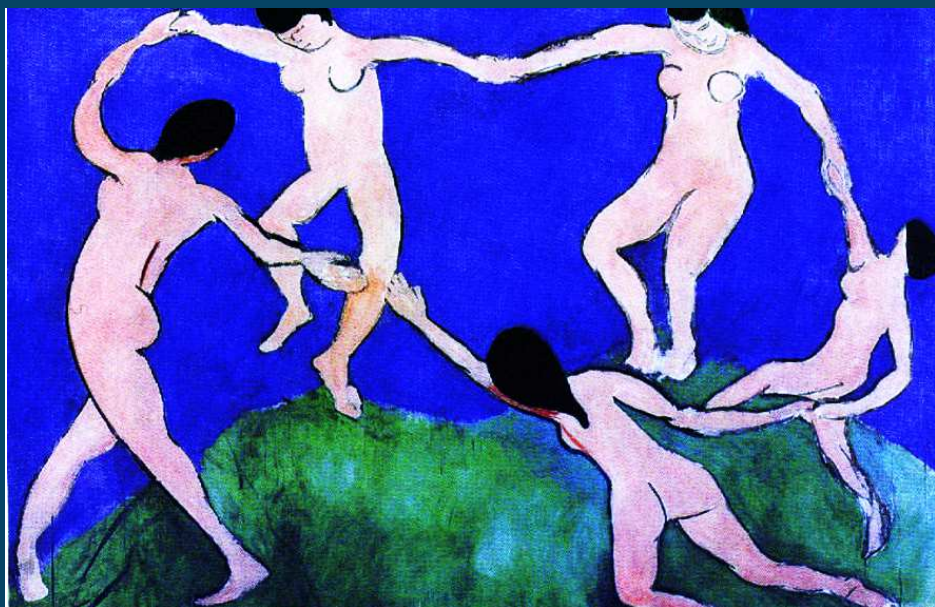
Στην κριτική που αφορά στις θεωρίες του Bar-On και του Goleman για τη συναισθηματική νοημοσύνη, έρχεται να προστεθεί και η έλλειψη ουσιαστικής επιστημονικής έρευνας καθώς και η δημοσίευση της δουλειάς τους σε βιβλία και περιοδικά χωρίς κριτές (Hedlund & Sternberg, 2000). Ο εμπειρικός έλεγχος μιας θεωρίας πληροί τα επιστημονικώς αποδεκτά κριτήρια για την αποδοχή, την τροποποίηση, ή την απόρριψη των διαστάσεων του μοντέλου που ελέγχεται κάθε φορά. Όταν αυτός απουσιάζει, η ισχύς και η δυνατότητα εφαρμογής της θεωρίας αποδυναμώνονται ουσιαστικά. Εξαιτίας αυτής της έλλειψης, ίσως και του εκλαϊκευμένου ύφους που έχουν τα βιβλία του Goleman, το μοντέλο του δε θεωρείται επιστημονικό από ορισμένους (π.χ. Hedlund & Sternberg, 2000, Mayer et al., 2000).

Θα πρέπει, ωστόσο, να πιστωθεί στον Goleman το γεγονός ότι, είτε πρόκειται για μια καινούργια έννοια είτε για μετονομασία κάποιων ήδη γνωστών εννοιών, έφερε τη συναισθηματική νοημοσύνη στο προσκήνιο του ενδιαφέροντος και έστρεψε πάνω της την προσοχή του κοινού, διαφόρων επαγγελματικών ομάδων αλλά και του επιστημονικού κόσμου (Cherniss, 2000⁶). Ο ίδιος ο Caruso επισημαίνει μάλιστα, ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο να περιγράψει κανείς με εκλαϊκευμένο τρόπο την επιστημονική έρευνα για τη συναισθηματική νοημοσύνη και αναγνωρίζει τη συμβολή του Goleman στον τομέα αυτόν (Caruso, χ.χ.). Ως αποτέλεσμα της απήχησης που είχαν τα βιβλία του, ξεκίνησε μια μεγάλη συζήτηση για τον ορισμό, τη μέτρηση και τις εφαρμογές της έννοιας αυτής, που εντείνεται ολοένα. Οι απόψεις του Goleman, περισσότερο από κάθε άλλου θεωρητικού, έλκυσαν την προσοχή των στελεχών στο χώρο της εργασίας και των επιχειρήσεων. Εκείνο που φαίνεται ότι τους κίνησε το ενδιαφέρον στην έννοια της συναισθηματικής νοημοσύνης είναι η πιθανότητα να βρουν εκεί απαντήσεις για τη χαμηλή επίδοση των εργαζομένων, που δε δικαιολογεί η νοημοσύνη, η κατάρτιση και οι επαγγελματικές τους ικανότητες, καθώς και λύσεις για την βελτίωση της (Goleman, 1998).

6. Εφαρμογές της συναισθηματικής νοημοσύνης

Οι πρακτικές εφαρμογές των μοντέλων συναισθηματικής νοημοσύνης καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα της τυπικής και της άτυπης εκπαίδευσης, στο σχολείο και στον εργασιακό χώρο. Συνήθως, ξεκινούν με τη μέτρηση της συναισθηματικής νοημοσύνης των ατόμων με τα τεστ που αντιστοιχούν στις διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις, ώστε να εντοπιστούν τα δυνατά και τα αδύναμα σημεία τους. Το επόμενο βήμα είναι η εκπόνηση προγραμμάτων παρέμβασης, με στόχο την ανάπτυξη της συναισθηματικής

νοημοσύνης των ατόμων στους τομείς που θέλουν να βελτιώσουν. Τα προγράμματα βασίζονται σε μια σειρά από διαλέξεις, ομαδικές συζητήσεις, παιχνίδια ρόλων, συστηματική ενίσχυση και επανατροφοδότηση, για την άσκηση των συναισθηματικών και κοινωνικών ικανοτήτων (βλ. Cherniss, 2000^a). Παρακάτω θα αναφερθούν ενδεικτικά μερικά προγράμματα άσκησης συναισθηματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων, με στόχο να καταδειχθεί η αποτελεσματικότητα μιας τέτοιας παρέμβασης.

Στο χώρο της εκπαίδευσης, διαπιστώθηκε ότι προγράμματα παρέμβασης με στόχο την άσκηση των συναισθηματικών ικανοτήτων σε παιδιά με και χωρίς δυσκολίες μάθησης (π.χ., Δημητροπούλου & Χατζηχρήστου, 2003) έχουν αποτελέσματα στη βελτίωση της επίδοσης, την αλλαγή των στάσεων των παιδιών απέναντι στο σχολείο, την αύξηση των κινήτρων μάθησης, κτλ. Επίσης, αυξάνει ολοένα η έκδοση νέων βιβλίων και εκπαιδευτικού υλικού για την άσκηση των συναισθηματικών και κοινωνικών ικανοτήτων (π.χ., στα ελληνικά Gottman, 1997, Τριλιβα & Chimententi, 2000).

Στον εργασιακό χώρο, τα προγράμματα βελτίωσης της συναισθηματικής νοημοσύνης εστιάζουν στην καλύτερη διαχείριση των διαπροσωπικών σχέσεων και την επίλυση των συγκρούσεων, στη βελτίωση της εκπαίδευσης στελεχών και στην αύξηση της αποτελεσματικότητας της ομαδικής εργασίας (Cherniss, 2000a). Δημοφιλή είναι, επίσης, τα προγράμματα διαχείρισης του άγχους και βελτίωσης της αυτο-οργάνωσης και των κινήτρων των εργαζομένων. Τέλος, αρκετά αποτελεσματικά αποδεικνύονται τα προγράμματα που εφαρμόζονται σε άνεργους, προκειμένου να βελτιωθούν οι συναισθηματικές τους ικανότητες που σχετίζονται με την αναζήτηση εργασίας (π.χ., αυτοεκτίμηση, αισιοδοξία) και τελικά, να αυξηθούν οι πιθανότητες για την εύρεση εργασίας (Cherniss, 2000^a).

Οι κλινικοί ψυχολόγοι χρησιμοποιούν συχνά τα κλασικά τεστ νοημο-

σύνης και προσωπικότητας, κατά την ψυχολογική αξιολόγηση των πελατών τους. Οι Mayer et al. (2000^β) προτείνουν ότι η εξέταση της συναισθηματικής νοημοσύνης, σε συνδυασμό με τα παραπάνω, δίνει πληροφορίες και παρέχει νέες δυνατότητες για την κατανόηση και την αντιμετώπιση των προβλημάτων των πελατών. Για παράδειγμα, είναι χρήσιμο στον κλινικό ψυχολόγο να έχει εκτιμήσεις για το πόσο ο πελάτης είναι ικανός για αναγνώριση και κατανόηση των συναισθημάτων, των δικών του και των άλλων ανθρώπων, ποιες στρατηγικές ενεργοποιεί για τη διαχείριση των συναισθημάτων του, κτλ. Είναι πιθανό, οι εκτιμήσεις αυτές να συμβάλουν σημαντικά στον καθορισμό και την αποτελεσματικότητα της θεραπευτικής διαδικασίας.

Τέλος, στο χώρο των επαγγελματιών υγείας, ορισμένα προγράμματα στοχεύουν στο να βελτιώσουν την ενσυναίσθηση και την ικανότητα επικοινωνίας των γιατρών με τους ασθενείς τους. Διαπιστώθηκε ότι αυτό συμβάλλει, π.χ., στην αύξηση των πληροφοριών που παίρνει ο γιατρός κατά τη λήψη του ιστορικού και στη μεγαλύτερη ικανοποίηση των ασθενών από τις παρεχόμενες ιατρικές υπηρεσίες.

Με δεδομένη την ολοένα αυξανόμενη εκπόνηση προγραμμάτων παρέμβασης, παραγωγής εκπαιδευτικού υλικού και έκδοσης βιβλίων για την άσκηση της συναισθηματικής νοημοσύνης, είναι σκόπιμο να τεθούν επιστημονικά κριτήρια σχεδιασμού και αξιολόγησης τέτοιων παρεμβάσεων. Σε αυτό αποβλέπουν κάποιες έρευνες που στοχεύουν στη μελέτη των παραγόντων που καθιστούν πιο αποτελεσματικό το σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση των προγραμμάτων για την άσκηση των συναισθηματικών και κοινωνικών ικανοτήτων (π.χ., Gherniss, Goleman, Emmerling, Cowan & Adler, 1998). Χρήσιμο είναι οι έρευνες αυτές να επεκταθούν σε αριθμό και σε πεδία εφαρμογής, τόσο διεθνώς όσο και στη χώρα μας.

Βιβλιογραφία

- Bar-On, R. (1997) *The Emotional Quotient Inventory (EQ-i): A test of emotional intelligence*. Toronto, Canada, Multi-Health Systems.
- Bar-On, R. (2000) *Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory*. In R. Bar-On & J.D. A. Parker (Eds.), *The Handbook of Emotional Intelligence*, 363-388, San Francisco, John Wiley & Sons, Inc.
- Bar-On, R. & Parker, J.D.A. (2000) *The Bar-On EQ-I:YV: Technical manual*. Toronto, Canada, Multi-Health Systems.
- Boyatzis, R.E., Goleman, D. & Rhee, K.S. (2000) *Clustering competence in emotional intelligence*. In R. Bar-On & J.D.A. Parker (Eds.), *The Handbook of Emotional Intelligence*, 343-362, San Francisco, John Wiley & Sons, Inc.
- Caruso, D.R. (χ.χ.) *About emotional intelligence*. Διαθέσιμο on line: <http://www.emotionalig.com/EI.htm>, προσπελάστηκε στις 6/9/2002.
- Cherniss, C. (2000a) *Social and emotional competence in the workplace*. In R. Bar-On & J.D.A. Parker (Eds.), *The Handbook of Emotional Intelligence*, 434-458, San

- Francisco, John Willey & Sons, Inc.
- Cherniss, C. (2000b) *Emotional intelligence: What it is and why it matters?* Paper presented at the Annual Meeting of the Society for Industrial and Organizational Psychology. New Orleans, LA, April 15. Διαθέσιμο on line: www.eiconsortium.org, προσπελάστηκε στις 8/8/2002.
- Gherniss, C., Goleman, D., Emmerling, R., Cowan, K. & Adler, M. (1998) *Bringing emotional intelligence to the workplace*. New Brunswick, NJ: Consortium for Research on Emotional Intelligence in Organizations, Rutgers University.
- Cooper, R.K. (1996/1997) *EQ Map*. San Francisco: AIT and Essi Systems.
- Gardner, H. (1983) *Frames of mind*. New York, Basic Books.
- Goleman (1995) *Η Συναισθηματική Νοημοσύνη*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Goleman (1998) *Η Συναισθηματική Νοημοσύνη στο Χώρο της Εργασίας*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Gottman, J. (1997) *Η Συναισθηματική Νοημοσύνη των Παιδιών: Ένας πρακτικός οδηγός για γονείς*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Davies, M., Stankov, L. & Roberts, R.D. (1998) *Emotional Intelligence: In search of an elusive construct*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 989-1015.
- Hedlund, J. & Sternberg, R. J. (2000) *Too many intelligences? Integrating social, emotional, and practical intelligence*. In R. Bar-On & J.D.A. Parker (Eds.), *The Handbook of Emotional Intelligence*, 136-167, San Francisco, John Willey & Sons, Inc.
- Κουμουνδούρου, Γ & Μαριδάκη-Κασσωτάκη Α. (2003) *Η προσαρμογή και στάθμιση του ερωτηματολογίου Συναισθηματικής Νοημοσύνης του Bar-On*. Στο: Βιβλίο Περιλήψεων του 9ο Συνεδρίου Ψυχολογικής Έρευνας, 149, Ρόδος, Ατραπός.
- Mayer, J.D. & Salovey, P. (1993) *The intelligence of emotional intelligence*. *Intelligence*, 17 (4), 433-442.
- Mayer, J.D. & Salovey, P. (1997) *What is emotional intelligence?* In P. Salovey & D. Sluyter (Eds.), *Emotional development and emotional intelligence: implications for educators*, 331, New York, Basic Books.
- Mayer, J.D., Caruso, D. & Salovey, P. (1999) *Emotional intelligence meets traditional standards for an intelligence*. *Intelligence*, 27, 267-298.
- Mayer, J.D., Salovey, P. & Caruso, D.R. (2000^a) *Emotional intelligence as Zeitgeist, as personality, and as a mental ability*. In R. Bar-On & J.D.A. Parker (Eds.), *The Handbook of Emotional Intelligence*, 92-117, San Francisco, John Willey & Sons, Inc.
- Mayer, J.D., Caruso, D. R. & Salovey, P. (2000^b) *Selecting a measure of emotional intelligence: the case for ability scales*. In R. Bar-On & J.D.A. Parker (Eds.), *The Handbook of Emotional Intelligence*, 320-342, San Francisco, John Willey & Sons, Inc.
- McGrae, R. R. (2000) *Emotional intelligence from the perspective of the Five-Factor Model of personality*. In R. Bar-On & J.D.A. Parker (Eds.), *The Handbook of Emotional Intelligence*, 263-276, San Francisco, John Willey & Sons, Inc.
- McGrae, R. R. & John, O. P. (1992) *An introduction to the Five-Factor Model and its applications*. *Journal of Personality*, 60, 525-554.
- Payne, W. L. (1985) *A study of emotion: Developing emotional intelligence, self-integration, relating to fear, pain and desire*. *Dissertation Abstracts*, 47, no. 01A: 0203.
- Thorndike, E.L. (1920) *Intelligence and its uses*. *Harper's Magazine*, 140, 227-235.
- Τσαούσης, Ι. & Καπελιώτη, Β. (2003) *Τεστ Συναισθηματικής Νοημοσύνης (ΤΕΣΥΝ) Ανάπτυξη και ψυχομετρικά χαρακτηριστικά*. Στο: Βιβλίο Περιλήψεων του 9ο Συνεδρίου Ψυχολογικής Έρευνας, 148, Ρόδος, Ατραπός.
- Τριλίβα, Σ. & Chiementi, G. (2000) *Ανακάλυψη, Αυτογνωσία, Αυτοκυριαρχία, Αυτοεκτίμηση: Συναισθηματική και κοινωνική επιδεξιότητα. Ένα εγχειρίδιο τεχνικών*. Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη.

Βιογραφικό Σημείωμα

Η Μαρία Πλατσίδου είναι Επίκουρη Καθηγήτρια Εξελικτικής Ψυχολογίας με έμφαση στη Γνωστική Ανάπτυξη, στο Τμήμα Εκπαιδευτικής & Κοινωνικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, από το 1997.

Φοίτησε στο Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Απέκτησε μεταπτυχιακό και διδακτορικό δίπλωμα στην Αναπτυξιακή Ψυχολογία, με ειδίκευση στη Γνωστική Ανάπτυξη παιδιών σχολικής και εφηβικής ηλικίας, από το Τμήμα Ψυχολογίας του ΑΠΘ. Στα πλαίσια των διδακτορικών σπουδών πήρε υποτροφία ως Visiting Scholar στο Max-Planck Institute for Psychological Research, Μόναχο (1991).

Η επαγγελματική της σταδιοδρομία ξεκίνησε το 1994 στο Τμήμα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης όπου υπηρέτησε για 3 χρόνια ως Ειδική Επιστήμων (με το Π.Δ. 407/80) με γνωστικό αντικείμενο "Εξελικτική Ψυχολογία". Από το 1997, εργάζεται στο Τμήμα Εκπαιδευτικής & Κοινωνικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και το 2010 πήρε τη βαθμίδα της Αναπληρώτριας Καθηγήτριας με γνωστικό αντικείμενο "Εξελικτική Ψυχολογία με έμφαση στη Γνωστική Ανάπτυξη".

Επίσης, το 2003 ίδρυσε το Κέντρο Συμβουλευτικής & Στήριξης Φοιτητών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, το οποίο λειτουργεί με επιστημονικούς υπεύθυνους την ίδια και τον κ. Γ. Σίμο. Τέλος, διετέλεσε Visiting Professor στο Fuller School of Psychology, στην Καλιφόρνια (2005).

Το διδακτικό της έργο περιλαμβάνει μαθήματα εκπαιδευτικής και αναπτυξιακής ψυχολογίας σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο καθώς και σε προγράμματα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών, προγράμματα εξειδίκευσης ενηλίκων κτλ. Επίσης, έχει δώσει προσκεκλημένες διαλέξεις σε πανεπιστήμια της χώρας και του εξωτερικού. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα αφορούν στη συναισθηματική νοημοσύνη, την ποιότητα ζωής των ενηλίκων και κυρίως των εκπαιδευτικών (επαγγελματική ικανοποίηση, εξουθένωση, κτλ.) και τις γνωστικές στρατηγικές, λειτουργίες και τρόπους μάθησης.

Διετέλεσε Επιστημονική Υπεύθυνη του Κέντρου Συμβουλευτικής και Στήριξης Φοιτητών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας (2003-2008), όπου είχε την ευθύνη της ίδρυσης και λειτουργίας του, και μέλος της επιτροπής για τους φοιτητές με ειδικές ανάγκες του πανεπιστημίου Μακεδονίας (2000-σήμερα). Έχει συμμετάσχει σε διάφορα ερευνητικά προγράμματα [πιο πρόσφατα: στο έργο "Σύνταξη των Προγραμμάτων Σπουδών (Σχολική Ζωή), στο Πλαίσιο της πράξης ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα)-Νέο πρόγραμμα σπουδών", με φορέα υλοποίησης του έργου το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2010-2011) και στο έργο "Η Ενίσχυση των Δεξιοτήτων Ακρόασης Λόγου των παιδιών με Κοχλιακό Εμφύτευμα μέσα από μία Παιδοκεντρική Παρεμβατική Δόμηση του Εκπαιδευτικού Προγράμματος", ΕΠΕΑΕΚ με Επιστημονική Υπεύθυνη την επίκουρη καθηγήτρια κ. Οκαλίδου (2007-2008)].

Διετέλεσε Επόπτης Σύνταξης στο περιοδικό "Ψυχολογία" και κριτής επιστημονικών εργασιών σε ελληνικά και διεθνή περιοδικά. Τέλος, το συγγραφικό της έργο περιλαμβάνει βιβλία, ερευνητικά άρθρα και κεφάλαια σε συλλογικούς τόμους που αναφέρονται σε θέματα εκπαιδευτικής, γνωστικής & εξελικτικής ψυχολογίας και έχει αρκετές ετεροαναφορές. Μια δημοσιευμένη εργασία της απέσπασε ερευνητικό βραβείο από τον ΕΛΚΕ (Επιτροπή Ερευνών του Παν. Μακεδονίας) και μια άλλη απέσπασε το Βραβείο καλύτερης αναρτημένης εργασίας στο 1ο Συνέδριο της Ψυχολογικής Εταιρείας Βορείου Ελλάδος.

Εισαγωγή στην Οργανωσιακή Συμπεριφορά - ΟΣ Οργανωσιακά και διοικητικά θέματα

του Κυριακίδη Γεώργιου, MBA, MA, PMP 2

Εισαγωγή

Ο άνθρωπος είναι το μοναδικό στοιχείο της επιχείρησης ή του οργανισμού που έχει την έμφυτη ικανότητα να δημιουργεί ΑΞΙΑ. Η ανθρώπινη συμπεριφορά, λόγω του δυναμικού της χαρακτήρα, αποτελεί βασικό αντικείμενο μελέτης καθώς έχει αντίκτυπο τόσο σε ατομικό όσο και σε ομαδικό επίπεδο στο περιβάλλον, τις δομές και τη διοίκηση του οργανισμού.

Η ανθρώπινη συμπεριφορά διέπεται από ορισμένες κατευθυντήριες γραμμές οι οποίες αποτελούν απόσταγμα πολλών αιώνων παρατήρησης, έρευνας, μελέτης και αίσθησης του ανθρώπινου είδους. Η ανθρώπινη συμπεριφορά στην πλειονότητα της ΔΕΝ είναι τυχαία.

Προκαλείται και συνήθως οδηγείται προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις τις οποίες κάθε άτομο πιστεύει, σωστά ή λανθασμένα, ότι εξυπηρετούν καλύτερα τα συμφέροντα του. Η συμπεριφορά ενός ατόμου είναι προβλέψιμη σε ικανοποιητικό βαθμό, αν γνωρίζουμε πως το συγκεκριμένο άτομο αντιλαμβάνεται τις διάφορες καταστάσεις γύρω του και τι είναι σημαντικό, δηλαδή τι έχει αξία, γι' αυτό.

Στο χώρο της διοίκησης επιχειρήσεων είναι μεγάλη πρόκληση η μελέτη της Οργανωσιακής ή Οργανωτικής Συμπεριφοράς (ΟΣ). Δεν αρκεί μόνο ο εντοπισμός, η καταγραφή, η διαφοροποίηση, η ερμηνεία και η προσπάθεια πρόβλεψης των συμπεριφορών. Στόχος είναι η εφαρμογή των ανωτέρω σε πρακτικό και ρεαλιστικό επίπεδο, το οποίο να έχει νόημα για την επιχείρηση και

το ανθρώπινο δυναμικό, με σκοπό την βελτίωση της αποτελεσματικότητας, της αποδοτικότητας αλλά και των ανθρωπίνων σχέσεων. Οι επιχειρήσεις παρουσιάζουν συγκεκριμένη συμπεριφορά επειδή αποτελούνται από συγκεκριμένα άτομα και έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα (μέγεθος, οργάνωση, στόχους, πολιτικές κλπ).

Η ΟΣ μελετά, επίσης, τους παράγοντες που επηρεάζουν την παραγωγικότητα και αποτελεσματικότητα των εργαζομένων, την απουσία από την εργασία, την έλλειψη ικανοποίησης από το εργασιακό περιβάλλον, την αίσθηση υπερβολικού άγχους και την εξισορρόπηση μεταξύ εργασιακής και προσωπικής ζωής.

Οι άνθρωποι διαθέτουν ικανότητες και δεξιότητες οι οποίες τους κάνουν να ξεχωρίζουν από όλους τους άλλους, κάτω από ορισμένες συνθήκες και για την εκτέλεση συγκεκριμένων εργασιών. Γιατί οι άνθρωποι αντιδρούν διαφορετικά; Γιατί κάποιοι ταιριάζουν περισσότερο σε κάποια επαγγέλματα ή θέσεις εργασίας και όχι σε κάποιες άλλες; Πως μπορούμε να προβλέψουμε και να καθορίσουμε την συμπεριφορά στον εργασιακό χώρο; Οι απαντήσεις σε αυτά και άλλα παρόμοια ερωτήματα συνθέτουν την ιδιαίτερη κάθε φορά εργασιακή προσωπικότητα. Το ζητούμενο για κάθε διοίκηση είναι κάθε φορά πως θα αξιοποιήσει τα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά κάθε εργαζόμενου ώστε να πετύχει τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα προς όφελος όλων.

Σε όλα τα παραπάνω ιδιαίτερη θέση έχει η μάθηση σε ατομικό και οργανωσιακό επίπεδο. Η μάθηση στο χώρο εργασίας με στοχευόμενο προσανατολισμό μπορεί να διαφοροποιήσει καθοριστικά έναν οργανισμό. Προς τούτο απαιτείται γνώση από τη διοίκηση των διαδικασιών μάθησης, του τρόπου αναγνώρισης των εκπαιδευτικών αναγκών, της υλοποίησης αλλά και της αξιολόγησης της εκπαίδευσης. Η έννοια της εκπαίδευσης χρησιμοποιείται με την ευρύτερη της διάσταση και αποτελεί χρήσιμο εργαλείο στα χέρια κάθε διοίκησης.

Ιστορική συνέχεια

Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε τα ρεύματα - απόψεις που διαμόρφωσαν τα σημερινά εργαλεία διοίκησης. Οι θεωρίες του μάνατζμεντ έχουν ήδη δοκιμαστεί με επιτυχία στο παρελθόν και βασίζονται στην πραγματικότητα. Οι περισσότεροι μάνατζερ φτιάχνουν τις δικές τους θεωρίες για το πώς πρέπει να διοικείται μια οργάνωση.

Οι πρώτοι σκαπανείς

Robert Owen (1771-1858)

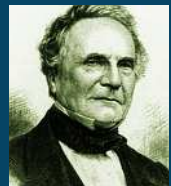
Βρετανός ο οποίος κατά τη βιομηχανική επανάσταση αναγνώρισε τη σημασία των ανθρωπίνων πόρων. Εργάστηκε για καλύτερες συνθήκες εργασίας, έθεσε ελάχιστο όριο στην παιδική εργασία, παραχώρησε γεύματα στους εργάτες, και μείωσε τις ώρες εργασίας.

Charles Babbage (1792-1871)

Σπουδαίος άγγλος μαθηματικός ο οποίος εισήγαγε τον καταμερισμό εργασίας

Robert Owen

Charles Babbage

ώστε να την κάνει αποτελεσματική, τη συνεργασία μεταξύ διοίκησης και εργατών και την εφαρμογή των μαθηματικών σε προβλήματα διοίκησης. Έγραψε το βιβλίο "On the Economy of Machinery and Manufactures".

Η κλασική άποψη - Δύο οπτικές

Επιστημονικό μάνατζμεντ

Αναπτύχθηκε με αφορμή την έλλειψη εργατών στις αρχές του 20ου αι. Εστιάζει στην ανάπτυξη της απόδοσης του κάθε εργάτη.

Frederick Taylor (1856-1915)

Θεωρείται ο πατέρας του επιστημονικού μάνατζμεντ. Ανανέωσε τους παλιούς κανόνες εργασίας με μεθόδους που προέτρεπαν τους εργαζόμενους να εργάζονται με ρυθμούς πιο κοντά στις δυνατότητές τους. Πίστευε στην επιλογή, την κατάρτιση, την εκπαίδευση και στην γενικότερη ανάπτυξη των εργαζομένων. Εισήγαγε πολλές τεχνικές μεταξύ άλλων την αμοιβή με το κομμάτι για να υποκινήσει τους εργαζόμενους.

Frank και Lillian Gilbreth

Μείωσαν τον αριθμό των περιττών κινήσεων, με αποτέλεσμα πολύ μεγαλύτερη παραγωγικότητα.

Henry Gantt

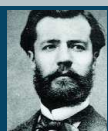
Συνεργάτης του Taylor. Ανέπτυξε τεχνικές για τη διαχείριση έργου (Gantt chart).

Harrington Emerson

Εξειδίκευση της εργασίας.
Διοικητικό μάνατζμεντ

Εστιάζει στην απόδοση ολόκληρης της οργάνωσης.

Henri Fayol

Βοήθησε στη συστηματοποίηση του μάνατζμεντ. Ήταν ο πρώτος που αντιλήφθηκε τις λειτουργίες του μάνατζμεντ (Προγραμματισμός - Οργάνωση - Διεύθυνση - Έλεγχος - Αξιολόγηση). Έγραψε το βιβλίο "General and Industrial Management".

Η συμπεριφοριστική άποψη

Δίνει έμφαση: Σε συμπεριφορές μεμονωμένων εργαζομένων ή ομάδας εργαζομένων και στην αναγνώριση του ρόλου της συμπεριφοράς στο χώρο εργασίας.

Hugo Munsterberg (1863-1916)

Γερμανός ψυχολόγος, που θεωρείται ο πατέρας της βιομηχανικής ψυχολογίας. Εφάρμοσε έννοιες της ψυχολογίας σε βιομηχανικά περιβάλλοντα. Έγραψε το βιβλίο "Psychology and Industrial Efficiency".

Οι μελέτες του Hawthorne

Διεξήχθησαν από τον Elton Mayo και τους συνεργάτες του (1927 - 1935). Πειράματα με το φωτισμό - αλλάζει η απόδοση εάν αλλάξουμε το φωτισμό; Μελέτη απόδοσης - πόσα κομμάτια παρήχθησαν;

Η κίνηση των ανθρώπινων σχέσεων

Βασίστηκε στα πειράματα του Hawthorne. Προτείνει ότι οι εργαζόμενοι λαμβάνουν υπόψη τους το κοινωνικό περιεχόμενο της εργασίας (Κοινωνικές συνθήκες, Ομαδικά πρότυπα, Διαπροσωπική δυναμική). Υποθέτει ότι το ενδιαφέρον του μάντζερ για τους εργαζόμενους αυξάνει την ικανοποίηση των εργαζομένων και κατά συνέπεια την απόδοσή τους.

Abraham Maslow

Οι άνθρωποι υποκινούνται με βάση μια πυραμίδα αναγκών.

Douglas McGregor

Πρότεινε τις θεωρίες X και Y για το πώς οι εργαζόμενοι βλέπουν την εργασία τους:

- Θεωρία X: Οι εργαζόμενοι δεν αγαπάνε τη δουλειά τους και κάνουν τα πάντα για να την αποφύγουν.
- Θεωρία Y: Οι εργαζόμενοι αγαπάνε τη δουλειά τους και νιώθουν ολοκληρωμένοι μέσα από αυτή.

Οργανωσιακή συμπεριφορά

Ένας σύγχρονος κλάδος που εστιάζει στην συμπεριφοριστική αντίληψη για το μάντζμεντ.

Παράλληλα χρησιμοποιεί γνώσεις που προέρχονται από τις ακόλουθες επιστήμες: Ψυχολογία, κοινωνιολογία, ανθρωπολογία, οικονομικά, ιατρική.

Θέματα που απασχολούν την οργανωσιακή συμπεριφορά

Ικανοποίηση και άγχος από την εργασία, παρακίνηση, δυναμική των ομάδων και πολιτικές οργάνωσης, διαπροσωπικές συγκρούσεις, σχεδιασμός της οργάνωσης.

Η ποσοτική άποψη

Αναπτύχθηκε στο Β' Π.Π. καθώς βοήθησε τους Συμμάχους σε προβλήματα διαχείρισης.

Εστιάζει:

Στη λήψη αποφάσεων, στην οικονομική αποτελεσματικότητα, στη χρήση μαθηματικών μοντέλων, στη χρήση Η/Υ για την επίλυση ποσοτικών προβλημάτων.

Τα ποσοτικά προβλήματα έχουν να κάνουν με:

Την παραγωγή προϊόντων, τη διανομή προϊόντων, τη διαχείριση των αποθεμάτων.

Τι έχει προσφέρει

Αποτελεσματικότητα στον προγραμματισμό και τον έλεγχο των διαδικασιών. Ανέπτυξε χρήσιμες ποσοτικές τεχνικές οι οποίες βοήθησαν στη λήψη αποφάσεων. Η εφαρμογή των μοντέλων αύξησε την κατανόησή μας σχετικά με την πολυπλοκότητα των διαδικασιών και των καταστάσεων.

Ολοκληρωμένες απόψεις για τους managers

Η άποψη των συστημάτων

Ένα σύστημα είναι ένα σύνολο αλληλεξαρτώμενων μερών τα οποία λειτουργούν ως ένα σύνολο. Μπορεί να είναι ανοικτό (αλληλεπιδρά με το εξωτερικό του περιβάλλον) ή κλειστό (δεν αλληλεπιδρά με το εξωτερικό του περιβάλλον).

Συνέργεια

Τα υποσυστήματα είναι πιο επιτυχημένα όταν δουλεύουν σε συγχρονισμό μεταξύ τους. Το όλο σύστημα είναι πιο παραγωγικό και αποτελεσματικό από το σύνολο των υποσυστημάτων

Εντροπία

Μια συνήθης διαδικασία κατά την οποία το όλο σύστημα φθείρεται καθώς δεν εναρμονίζεται με το περιβάλλον. Μπορεί να αποφευχθεί με την ανανέωση της οργάνωσης.

Η ενδεχομενική άποψη

Προτείνει ότι κάθε οργάνωση είναι μοναδική. Η διοικητική συμπεριφορά είναι ανάλογη (ενδεχόμενη) της τρέχουσας κατάστασης της οργάνωσης.

Η οικουμενική άποψη

Περιλαμβάνει τις κλασσικές, τις συμπεριφοριστικές και τις ποσοτικές απόψεις. Επιχειρεί να διακρίνει ένα και μοναδικό τρόπο διοίκησης των οργανώσεων.

Ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο

Προσφέρει ένα συμπληρωματικό τρόπο αντιμετώπισης των θεωριών του μάνατζμεντ.

Αναγνωρίζει την ύπαρξη συστημάτων και υποσυστημάτων, τις αλληλεπιδράσεις τους, τις εξωτερικές επιδράσεις και της τρέχουσας κατάστασης.

Η έννοια της οργανωσιακής κουλτούρας

Η οργανωσιακή κουλτούρα έχει αποδοθεί με αρκετούς ορισμούς, όπως:

- Πρότυπα κοινών αξιών και πεποιθήσεων που διαμορφώνουν κανόνες συμπεριφοράς, οι οποίοι υιοθετούνται για την επίλυση προβλημάτων.

- Πρότυπο των κοινών αξιών και πεποιθήσεων που βοηθάει τα στελέχη και τους εργαζομένους να κατανοήσουν τη λειτουργία του οργανισμού και τους παρέχει κανόνες για τη συμπεριφορά τους μέσα στον οργανισμό.

- Σύνολο λύσεων σε προβλήματα, τα οποία έχουν αναλυθεί και επεξεργαστεί από παλαιότερα στελέχη του οργανισμού, ώστε να διδάσκονται στα νέα μέλη του ως ο σωστός τρόπος να αντιλαμβάνονται, να σκέφτονται και να αισθάνονται, τα προβλήματα αυτά.

Βεβαίως, όλες αυτές οι κοινές φιλοσοφίες, υποθέσεις, αξίες, προσδοκίες, στάσεις και νόρμες ενώνουν έναν οργανισμό. Έτσι, το σύνολο των ενοποιημένων εννοιών γίνεται ο τρόπος ή οι στρατηγικές, μέσω των οποίων ένας οργανισμός επιτυγχάνει τους συγκεκριμένους στόχους του. Κατά συνέπεια, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η συλλογική κουλτούρα ενός οργανισμού επηρεάζει τόσο τις στάσεις και τις συμπεριφορές των εργαζομένων, όσο και το επίπεδο επίδοσης του οργανισμού.

Η οργανωσιακή κουλτούρα εκφράζει *τι είναι και τι δεν είναι* κατάλληλη συμπεριφορά, επηρεάζοντας με τον τρόπο αυτό το “ηθικό” περιβάλλον του οργανισμού. Πιστεύεται ότι η κουλτούρα, όπως διαμορφώνεται μέσα σε ένα οργανισμό, επηρεάζει τη συμπεριφορά των εργαζομένων περισσότερο από ότι οι γραπτοί κανόνες ή οι κανονισμοί. Οι κουλτούρες εμφανίζονται στους οργανισμούς βάσει της ιστορίας και των εμπειριών τους. Ξεκινώντας από τους ιδρυτές, εκείνα δηλαδή τα μέλη του οργανισμού που συνέβαλλαν στην επιτυχημένη ανάπτυξή του, έχουν αναπτύξει αντιλήψεις για το περιβάλλον και τους ανθρώπους, σχετικά με τον τρόπο που θα προκύψει η επιτυχία και έχουν διδάξει τις συγκεκριμένες πεποιθήσεις στα νέα μέλη του οργανισμού.

Η κουλτούρα θεωρείται ότι διαχέεται στον οργανισμό σε τρία βασικά επίπεδα:

- Στις ορατές πλευρές του οργανισμού, δηλαδή στη δομή, στη τεχνολογία, στους κανόνες συμπεριφοράς, στους κανόνες ένδυσης, στα αρχεία, κτλ.

- Στις οργανωσιακές αξίες,

- Στις βασικές παραδοχές σχετικά με τη φύση της “πραγματικότητας” του οργανισμού που είναι βαθύτερες εκδηλώσεις των αξιών. Η διερεύνηση των διαδικασιών της κουλτούρας στο επίπεδο αυτό είναι η δυσκολότερη, καθώς δεν μπορούν να παρατηρηθούν και να μετρηθούν άμεσα.

Η συμπεριφορά των μελών ενός οργανισμού από μόνη της δεν οδηγεί στην εξαγωγή συμπερασμάτων για να αποκρυπτογραφηθεί η κουλτούρα. Αυτό συμβαίνει διότι οι περιστάσεις συχνά αναγκάζουν τα μέλη του οργανισμού να συμπεριφερθούν με ένα τρόπο που δεν είναι σύμφωνος με τις βαθύτερες αξίες και πεποιθήσεις τους. Για αυτό το λόγο, συχνά παρατηρούνται “ασυνέχειες” ή “συγκρούσεις” στη συμπεριφορά ή ακόμη και μεταξύ συμπεριφοράς και αξιών. Προκειμένου να ανακαλυφθούν τα

βασικά στοιχεία μιας κουλτούρας, πρέπει μια συμπεριφορά να παρατηρηθεί για μια μεγάλη χρονική περίοδο ή να εντοπιστούν άμεσα οι βαθύτερες αξίες και πεποιθήσεις που καθορίζουν τις αντιλήψεις και τις σκέψεις των μελών της ομάδας.

Η κουλτούρα διαμορφώνεται συνήθως από τρεις αλληλένδετες ομάδες παραγόντων:

Η πρώτη είναι ένα κοινωνικοπολιτισμικό σύστημα, το οποίο αποτελείται από τον αντιληπτό τρόπο λειτουργίας των τυπικών οργανωτικών δομών, στρατηγικών, πολιτικών και διοικητικών πρακτικών σε σχέση με τη δομή της εργασίας μέσα σε ένα οργανισμό. Αυτή η πλευρά της οργανωσιακής κουλτούρας εκφράζει τον προσανατολισμό της κλασικής θεωρίας του management ως προς τους στόχους του οργανισμού και τον τρόπο οργάνωσης των εργασιών, έτσι ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί.

Η δεύτερη είναι ένα σύστημα των πεποιθήσεων του οργανισμού, το

οποίο περικλείει τους μύθους, τις αξίες και τις ιδεολογίες του οργανισμού. Οι μελετητές υποστηρίζουν ότι η ανάπτυξη αυτής της πλευράς της κουλτούρας είναι συνάρτηση της διοίκησης του οργανισμού. Οι ηγέτες προσπαθούν να διευκρινίσουν τις αξίες και να προσδιορίσουν τους στόχους του οργανισμού. Ο τομέας αυτός δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην επικοινωνία των στόχων και των παραγωγικών αποτελεσμάτων, τόσο εσωτερικά όσο κι εξωτερικά.

Η τρίτη είναι τα άτομα ως σύνολο, με τις ιδιαίτερες εμπειρίες, συστήματα πεποιθήσεις, στόχους και προσωπικότητες. Αν και αυτές οι αξίες και συμπεριφορές διαμορφώνονται τουλάχιστον μερικώς από το σύστημα πεποιθήσεων του οργανισμού, μπορεί να θεωρηθεί ότι τα άτομα έχουν ένα ευρύ φάσμα αντιλήψεων για τα κοινωνικά, πολιτικά και εργασιακά θέματα. Αν και ο στόχος είναι να κοινωνικοποιηθούν οι εργαζόμενοι για να διαιωνίσουν την κουλτούρα του οργανισμού, τα αποτελέσματα της διαδικασίας αυτής δεν είναι ομοιόμορφα για όλα τα άτομα. Η έννοια της οργανωσιακής αποτελεσματικότητας, όπως έχει αναφερθεί από ορισμένους επιστήμονες, δείχνει επίσης ότι η συμπεριφορά της διοίκησης περιορίζεται σε κάποιο βαθμό από τους διαφορετικούς στόχους, συμπεριφορές και αποφάσεις των εργαζομένων. Κατά συνέπεια, οι ατομικές στάσεις και αξίες των εργαζομένων μπορεί να είναι μεταβλητές που επηρεάζουν σημαντικά την επίδοση του οργανισμού.

Η φύση της οργανωσιακής κουλτούρας είναι πολυδιάστατη. Περιγράφεται π.χ. ως προς τρεις διαστάσεις: γραφειοκρατική, υποστηρικτική και καινοτομική. Αν και υπάρχουν εναλλακτικές θεωρήσεις για την οργανωτική κουλτούρα, η παραπάνω θεώρηση θεωρείται σημαντική, καθώς έχει διαπιστωθεί ότι οι τρεις διαστάσεις που αναφέρονται αποτελούν τη βάση του τρόπου διοίκησης και της διοικητικής συμπεριφοράς.

Διαστάσεις και λειτουργίες της οργανωσιακής κουλτούρας

Σημαντικές διαστάσεις της οργανωσιακής κουλτούρας είναι η τάση για αλλαγή, η προδραστηριοποίηση (προενέργεια), η ανάλυση ρίσκου, η δέσμευση -υποστήριξη και τα κίνητρα.

Τάση για Αλλαγή

Τα άτομα συνεχώς εμπλέκονται σε διαδικασίες κατανόησης, οι οποίες αντανakλούν την αμοιβαία αλληλεπίδραση της αναζήτησης πληροφοριών, της απόδοσης σημασίας και της δράσης. Οι διαδικασίες κατανόησης καθοδηγούνται από τεχνικές που βοηθούν στην ταξινόμηση εννοιών και στη δόμηση των πληροφοριών προκειμένου να διευκολυνθεί η κατανόηση και η δράση.

Οι Miles και Snow (1978), ανέφεραν για τον τύπο του στελέχους “αναζητητή”: Ή κύρια ικανότητα του “αναζητητή” είναι να ανακαλύπτει και να εκμεταλλεύεται τις ευκαιρίες για νέες υπηρεσίες, νέα προϊόντα και νέες αγορές. Οι αναζητητές είναι συχνά οι δημιουργοί της αλλαγής στους αντίστοιχους οργανισμούς. Η αλλαγή είναι ένα μόνο από τα βασικά εργαλεία που χρησιμοποιεί ο αναζητητής για να αποκτήσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.

Υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις ότι οι ηγέτες των οργανισμών επηρεάζουν την οργανωσιακή καινοτομία. Οι αξίες προς την αλλαγή π.χ. δημιουργούν καλύτερες προϋποθέσεις για την υιοθέτηση νέων προγραμμάτων στους οργανισμούς υγείας και πρόνοιας από ότι την προβλέπουν τα δομικά χαρακτηριστικά των οργανισμών. Επίσης, σε οργανισμούς δημόσιας υγείας έχει διαπιστωθεί ότι η τάση των διευθυντικών στελεχών για δραστηριοποίηση και της ιδεολογίας τους προς την αλλαγή, συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη καινοτομικής συμπεριφοράς.

Προδραστηριοποίηση (Προενέργεια)

Οι οικονομικοί επιστήμονες έχουν τονίσει τη σημασία της πρωτοβουλίας στην επιχειρηματική διαδικασία. Τα δυναμικά διευθυντικά στελέχη έχουν σημαντική συμβολή στην ανάπτυξη των οργανισμών, επειδή παρέχουν το όραμα και τη φαντασία που απαιτείται για να δραστηριοποιηθούν σε ευκαιρίες που παρουσιάζονται. Επίσης, έχει επισημανθεί το πλεονέκτημα του πρώτου “εισηγητή στην αγορά” ως ιδανική στρατηγική επιλογή για την εκμετάλλευση μιας αγοραστικής ευκαιρίας. Εκμεταλλευόμενος τις ασυμμετρίες στην αγορά, ο πρώτος “εισηγητής” μπορεί να πραγματοποιήσει ασυνήθιστα υψηλά κέρδη.

Η ανάλυση πρωτοβουλίας για την πρόβλεψη και την επιδίωξη νέων ευκαιριών και η συμμετοχή σε νέες αγορές, με την προσδοκία να διαμορφώσει το περιβάλλον επηρεάζοντας τις τάσεις της αγοράς, έχει συσχετιστεί με την προδραστηριοποίηση (proactiveness).

Ανάλυση Ρίσκου

Η πρώτη μορφή στρατηγικού ρίσκου μεταφέρει ένα αίσθημα αβεβαιότητας και εφαρμόζεται γενικά σε μερικές μορφές ρίσκου που αναφέρονται συχνά στη βιβλιογραφία της επιχειρηματικότητας, όπως είναι το προσωπικό ρίσκο, το κοινωνικό ρίσκο ή το ψυχολογικό ρίσκο. Ως όρος της οικονομικής ανάλυσης, το ρίσκο χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της συναλλαγής ρίσκου-απόδοσης και αναφέρεται συγκεκριμένα στην πιθανότητα ζημίας ή αρνητικών αποτελεσμάτων.

Έτσι, ως ανάλυση ρίσκου μπορεί να “το βαθμός στον οποίο τα διευθυντικά είναι πρόθυμα να πραγματοποιήσουν εκτεταμένες και ριψοκίνδυνες δεσμεύσεις πόρων, δηλαδή δεσμεύσεις που έχουν σοβαρές πιθανότητες για αποτυχία”.

Τόσο η έννοια της έντονης εξάρτησης από το δανεισμό, όσο και η ευρεία δέσμευση πόρων είναι σύμφωνες με αυτό τον ορισμό της ανάλυσης ρίσκου. Έτσι, οι οργανισμοί με έναν επιχειρηματικό προσανατολισμό χαρακτηρίζονται συχνά από μία συμπεριφορά ανάλυσης ρίσκου, όπως είναι η σύναψη υψηλού χρέους ή η σημαντική δέσμευση πόρων με σκοπό την απόκτηση υψηλών αποδόσεων μέσω της αξιοποίησης των ευκαιριών της αγοράς.

Μπορεί να υποστηριχθεί ότι όλες οι επιχειρηματικές προσπάθειες εμπεριέχουν κάποιο βαθμό ρίσκου, με αποτέλεσμα να μην έχει νόημα να υπάρχει προβληματισμός από την άποψη του “μηδενικού ρίσκου”. Το φάσμα της συμπεριφοράς ανάλυσης ρίσκου εκτείνεται από κάποιο ασήμαντο επίπεδο “ασφαλές” ρίσκο, όπως είναι η κατάθεση χρημάτων σε μία τράπεζα, η επένδυση σε μετοχές- μέχρι τις έντονα ριψοκίνδυνες ενέργειες, όπως ο υψηλός δανεισμός, η επένδυση σε ανεξερεύνητες τεχνολογίες κ.ά.

Δέσμευση - Υποστήριξη

Ένας οργανισμός με υποστηρικτική κουλτούρα είναι φιλικός, ζεστός, κοινωνικός, αξιόπιστος και προσανατολισμένος προς τις σχέσεις. Με δεδομένη τη φιλική φύση της κουλτούρας τους, οι οργανισμοί αυτοί έχουν την τάση να αποτελούν μια διευρυμένη μορφή οικογένειας ή "φατρίας" για τους εργαζομένους. Τα μέλη έχουν μία αίσθηση της οργανωτικής δέσμευσης και υποχρέωσης, που εκτείνεται πέρα από την απλή ανταλλαγή της εργασίας με το μισθό. Συνεπώς, η αίσθηση της δέσμευσης που δημιουργούν οι οργανισμοί με υποστηρικτική κουλτούρα, οδηγεί στην υιοθέτηση των αξιών και των πεποιθήσεων του οργανισμού από τα μέλη του.

Ένα είδος αντιλήψεων των εργαζομένων σχετικά με το κλίμα, που υπάρχει στην επιχείρηση μπορεί να αναφέρεται στις συναλλαγές μεταξύ των μελών μιας ομάδας. Καθώς το κλίμα βασίζεται κατά ένα σημαντικό ποσοστό σε υποκειμενικές απόψεις, ένα μεγάλο μέρος των αντιλήψεων ενός εργαζόμενου θα είναι αποτέλεσμα κοινωνικά δομημένων αλληλεπιδράσεων. Αυτό σημαίνει ότι, οι στάσεις και οι αντιλήψεις που αναπτύσσει ένας εργαζόμενος μπορούν, σε μεγάλο ποσοστό, να είναι συνάρτηση των στάσεων και των αντιλήψεων της ομάδας μέσα στην οποία εργάζεται. Κατά συνέπεια, ανεξάρτητα από το εάν ένας διευθυντής προσπαθεί να καλλιεργήσει ένα καινοτομικό κλίμα, οι κανόνες και η συνεκτικότητα των μελών της ομάδας εργασίας μπορούν είτε να εξουδετερώσουν είτε να ενισχύσουν τις προσπάθειες του διευθυντή. Με άλλα λόγια, οι αντιλήψεις σχετικά με το πόσο ευνοϊκό είναι το κλίμα για τις καινοτομικές δραστηριότητες μπορεί να οφείλονται στην ποιότητα της αλληλεπίδρασης, της υποστήριξης ή όχι που έχει ένας εργαζόμενος από τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας εργασίας.

Κίνητρα

Το προσωπικό ενδιαφέρον για τις δημιουργικές δραστηριότητες μπορεί να εξαλειφθεί, εάν ένα άτομο ενδιαφέρεται για τις εξωτερικές ανταμοιβές και /ή τις αξιολογήσεις που συνδέονται με τη δημιουργική επίδοση κατά τη διάρκεια ενός σταδίου συμπεριφοράς. Η αρχή της εσωτερικής παρακίνησης αποτελεί το ακρογωνιαίο λίθο της κοινωνικής ψυχολογίας της δημιουργικότητας.

Οι Mumford και Gustafson (1988), εξετάζοντας έναν αριθμό μελετών για το οργανωτικό κλίμα, συμπέραναν ότι "τα καινοτομικά συστήματα έρευνας και σχεδιασμού χαρακτηρίζονται από την αναγνώριση και την επιβράβευση της ανώτερης επίδοσης, ιδιαίτερα όσον αφορά τα αρχικά διερευνητικά στάδια των δημιουργικών προσπαθειών." Πολλοί οργανισμοί αποδέχονται την "ομαδική εργασία" και τη "συνεργασία", αλλά η συμπεριφορά που τα παρεχόμενα κίνητρα και τα συστήματα ελέγχου ανταμείβουν και ενθαρρύνουν βασίζεται περισσότερο σε μια κοινή πεποίθηση, ότι μόνο τα άτομα μπορούν να είναι υπεύθυνα και ότι τα καλύτερα αποτελέσματα επιτυγχάνονται μέσω ενός συστήματος ατομικού

ανταγωνισμού και ατομικών επιβραβεύσεων. Εάν οι εξωτερικές συνθήκες απαιτούν ομαδική εργασία, η ομάδα θα αναπτύξει μια συμπεριφορά που επιφανειακά θα φαίνεται ως ομαδική εργασία μέσω της διεξαγωγής συναντήσεων και της προσπάθειας για κοινή συναίνεση, αλλά τα μέλη της ομάδας θα εξακολουθήσουν να πιστεύουν ότι μόνο με την προσωπική προσπάθεια μπορούν να προχωρήσουν και θα ενεργήσουν ανάλογα όταν δοθούν οι ανταμοιβές. Πολλοί διευθυντές, λένε στους υφιστάμενούς τους ότι περιμένουν από αυτούς να ενεργήσουν ως ομάδα, αλλά να τους υπενθυμίζουν ταυτόχρονα ότι όλοι συναγωνίζονται για τη θέση του προϊσταμένου.

Βιβλιογραφία

- Prior John (2000) "Εκπαίδευση και Ανάπτυξη", ΕΛΛΗΝ
Μπουραντάς Δ (2003), "Διοίκηση Ανθρωπίνων Πόρων", ΜΠΕΝΟΥ
Μπουραντάς Δ (2005), "Ηγεσία", Κριτική
Λάζαρης Χρ. (2006), "Τεχνικές Πωλήσεων και Επικοινωνίας", ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ
Κριτσωτάκης Γ. (2003), "Νικητές: Οι πωλητές που αγαπούν οι πελάτες", ΚΕΘΕΑ D.
Noye (1997) "Πρακτικός οδηγός του εκπαιδευτή", Μεταίχμιο
S.Couran (2001) "Τα βασικά εργαλεία του εκπαιδευτή ενηλίκων", Μεταίχμιο
Μπασέτας Κ (2002) "Ψυχολογία της Μάθησης", Ατραπός
Jack Mezirow (2006) "Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση", Μεταίχμιο
Rogers, A. (1999) "Η εκπαίδευση ενηλίκων", Μεταίχμιο
D. Goleman, (1995) "Η συναισθηματική νοημοσύνη", Ελληνικά Γράμματα
D. Goleman, (2000) "Η συναισθηματική νοημοσύνη Γράμματα στο χώρο της εργασίας", Ελληνικά
A. S. Collins (2001) "Η απλή λογική στην εκπαίδευση", ΤΟΥΡΙΚΗ
Dryden (1999) "Η επανάσταση της μάθησης", ΑΛΚΥΩΝ
Ε. Π. Παπανούτσου (1985) "Η λογική", ΔΩΔΩΝΗ
D. Blackledge (1985) "Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης, Μεταίχμιο
Αριστοτέλης, Ρητορική, Ηθικά Νικομάχεια
Πλάτων, Διάλογοι
Connor (1990) "Εισαγωγή στο NLP", Αλκυών
T. Buzan, (2004) "Το βιβλίο για ταχύτερη ανάγνωση", ΑΛΚΥΩΝ
T. Buzan (2003) "Χρησιμοποίησε τη μνήμη σου", ΑΛΚΥΩΝ
T. Buzan (2004) "Χρησιμοποίησε το μυαλό σου", ΑΛΚΥΩΝ
Uberto Eco, (2006) "Η δύναμη των λέξεων", Ελληνικά Γράμματα
Ant. Gottlieb, (2000) "Το όνειρο της λογικής", ΕΝΑΛΙΟΣ

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο κύριος Γεώργιος Κυριακίδης είναι απόφοιτος της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων και έχει πτυχίο Οργάνωσης και Διοίκησης Μικρομεσαίων επιχειρήσεων από το Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Κατέχει μεταπτυχιακούς τίτλους στη Διοίκηση Επιχειρήσεων (MBA) και στην επαγγελματική κατάρτιση δια βίου μάθηση (MA). Είναι απόφοιτος της σχολής Πολέμου του Ελληνικού Στρατού και της Διακλαδικής Σχολής Επιτελών Άμυνας. Είναι πιστοποιημένος project management professional (PMP®) από τον παγκόσμιο φορέα διαχείρισης έργων PMIR. Είναι πιστοποιημένος εκπαιδευτής εκπαιδευτών και διευθυντών εκπαίδευσης (ibstpi, CTP). Έχει εξειδικευτεί από το Πανεπιστήμιο "Μακεδονία" της Θεσσαλονίκης στην Τεχνική Διαπραγματεύσεων και στη Διαχείριση Κρίσεων. Από το 1987 έως σήμερα έχει διαχειριστεί πλήθος έργων και έχει ασκήσει διοικητικά, διευθυντικά και εκπαιδευτικά καθήκοντα στον Ελληνικό Στρατό από διάφορες θέσεις. Σήμερα, είναι διευθυντής εκπαίδευσης της Human Asset AE, σύμβουλος εκπαίδευσης και εισηγητής σεμιναρίων με κύρια θεματολογία το project management.

Ελλάς και πενία

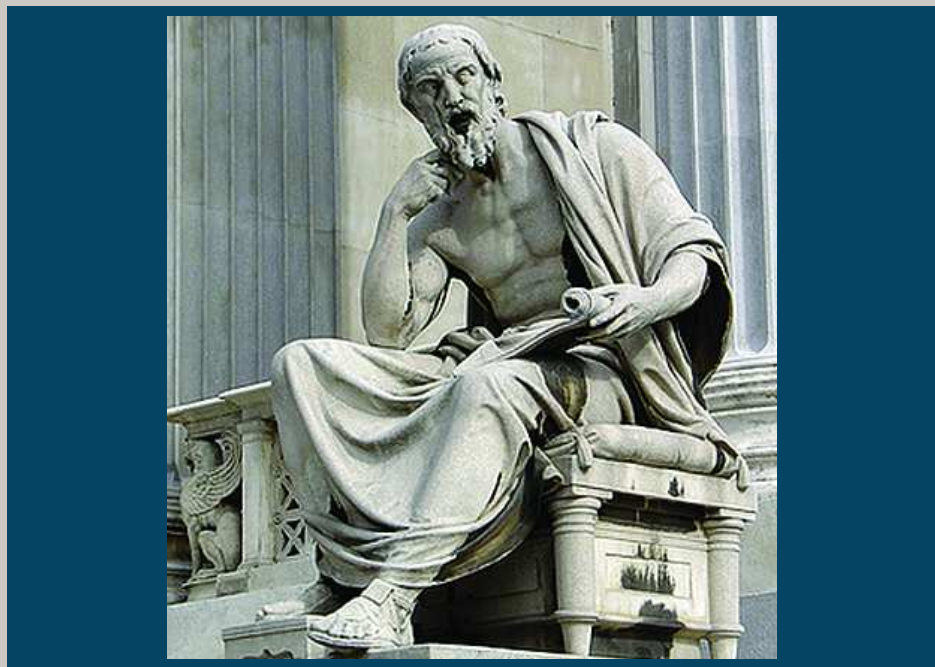
του κ. Εμμανουήλ Μικρογιαννάκη
Ομότιμου Καθηγητή Αρχαίας Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών

Αξιοσημείωτο δίδυμο. Συνταιριάζεται με κάποιο τρόπο Ελλάδα και πενία ή οι δύο έννοιες είναι αναπόσπαστα δεμένες εκ γενετής;

Ένα πολύ σπουδαίο χωρίο του Ηροδότου πάει να δώσει απάντηση στο ερώτημα τί είναι Ελλάς και ποία είναι η σχέση της με την πενία αλλά έχει παρερμηνευθεί, φοβούμαι, με ολέθριες συνέπειες. Είναι το χωρίο 7.102, όπου ο Ηρόδοτος παρουσιάζει τον βασιλέα της Σπάρτης Δημάρατο (ή Δημάρητο) να συμβουλεύει τον βασιλέα των Περσών. Ο Δημάρατος είχε καταφύγει στην αυλή των Περσών και τώρα συνόδευε τον βασιλέα της Περσικής αυτοκρατορίας ως σύμβουλος στην μεγάλη του εκστρατεία για ανάκτηση του θρόνου του και υποταγή της Ελλάδος.

Απευθύνεται ο Ξέρξης στον Δημάρατο: "Δημάρατε, βλέπεις και γνωρίζεις το μέγεθος της στρατιωτικής μου δύναμews. Γνωρίζεις και τους Έλληνες. Έχεις την γνώμη ότι οι Έλληνες θα προβάλουν αντίσταση"; Η απάντηση του πρώην βασιλέως της Σπάρτης δεν είναι άμεση. Κάνει αντερώτηση: "Βασιλεύ, θέλεις να πω αληθινά πράγματα, που είναι κατά κανόνα πικρά, ή να πω ευχάριστα"; Εντυπωσιακή είναι εδώ η ταύτιση αληθούς και πικρού και η αντίθεση αληθούς και ηδέος. Ο βασιλεύς τον ενθαρρύνει να πει την αλήθεια (ας είναι και πικρή). Ο Δημάρατος αρχίζει με μία πολυθρόλητη φράση (αλλά δυσερμηνευτη, όπως θα δούμε): Τη Ελλάδι πενίνη σύντροφός εστι. Με την σύντομη αυτή

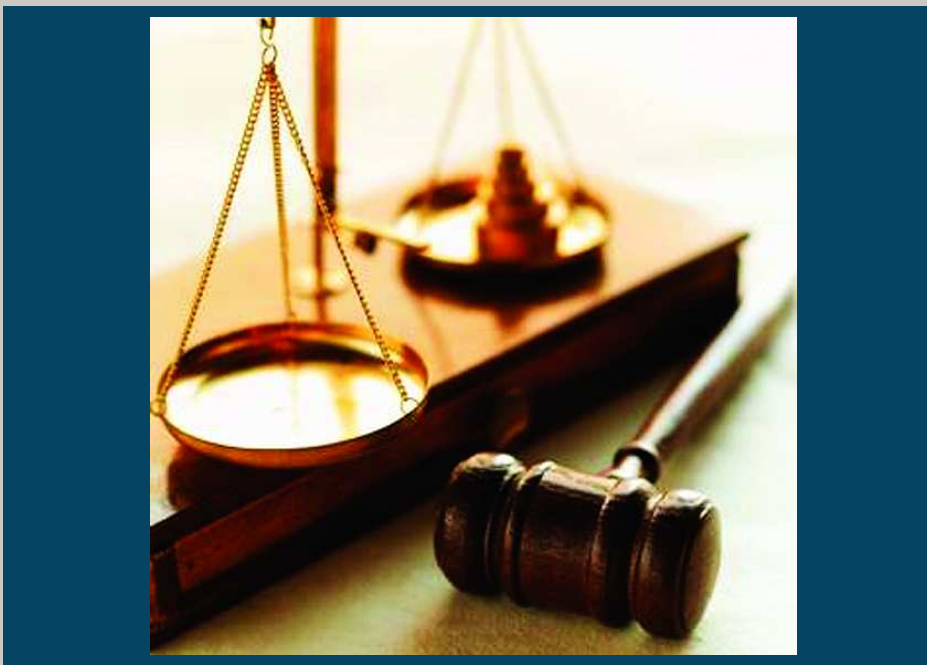

λακωνική (από Λάκωνα) απόφαση έχουμε μπροστά μας τον ορισμό της Ελλάδος. Η ρήση του σε απλούστερη μορφή θα ήταν: Η Ελλάς συντρέφεται ΠΕΝΙΑΙ (με την φτώχεια συναναπτύσσεται η Ελλάδα).

Η πενία στο χωρίο αυτό κατά το πλήθος των ερμηνευτών του Ηροδότου είναι ένας συνοδός εκ καταβολής (ανεπιθύμητος βεβαίως) που η Ελλάς δεν μπορεί να αποδιώξει. Όσοι δίδουν αυτή την ερμηνεία της πενίας ως συνοδευτικού προσώπου της Ελλάδος καταντούν να δέχονται μοιρολατρικά την τύχη της Ελλάδος να έχει πάντοτε αφεύκτως την πενία ως συνοδοιπόρο. Η αλήθεια (η πικρή) είναι άλλη.

Η Ελλάς συντρέφεται και μεγαλώνει αναλόγως της πενίας που εκάστοτε αντιμετωπίζει. Μικρή πενία οδηγεί σε μικρή Ελλάδα. Μεγάλη πενία αντιθέτως προοιωνίζεται μεγάλη Ελλάδα. Πώς; Έτσι αυτομάτως και χωρίς προσπάθεια; Αντιθέτως: Η πενία είναι η πρόκληση, η οιστρηλάτηση για να ενεργοποιηθούν δυνάμεις, να φλογθούν ληθαργούντες σπινθήρες. Η πείνα εγείρει και ενεργοποιεί δυνάμεις. Ο πλούτος αποχαυνώνει, ωθεί στον λήθαργο. Η πενία άγει στον πλούτο της Ελλάδος. Σ' αυτόν οφείλει το μεγαλείο της.

Αλλά έχει πράγματι τόσο μεγάλη δύναμη η πενία ώστε αυτή να είναι ο κυριώτερος παράγων δημιουργίας του εθνικού πλούτου κάθε μορφής; Πώς γίνεται η αφύπνιση (και μάλιστα ο πολλαπλασιασμός των σωματικών και ψυχικών μας δυνάμεων); πώς φθάνομε στην έξαρση από την ύφεση του φρονήματος; θα ήταν αρκετό να πούμε ότι χρειάζεται για αφύπνιση ο έρωτας (η ακατάσχετη ροπή) και ότι αυτού του έρωτος κατά τον Πλάτωνα μητέρα είναι ποιά νομίζετε; η πενία. Η πενία λοιπόν θα γεννήσει τον έρωτα και ο έρωτας θα μηχανευθεί τρόπους να δαμάσει την πενία. Οι γονείς του έρωτος κατά τον Πλάτωνα είναι ο Πόρος και η Πενία. Η πενία των πενομένων αποβάλλεται με πόνο, με κόπους, και επιτυγχάνεται με τον Πόρον. Θα τολμούσα να πω ότι αυτός

ο Πόρος, ο άλλος γονεύς του έρωτος, ενεργεί με τόλμη και συντελεί στο πέραςμα, διάβαση και υπερνίκηση.

Γυρίζουμε στον πατέρα της ιστορίας, τον Ηρόδοτο. Γυρίζουμε ακριβώς στο χωρίο που εξετάζουμε. Η πενία είναι το βασικό γνώρισμα της Ελλάδος όχι ως μοιρολατρική αποδοχή και απραξία. Ο Έλλην την συνειδητοποιεί, την γνωρίζει και προσπαθεί να βρει τρόπους να την αποσείσει. Πώς; Με την αρετή. Τί είναι αυτή η αρετή που την συναντούμε σε κάθε βήμα στον αρχαίο Ελληνικό κόσμο;

Σήμερα έχει ωχριάσει η έννοια της αρετής, αλλά στην αρχαιότητα ήταν αποδεκτή από όλους. Ο Ηρόδοτος δεν δίδει τον ορισμό της. Αρκείται να δώσει ένα μόνον χαρακτηριστικό της. Η αρετή είναι *επακτός*. Ο Ηρόδοτος αντί να δώσει πλήρη ορισμό της αρετής θα αφήσει κυρίως τον Πλάτωνα (ένα περίπου αιώνα μετά) να τον αναζητήσει. Ο Ηρόδοτος αντί ενός πλήρους ορισμού θα παρουσιάσει τον Δημάρατο να μας ανακοινώνει κάτι άλλο πολύ επωφελέστερο. Ο Δημάρατος θα μας δώσει την συνταγή παραγωγής της αρετής και ακολουθώντας θα μας ανακοινώσει ότι δι' αυτής της αρετής η Ελλάς, η πάντοτε πενομένη, σώζεται και μεγαλουργεί.

Την αρετή *κατεργάζονται* δύο τινά: νόμος ισχυρός και σοφία. Πώς θα κατεργασθεί κανείς κάτι σε κάποιο χώρο, εκεί ακριβώς όπου αντιμετωπίζεται κάποιο πρόβλημα και κρίση; Έχει να αντιμετωπίσει τον νόμο που ισχύει και είναι επιτακτικός. Με τί; με σοφίαν, με την σαφήνεια της σκέψεώς του και την επινοητικότητα του θα βρει τί το αρμόζον προς αντιμετώπιση κάποιου προβλήματος. Η αρετή είναι το αραρίσκον, αυτό δηλ. που συναρμόζει, που είναι ενδεδειγμένον στην περίπτωση. Αυτή είναι η αρετή, πολυσήμαντη και πολύπτυχη, όπως και τα προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει.

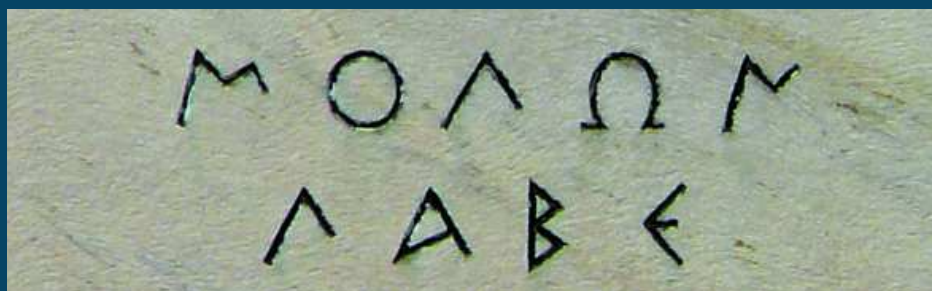
Είπαμε ότι η αρετή είναι επακτός. Αυτό συμβαίνει, διότι η αρετή είναι ένα εργαλείο όχι υλικό, αλλά πνευματικό επιπόνημα. Με αυτή την αρετή της

οποίας είδαμε την προέλευση και την εκπόρευσή της, οι Έλληνες επιτυγχάνουν να αποσεισουν ή να εκτινάξουν δύο δυσβάστακτα άχθη. Α π α μ ύ ν ο ν τ α ι την πενίαν κα την δουλοσύνην. Ιδού πώς εκδιώκουν, πώς αποτινάσσουν οι Έλληνες δύο δεινά που από πολλές απόψεις συμπίπτουν. Με την αρετή διώχνουν την πενία και την τυραννίδα. Αποσοβούν τον έχθιστο τύραννο, αυτόν ακριβώς που αποστρέφονται, αυτόν που κατά τον Αριστοτέλη όχι μόνον δεν αντιμάχεται την πενία αλλά την επιδιώκει και την ενισχύει. Όπως έχω αναλύσει στο βιβλίο μου Παθολογία Πολιτευμάτων, ο τύραννος είναι πτωχοποιός. Δεν φέρει πλούτο. Απομυζά.

Το ρήμα απαμύνομαι, που χρησιμοποιεί ο Ηρόδοτος, δηλώνει αγωνιστική άμυνα, όχι παθητική, μοιρολατρική στάση. Οι Έλληνες αφορμώνται από την πενία που τους ερεθίζει και βάζουν στοίχημα να την ξερριζώσουν και έτσι δεν καθηλώνονται σε κατάσταση δουλείας. Δεν γίνονται πτωχοί (επτηχότες, δηλ. ζαρωμένοι, άθλιοι).

Το μήνυμα του Δημαράτου προς τον Ξέρξη ήταν σαφές. Οι Έλληνες θα αντισταθούν. Το ΟΧΙ δεν το είπε μόνον ο Λεωνίδα. Το μολών λαβέ το είπε η Ελλάς. Αλλά δια να πει κανείς ένα θεσπέσιο Όχι και να εμμείνει στις Θερμοπύλες του χρειάζεται ρωμαλέα παιδεία, πύρρωμα ψυχής, ακατάβλητο σθένος: ήθος. Συντρίβονται και μάλιστα με καταισχύνη όσοι κραυγάζουν το ΟΧΙ αλλά προτιμούν να ζούν με ραστώνη (ραχάτι). Αυτοί είναι καλύτερα να περιορισθούν στο ΝΑΙ.

" Δεν τους πρέπει λευτεριά".

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο κύριος Μικρογιαννάκης γεννήθηκε στα Αμιά της Βάννου, τη μαρτυρική περιοχή της Κρήτης, γνωστή για τις ομαδικές εκτελέσεις όλων των ενήλικων ανδρών της κατά τη διάρκεια του Β'ΠΠ. Διατέλεσε για πολλές θητείες Πρόεδρος του Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας, κοσμήτωρ της φιλοσοφικής Σχολής και συγκλητικός (1989-2001).

Διοργάνωσε κορυφαία σεμινάρια όπως στο Συνέδριο Πρυτάνεων και Κοσμητόρων των Πρωτευουσών της Ευρώπης με θέμα την "Ευρωπαϊκή Ταυτότητα" στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και τα "Θουκυδίδεια" στον Άλυμο.

Ίδρυσε και οργάνωσε τις περισσότερες Σχολές Ξεναγών στην Ελλάδα.

Το 1995-1996 εδίδαξε στο Εθνικό Πανεπιστήμιο της ΤΑΪ ΠΕΙ (ΤΑΪΒΑΝ) και συντέλεσε στην ίδρυση μονίμων εδρών Ελληνικού πολιτισμού στην πόλη αυτή και στην Ινδία.

Έχει δημοσιεύσει εργασίες και άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά στους τομείς της φιλοσοφίας ιστορίας, πολιτειολογίας του Ελληνικού και Ρωμαϊκού Πολιτισμού, Ιστοριογραφίας, Κρήτης στην Αρχαιότητα, Διακρατικού διαλόγου στην αρχαιότητα, δυναστείας Αντιπατριδών, Παθολογίας Πολιτευμάτων και Ολυμπιακής Δημοκρατίας.

Προβληματισμοί...Ειδικού Χειρισμού

του Υπιάτρου Κωνσταντίνου Κωνσταντίνου
Ιατρού ΑΔΙΣΠΟ

*"Διοίκηση σημαίνει να ανεβαίνεις τη σκάλα της επιτυχίας με αποτελεσματικότητα.
Ηγεσία σημαίνει να εξασφαλίζεις ότι η σκάλα είναι τοποθετημένη επάνω στον
σωστό τοίχο"*

Stephen Corey
(Αμερικανός Συγγραφέας)

Μια μορφή ηγεσίας καλούνται να ασκήσουν και τα στελέχη των ενόπλων δυνάμεων, κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας τους, άλλοι λιγότερο και άλλοι περισσότερο. Η Διοίκηση, όπως ονομάζεται η ηπιότερη μορφή ηγεσίας, ασκείται καθημερινά και συντελεί στην ωρίμανση των διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ διοικητή και διοικούμενου. Δε χωρά αμφιβολία ότι η Διοίκηση σήμερα δικαίως αποτελεί έναν εξέχοντα κλάδο της επιστημονικής κοινότητας.

Το management of human resources, όπως αναφέρεται στη γλώσσα των επιχειρήσεων, αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο για να στηρίξει το οικοδόμημα μιας οργανωμένης κοινότητας. Πολυεθνικές επιχειρήσεις επιδίδονται σε σύγχρονες επιστημονικές μεθόδους για να επιλέξουν το προσωπικό που θα διοικήσει και θα διοικηθεί. Τα κριτήρια είναι αυστηρά καθώς οι "καλύτεροι" καλούνται να επιλέξουν τους "καλύτερους". Τι γίνεται όμως όταν ο ηγέτης καλείται να διοικήσει προσωπικό που δεν έχει επιλέξει όπως συμβαίνει στο χώρο των ενόπλων δυνάμεων; Στα χαρακτηριστικά του ηγετικού μοντέλου περιγράφεται ότι ο ηγέτης οφείλει να χειριστεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο το προσωπικό του, να το εντάξει ομαλά στο περιβάλλον εργασίας και να το τοποθετήσει εκεί όπου θα αποδώσει. Ακούγεται ιδανικό, ωστόσο, τί γίνεται με το προσωπικό που οι επιστήμονες χαρακτηρίζουν: **"άτομα ειδικού χειρισμού"**;

Αρκεί το ταλέντο για να χαρακτηρίσει έναν ηγέτης ικανό; Ανάμεσά μας συγχωνύζονται άτομα με πραγματικές σοβαρές ψυχοσωματικές ασθένειες που η διαχείρισή τους κρίνεται "ειδική". Ποιος μπορεί λοιπόν να προσδιορίσει τι

ακριβώς περιλαμβάνει ο όρος “ειδική”; Αν θα μπορούσα να παραβάλλω στο σημείο αυτό την προσωπική μου εμπειρία, θα κατέληγα πως κανείς δε μπορεί ολοκληρωμένα να απариθμήσει τις ιδιαιτερότητες στο χειρισμό των ατόμων αυτών. Αυτό θα ήταν ακόμα πιο κατανοητό, αν δημιουργούσα π.χ. το προφίλ ενός στρα-

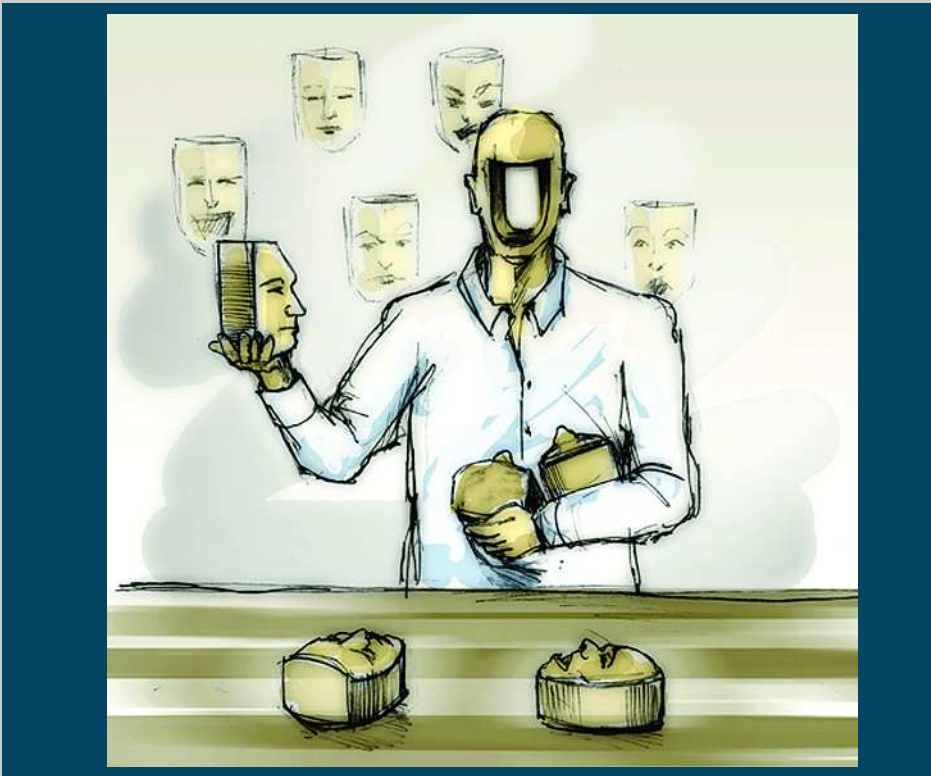
τιώτη που καλείται να υπηρετήσει τη θητεία του με την ένδειξη “άοπλος” και την αναγραφή με έντονα κόκκινα γράμματα επάνω στην καρτέλα υγείας του “**ειδικού χειρισμού**”. Πάσχει από μια ευρέως γνωστή, πλην ύπουλη ασθένεια, την κατάθλιψη. Και εδώ αρχίζουν τα ερωτήματα. Πώς χειριζόμαστε τον καταθλιπτικό στρατιώτη; Τί είδους καθήκοντα του αναθέτουμε; Μήπως τον επιβαρύνουμε ή αν τον προστατέψουμε τον κάνουμε να αισθάνεται ασήμαντος για την ομάδα; Σήμερα εμφάνισε παροξυσμούς κλάματος. Μήπως πρέπει να παραπεμφθεί στην ψυχιατρική κλινική; Και μετά αρχίζει η αναζήτηση. Τι ορίζει ο κανονισμός; Μήπως να πάρει αναβολή; Αντιλαμβάνεται, λοιπόν ο καθένας, ότι η

διοίκηση μιας ψυχοπαθολογικής προσωπικότητας, όπως αυτής, μόνο εύκολη δε θα μπορούσε να χαρακτηριστεί. Εδώ, έρχεται να επέμβει για να διευκολύνει η γνώση της διοικητικής επιστήμης. Η ικανότητα δημιουργίας διαπροσωπικών σχέσεων δεν εξαιρεί κανέναν από το οργανόγραμμα της ιεραρχίας. Και, φυσικά, οι κίνδυνοι είναι αμφίδρομοι. Οι νομικές ευθύνες για τον ηγέτη που χειρίστηκε λάθος έναν τέτοιο ασθενή είναι τεράστιες. Η άγνοια της σχετικής νομοθεσίας του κράτους δεν αποτελεί ελαφρυντικό. Πράξεις νομοθετικού περιεχομένου προστατεύουν τους ασθενείς αυτούς από κάθε μορφή

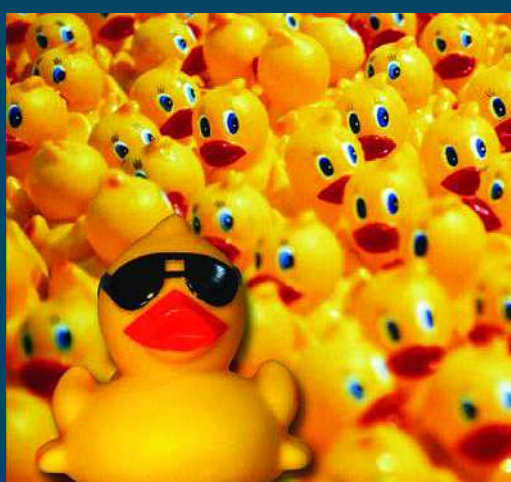
προσβολής της προσωπικότητάς τους. Απλό παράδειγμα, ο Κώδικας ιατρικής δεοντολογίας, που από το 2005 αποτελεί νόμο του κράτους και δεσμεύει, όχι μόνο το ιατρικό και παραϊατρικό προσωπικό, αλλά και κάθε άτομο με πρόσβαση στο ιατρικό ιστορικό ενός ασθενούς. Ακόμα και η παραπομπή ενός τέτοιου ασθενούς στη ψυχιατρική κλινική, από μόνη της είναι ικανή να επισύρει νομικές ευθύνες για τον παραπέμποντα όταν δε γίνει κάτω από νόμιμες συνθήκες.

Ειδικού χειρισμού όμως δεν είναι μόνο οι ψυχιατρικοί ασθενείς. Τί γίνεται, όταν στην ομάδα καλείται να ενταχθεί πχ ο αποφυλακισμένος ή/και ο πρώην χρήστης; Ο κοινωνικός ρατσισμός, δυστυχώς, είναι υπαρκτός και στο στρατιωτικό περιβάλλον. Ο διοικητής πλέον καλείται, αν και ίσως να μην του αναλογεί, να σηκώνει το βάρος της επανένταξης. Γνωρίζει όμως πώς να το πράξει; Η επανένταξη ενός τέτοιου ατόμου αποτελεί ιδιαίτερο αντικείμενο της κοινωνιολογικής επιστήμης. Στη χώρα μας υπάρχουν ειδικές ομάδες κοινωνικών επιμελητών που σταδιακά, με κόπο και υπομονή εφαρμόζουν επιλεγμένες και προσαρμοσμένες μεθόδους επανακοινωνικοποίησης. Το ρόλο αυτό μπορεί να τον παίξει ο διοικητής-ηγέτης; Αν δεν καταφέρει να ανταποκριθεί, το αποτέλεσμα ίσως να είναι καταστροφικό για τον αποδέκτη των ενεργειών, αλλά και για τον ίδιο. Ας μην αυταπατόμαστε όμως. Τις περισσότερες φορές το άτομο αυτό αντιμετωπίζεται με επιφυλάξεις. Και με την πρώτη κακή στιγμή θα παραπεμφθεί για να αποχωρήσει. Η ένδειξη δικαιολογείται με τον όρο “δυσπροσαρμογή”. “Όμως, η λέξη αυτή υποδηλώνει αμοιβαία αδυναμία να προσαρμοστεί (ο διοικητής) και να προσαρμοστεί (ο διοικούμενος)”. Αυτό αναφέρεται χαρακτηριστικά

από τους υπεύθυνους κοινωνιολόγους για την επανένταξη των αποφυλακισθέντων νέων οι οποίοι συνεχίζουν λέγοντας: “Η μεγαλύτερη ανησυχία για τα άτομα αυτά είναι η απόρριψη. Όταν καλούνται να υπηρετήσουν βλέπουν το στρατό σαν μια πρώτη ένδειξη εμπιστοσύνης. Όταν, όμως, τους απορρίψουν ακόμα και οι σχέσεις αυτές κλονίζονται”.

Αντιλαμβανόμαστε, λοιπόν πως το έργο του διοικητή δεν είναι εύκολη υπόθεση. Είναι σαφές, πως η εμπειρία και το ταλέντο στη σύγχρονη κοινωνία δεν αρκούν για να χαρακτηρίσουν έναν ηγέτη ολοκληρωμένο. Οι καθημερινές προκλήσεις απαιτούν συνεχή ενημέρωση, επιμόρφωση και επιστημονική εκπαίδευση στους κλάδους της Διοικητικής επιστήμης και όχι μόνο. Στο σημείο αυτό, λοιπόν, θα ήθελα να εμπλουτίσω τον τίτλο του κειμένου. Είναι λάθος, να μιλάμε μόνο για άτομα ειδικού χειρισμού. Θα ήταν πιο ορθό, να μιλήσουμε για την ανάγκη **δημιουργίας** και **εξεύρεσης** ηγετών **ειδικών ικανοτήτων**. Μόνο τότε, θα καταλάβουμε τους λόγους για τους οποίους πολλοί επιστήμονες εξέφρασαν τις αμφιβολίες τους σχετικά με το απόλυτο νόημα της γνωστής ρήσης: **ηγέτης γεννιέσαι... δε γίνεσαι**.

Βιογραφικό Σημείωμα

Εισήχθη στη ΣΣΑΣ το 2003 στο ιατρικό τμήμα. Αποφοίτησε από την Ιατρική Σχολή του ΑΠΘ τον Ιούλιο του 2009 και τον Οκτώβριο του ίδιου έτους ορκίστηκε Αξκος. Το 2010 παρακολούθησε το Σχολείο Εφαρμογής Υγειονομικού με έδρα την Αθήνα και εργάστηκε ως ιατρός στα Επείγοντα του 401 ΓΣΝΑ. Υπηρετήσε ως Αξκος του Υγειονομικού στο 88 ΤΥΓ της Λήμνου για 2 έτη ασκώντας ιατρικά και διοικητικά καθήκοντα. Έλαβε κατόπιν εξετάσεων την ειδικότητα της καρδιολογίας και αναμένει την έναρξη της. Από το Σεπτέμβριο του 2012 υπηρετεί ως ιατρός μονάδος στην ΑΔΙΣΠΟ.

Συστήματα HELIOS II και Δορυφορικές Πληροφορίες

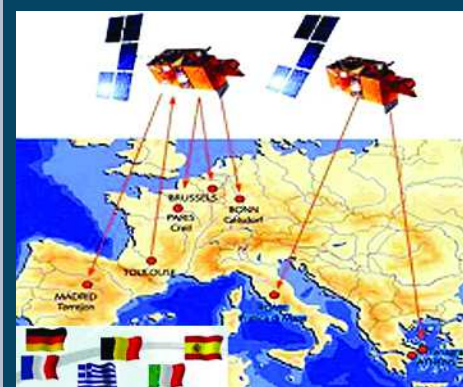
του Αντισυνταγματάρχη Βλαχογιάννη Νικόλαου
Σπουδαστή της 10ης ΕΣ της ΑΔΙΣΠΟ

Εισαγωγή

Το διάστημα, από τη στιγμή που οι πρώτοι δορυφόροι άρχισαν να τίθενται σε τροχιά και ιδιαίτερα τα δορυφορικά συστήματα που σχετίζονταν με στρατιωτικές εφαρμογές, απέκτησε στρατηγική σημασία στον εθνικό αμυντικό σχεδιασμό χωρών που είχαν τέτοια δυνατότητα.

Το HELIOS II είναι ένα δορυφορικό πρόγραμμα επισκόπησης της γης, το οποίο αναπτύχθηκε από τη Γαλλία και μέσω διακρατικών συμφωνιών που υπέγραψε με την Ιταλία, Ισπανία, Βέλγιο, Γερμανία και Ελλάδα, υλοποίησε τη συνθήκη της Συμφωνίας Κοινών Επιχειρησιακών Απαιτήσεων Επισκοπήσεως Γης. Η χώρα μας συμμετέχει στο πρόγραμμα με ποσοστό 2,5%.

Η αρχική σχεδίαση του συστήματος έγινε από το γαλλικό κέντρο διαστημικών μελετών, Centre National d' Etudes Spatiales (CNES) και αποτελεί διάδοχο του συστήματος HELIOS I με βελτιωμένα τεχνικά και επιχειρησιακά χαρακτηριστικά. Κατασκευάστρια εταιρεία τόσο των δορυφόρων όσο και της επίγειας υποδομής είναι η ευρωπαϊκή εταιρεία EADS/Astrium.

Σε σύγκριση με τα εμπορικά δορυφορικά συστήματα, το σύστημα HELIOS II παρέχει εγγύηση στην ακεραιότητα των εικόνων που παράγει, καθώς αυτές "κατεβαίνουν" απευθείας από τους δορυφόρους στους επίγειους σταθμούς, χωρίς να παρεμβάλλεται κανείς ενδιάμεσος φορέας στην επεξεργασία τους.

Περιγραφή και χαρακτηριστικά συστήματος HELIOS II

Το στρατιωτικό δορυφορικό πρόγραμμα HELIOS II, θεωρείται ένα από τα πιο προηγμένα παγκοσμίως και το σημαντικότερο σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.

Κύρια αποστολή του προγράμματος είναι η συλλογή πληροφοριών με

τη χρήση δορυφορικών εικόνων (ΔΕ), η σχεδίαση επιχειρήσεων, η κάλυψη απαιτήσεων σύγχρονων οπλικών συστημάτων καθώς και η εκτίμηση ζημιών, η χαρτογραφία και η διαχείριση φυσικών καταστροφών.

Η οικογένεια δορυφόρων HELIOS περιλαμβάνει τους επίγειους σταθμούς εδάφους κάθε χώρας και τους οπτικούς δορυφόρους παρατήρησης H2A και H2B που εκτοξεύτηκαν το 2004 και 2009 αντίστοιχα. Διαθέτουν δυνατότητες λήψης ΔΕ ημέρα και νύκτα, διακριτικής ικανότητας μερικών δεκάδων εκατοστών.

Οι δορυφόροι έχουν τεθεί σε πολική, κυκλική και ηλιοσύγχρονη τροχιά, σε ύψος 686 km από την επιφάνεια της Γης, εκτελώντας μια πλήρη περιστροφή κάθε 98 λεπτά, έχοντας τη δυνατότητα λήψης δορυφορικών εικόνων σε όλη της την έκταση εκτός των πόλων. Ο προγραμματισμός λήψης εικόνων του δορυφόρου είναι εικοσιτετράωρος. Δηλαδή, προγραμματίζεται η λήψη σήμερα και ο δορυφόρος φωτογραφίζει την επόμενη. Υπάρχει δυνατότητα αλλαγής του κύκλου σε 12ωρη βάση, μόνο σε έκτακτη ανάγκη και μετά από συμφωνία των χωρών μελών.

Οι τύποι εικόνων που λαμβάνονται από το σύστημα αναλύονται στον πίνακα που ακολουθεί:

ΤΥΠΟΣ ΕΙΚΟΝΑΣ	ΔΙΑΚΡΙΤΙΚΗ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ
THR	Πολύ ψηλή Ευκρίνεια (εικόνα 5).
HR	Υψηλή Ευκρίνεια
CL (Εικόνα Ευρέος Πεδίου)	Μέση Ευκρίνεια
M (Πολυφασματική)	
P (Παγχρωματική)	
SHR (Στερεοζεύγος)	Πολύ ψηλή Ευκρίνεια
CEC (Υπέρυθρη)	Μέση Ευκρίνεια

Επιχειρησιακές δυνατότητες

Η επιχειρησιακή λειτουργία του Δορυφορικού Σταθμού Εδάφους (ΔΣΕ) ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 2010 και προβλέπει ολοκληρωμένη διαχείριση δορυφορικών εικόνων μέχρι το τελικό προϊόν. Η έδρα του Σταθμού βρίσκεται εντός της 114 ΠΜ στην Τανάγρα, αποτελώντας οργανική Μονάδα του ΓΕΕΘΑ.

Η μέγιστη επιχειρησιακή αξιοποίηση των οπλικών συστημάτων των Ενόπλων Δυνάμεων που επιτυγχάνεται με τη συνδρομή του συστήματος HELIOS II, είναι μια ιδιαίτερα σημαντική παράμετρος που ενισχύει την αποτρεπτική δυνατότητα της Ελλάδας στα πλαίσια της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας, επιτρέποντας της να λαμβάνει αυτόνομα αποφάσεις που αφορούν στην εξωτερική πολιτική και να παράσχει τέτοια δεδομένα και σε άλλους κυβερνητικούς φορείς.

Η Ελλάδα έχει συνεπώς τη δυνατότητα αξιοποίησης πληροφοριών που προκύπτουν από την ανάλυση των δορυφορικών δεδομένων, χωρίς έκθεση σε κίνδυνο προσωπικού και μέσων.

Περιορισμοί

Το σύστημα υπόκειται σε περιορισμούς στη λήψη ΔΕ οι οποίοι είτε είναι αντικειμενικοί του συστήματος, είτε πηγάζουν από τις ιδιαιτερότητες της γεωγραφικής περιοχής στην οποία βρίσκεται η χώρα μας. Επιγραμματικά αυτοί είναι:

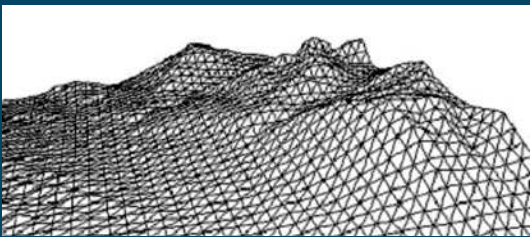
- Ο καιρός (νεφοκάλυψη),
- Οι κινηματικοί και τεχνικοί περιορισμοί του δορυφόρου,
- Οι γεωπολιτικές προτεραιότητες των εταίρων (στα πλαίσια των δικαιωμάτων χρόνου χρήσης).

Είδη προϊόντων

Τα είδη προϊόντων που παράγονται στο ΔΣΕ παρουσιάζονται αναλυτικά στον παρακάτω πίνακα:

Διακριτική ονομασία	Χαρακτηριστικά προϊόντος	Χρήση & σκοπός
Συναπτική Αναφορά Ανάλυσης Δορυφορικής Εικόνας (ΣΑΑΔΕ)	Γενική επισκόπηση της περιοχής ενδιαφέροντος που είναι να συμπεριλάβει τα επίπεδα πληροφορίας της ανίχνευσης, αναγνώρισης και πιθανώς ταυτοποίησης αντικειμένων και δραστηριοτήτων.	Σύντομη αναφορά πληροφοριών, ώστε να αποκτήσει ο αποδέκτης μία πρώτη εικόνα της περιοχής ενδιαφέροντος για στοχοποίηση, ανίχνευση αλλαγών, σχεδιασμό και αποτίμηση ζημιών μάχης.
Εκτενής Αναφορά Ανάλυσης Δορυφορικής Εικόνας (ΕΑΑΔΕ)	Η ανάλυση επεκτείνεται σε όλα τα επίπεδα (ανίχνευση, αναγνώριση, ταυτοποίηση και τεχνική ανάλυση αντικειμένων ή δραστηριοτήτων) στην περιοχή ενδιαφέροντος.	Εκτενής αναφορά πληροφοριών από ΔΕ, με το μέγιστο δυνατό επίπεδο ανάλυσης, ώστε να απαντηθούν τυχόν εξειδικευμένα ερωτήματα.
Απλό Προϊόν Δορυφορικής Εικόνας (ΑΠΔΕ)	Δεν περιλαμβάνει ανάλυση. Δεν εξάγονται πληροφορίες. Διατηρούνται και βελτιώνονται τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά της αρχικής ΔΕ για σκοπούς πιστής απεικόνισης.	Απλό προϊόν ΔΕ με έμφαση στην ορθή απεικόνιση γεωγραφικών χαρακτηριστικών (γεωμετρία, διακριτική ικανότητα) και χωρικής ακρίβειας (ορθοαναγωγή με την καλύτερη δυνατή ακρίβεια εντισπισμού)
Γεωχωρικό Προϊόν Δορυφορικής Εικόνας (ΓΕΩΠΔΕ)	Η ανάλυση της ΔΕ επεκτείνεται σε όλα τα επίπεδα (Ανίχνευση, Αναγνώριση, Ταυτοποίηση και τεχνική ανάλυση αντικειμένων ή δραστηριοτήτων) στην περιοχή ενδιαφέροντος. Εδώ τα στοιχεία ανάλυσης κωδικοποιούνται σε αντίστοιχα ανυσματικά δεδομένα.	Σύνθετο προϊόν με πλήρη ανάλυση πληροφοριών. Η έμφαση στην ορθή απεικόνιση γεωγραφικών χαρακτηριστικών και χωρικής ακρίβειας (ορθοαναγωγή) παραμένουν, ενώ επιπλέον απεικονίζονται δυναμικά πληροφορίες με μορφή ανυσμάτων και συμβόλων

Για το σύνολο των προϊόντων ο απαιτούμενος χρόνος ανάλυσης-επεξεργασίας, από τη στιγμή λήψης και εισαγωγής στο σύστημα της ΔΕ, κυμαίνεται από ελάχιστες ώρες -για το πιο απλό- μέχρι κάποιες ημέρες για το πλέον ολοκληρωμένο παραγόμενο προϊόν του Τμήματος Εκμετάλλευσης του Σταθμού.

Επίσης ιδιαίτερα σημαντική είναι η παρεχόμενη δυνατότητα, στερεοσκοπικής παρατήρησης και τρισδιάστατης απεικόνισης εδαφικών περιοχών επιχειρησιακού ενδιαφέροντος. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η παραγωγή αξιόπιστων ψηφιακών χαρτών στους οποίους

στηρίζεται η δημιουργία εδαφικών μοντέλων συμπεριλαμβανομένων και των υψομετρικών γεωδαιτικών στοιχείων, μέσω των οποίων υποστηρίζονται τα σύγχρονα οπτικά συστήματα (SCALP/JSOW) που διαθέτει η Π.Α.

Εκμετάλλευση - Διαδικασία

- Οι αιτήσεις συλλογής πληροφοριών διαβιβάζονται από την Μονάδα ή αντίστοιχο φορέα στον προϊστάμενο σχηματισμό ο οποίος εφόσον δεν μπορεί να την ικανοποιήσει την προωθεί ιεραρχικά στο Μείζονα Επιχειρησιακό Σχηματισμό (Μ.Ε.Σ.).
- Ο ΜΕΣ ανάλογα με το είδος της απαιτούμενης πληροφορίας, υποβάλλει στην αντίστοιχη Δνση του οικείου ΓΕ, σχετική αίτηση για ΔΕ (σε κάθε περίπτωση, πρώτα αναζητεί την ύπαρξη της αιτούμενης πληροφορίας στις ήδη διαθέσιμες από την βάση δεδομένων).
- Το ΓΕ συντονίζοντας τις αιτήσεις που έχει λάβει από τους ΜΕΣ, υποβάλλει στο ΓΕΕΘΑ/Ε'ΚΛ, αντίστοιχη αίτηση για ΔΕ (μετά τη συγκέντρωση των αιτημάτων, λαμβάνει χώρα η επεξεργασία τους, προκειμένου να εντοπιστούν τυχόν κοινά αιτήματα των αιτούντων).
- Το ΓΕΕΘΑ/Ε'ΚΛ ταξινομεί και εγκρίνει με βάση τις καθορισμένες προτεραιότητες υλοποιήσεως. Κατόπιν συντάσσει και αποστέλλει στον ΔΣΕ “ Πίνακα Αιτήσεων”.
- Ακολούθως ο ΔΣΕ προγραμματίζει και εκτελεί την λήψη του αρχικού προϊόντος (δορυφορική εικόνα).
- Το τμήμα εκμετάλλευσης επεξεργάζεται την ληφθείσα ΔΕ και προβαίνει στην παραγωγή του τελικού προϊόντος ανάλυσης.
- Η διάθεση των δορυφορικών προϊόντων στους ενδιαφερόμενους φορείς, γίνεται με μέριμνα του ΔΣΕ, με αποστολή οπτικού δίσκου, είτε άμεσα μέσω της υφιστάμενης ηλεκτρονικής εφαρμογής.

Ενδεικτικοί τρόποι Επιχειρησιακής Εκμετάλλευσης των ΔΕ ανάλογα με την περίπτωση (πχ Ειρήνη - Κρίση/Πόλεμος), είναι:

α. Περίοδος Ειρήνης

- (1) Αιτήσεις για Πληροφορίες - Στοχοποίηση
- (3) Αιτήσεις για Επιχειρησιακή Σχεδίαση
- (4) Αιτήσεις για Χαρτογράφηση - Γεωχωρικά Προϊόντα
- (5) Προσομοίωση - Εκπαιδευτικοί Σκοποί

β. Περίοδος Κρίσεως/Πολέμου

- (1) Αιτήσεις για Άμεσες Πληροφορίες
- (2) Αποτίμηση Ζημιών Μάχης (Battle Damage Assessment)
- (3) Αιτήσεις για Στοχοποίηση

Συμπεράσματα - Επίλογος

Το Διάστημα αποτελεί την 4η Διάσταση της στρατιωτικής ισχύος και αποδεδειγμένα πολλαπλασιαστή της.

Η αναγραφόμενη επί του εμβλήματος του ΔΣΕ ρήσης: "Ουδέν κρυπτόν υπό τον ήλιον", υποδηλώνει τις αυξημένες επιχειρησιακές δυνατότητες του συστήματος στο επίπεδο των στρατηγικών στρατιωτικών πληροφοριών.

Η συμμετοχή της Ελλάδας στο πρόγραμμα HELIOS II, προσδίδει στη χώρα μας διεθνές κύρος, καθώς αποτελεί πλέον μέλος ολιγάριθμης ομάδας χωρών σε παγκόσμιο επίπεδο, με δυνατότητα παρατήρησης της γης από στρατιωτικούς δορυφόρους.

Η συνεργασία με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, στο σχεδιασμό, ανάπτυξη και λειτουργία των μελλοντικών στρατιωτικών συστημάτων δορυφορικής παρατήρησης γης, θα δημιουργήσει νέα δεδομένα για τον Αμυντικό Σχεδιασμό της Ελλάδας και θα αξιοποιήσει - επαυξήσει τις ήδη διευρυμένες δυνατότητες και αποκτηθείσα εμπειρία / τεχνογνωσία από αντίστοιχα συστήματα.

Πηγές:

1. " ΔΟΡΥΦΟΡΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ HELIOS II", Ενημερωτικό υλικό, ΓΕΕΘΑ/Ε1, Ιουν. 2012.
2. "ΔΟΡΥΦΟΡΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ", Διάλεξη Ανχη (ΠΖ) Βλαχογιάννη Νικόλαου, ΑΔΙΣΠΟ, Νοε 2012.

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Αντισυνταγματάρχης Βλαχογιάννης Νικόλαος αποφοίτησε από την Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων το 1992 ως Ανθυπολοχαγός Πεζικού. Έχει υπηρετήσει στην ΣΣΕ, στην ΕΛΔΥΚ και σε Μηχανοκίνητες Μονάδες του όπλου του. Διετέλεσε Διοικητής 80 ΛΑΤΕΘ και Διευθυντής 1ου ΕΓ στην 80 ΑΔΤΕ, ενώ συμμετείχε επί εξάμηνο στην ειρηνευτική αποστολή ΚFOR, στο ΝΑΤΟ/ΗQ στην Πρίστινα. Από το 2009 μέχρι το 2012, υπηρέτησε στο ΓΕΕΘΑ / Δορυφορικό Σταθμό Εδάφους (ΔΣΕ), ως Προϊστάμενος Τμήματος και Διευθυντής Επιχειρήσεων. Είναι απόφοιτος του τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου και κατέχει Μεταπτυχιακό τίτλο "Σπουδές Νοτιοανατολικής Ευρώπης", του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ομιλεί την Αγγλική και Γαλλική γλώσσα. Ο Αντισυνταγματάρχης (ΠΖ) Βλαχογιάννης Νικόλαος, είναι παντρεμένος με την Πωλίνα Σβόλη και έχει δύο γιους.

Βαλκανικοί Πόλεμοι

του Ταγματάρχη (ΠΖ) Κομήτη Δοξάκη
Σπουδαστή της 10ης ΕΣ της ΑΔΙΣΠΟ.

*Η εργασία αυτή ανακηρύχθηκε από τις καλύτερες του διαγωνισμού
που προκήρυξε το ΓΕΣ με θέμα τους "Βαλκανικούς Πολέμους"*

Οι βαλκανικοί πόλεμοι του 1912-13, έχουν μελετηθεί από πολλές οπτικές γωνίες: από την πολιτική, την εθνική, την διεθνή και την ανθρωπιστική. Αναμφίβολα, συνέβαλαν αποφασιστικά στην παγίωση των βαλκανικών στο σημερινό status quo¹, με όσες ανακατατάξεις προέκυψαν μετά τους δυο Παγκόσμιους Πολέμους που ακολούθησαν. Ανέδειξαν ιερές, αλλά και ανίερές συμμαχίες, για την επίτευξη του συγκεκριμένου αντικειμενικού στόχου. Οριοθέτησαν τα εθνογραφικά όρια των λαών - κατοίκων των απελευθερωμένων περιοχών, με κάπως βίαιο τρόπο, δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για τη δράση πρακτόρων από ξένες δυνάμεις, με αποκορύφωση τη δολοφονία του βασιλιά της Ελλάδας² στη Θεσσαλονίκη, και άφησαν ανοιχτούς λογαριασμούς, οι οποίοι χρεώθηκαν τόσο στον Α' όσο και στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (Α' Π.Π). Οι βαλκανικοί πόλεμοι ήταν μια μεγάλη περιπέτεια για όλα τα κράτη που συμμετείχαν σε αυτούς, με εξαίρεση ίσως τη Ρουμανία η οποία μπήκε και βγήκε στο Β' Βαλκανικό Πόλεμο (Β' Β.Π.) σχεδόν ανέπαφη. Οι υπόλοιπες χώρες, είτε ανήκαν στους νικητές είτε στους ηττημένους, πλήρωσαν πολύ βαρύ τίμημα σε ανθρώπινες ζωές, τόσο μαχητών όσο και αμάχων.

Δεν είναι στους στόχους της παρούσας εργασίας να περιγράψει γεγονότα λιγότερο ή περισσότερο γνωστά στον αναγνώστη, όπως τα πολιτικά πράγματα στα Βαλκάνια, το ξεκίνημα του ελληνικού διχασμού, τις μάχες με τη στενή στρατιωτική προσέγγιση αλλά και την επέκταση των συνόρων του κράτους που διαφοροποίησε τόσο τον γεωγραφικό - πληθυσμιακό, όσο και τον οικονομικό αλλά και τον εκλογικό χάρτη της Ελλάδας. Η προσπάθεια είναι να ιδωθούν οι συγκεκριμένες πολεμικές συρράξεις υπό ένα διαφορετικό πρίσμα, υπό το πρίσμα των αθέατων πρωταγωνιστών τους. Να αναδειχθούν οι συνθήκες μέσα στις οποίες έζησαν και πολέμησαν πάνω από 130.000 νέοι Έλληνες, πληγώθηκαν 32.142 και χάθηκαν 8.413, ενώ έχασαν τις ζωές τους ή ασθένησαν από τις κακουχίες και τις ασθένειες πάνω από 1.550 και 10.000, αξιωματικοί και οπλίτες, αντίστοιχα³. Επιπλέον, θα επιχειρηθεί μια σύντομη ματιά στη

1. Αυτό που ως Έλληνες, γενικά αντιλαμβανόμαστε ως "σημερινό" status quo στα Βαλκάνια, και ξεκίνησε να διαμορφώνεται με την ελληνική επανάσταση του 1821, πήρε μια πρώτη μορφή με τους Βαλκανικούς πολέμους και ολοκληρώθηκε με τη συνθήκη της Λωζάνης το 1923, είναι κάτι εντελώς διαφορετικό με αυτό που αντιλαμβάνονται οι Σέρβοι και οι Κροάτες, που είδαν τα "κράτη" τους να υφίστανται και άλλες μορφοποιήσεις τόσο στον Β' Π.Π. όσο και μετά κατά τον εμφύλιο πόλεμο της Γιουγκοσλαβίας (Γ' Βαλκανικό Πόλεμο για κάποιους πρβ. Glenny M., The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War).

2. Η δολοφονία του Γεωργίου στη Θεσσαλονίκη τον Μάρτιο του 1913 από τον Αλέξανδρο Σχινά, παρέμεινε επί της ουσίας ανεξχνιάστη, αφού παρόλο που θεωρείται δεδομένο ότι αυτός δεν ενήργησε αυτοβούλως για προσωπικούς λόγους (απόρριψη του αιτήματός του για οικονομική βοήθεια) δεν είναι ξεκάθαρο ποιοι ήταν οι ηθικοί αυτουργοί πίσω από αυτόν. Περίπου ένα χρόνο μετά, ένα παρόμοιο σκηνικό, η δολοφονία του αρχιδούκα Φραγκίσκου Φερδινάνδου, διαδόχου του αυστριακού θρόνου στο Σαράγιεβο, θα οδηγήσει στην έναρξη του Μεγάλου Πολέμου (Α' Παγκόσμιος Πόλεμος).

3. ΓΕΣ, Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913, ΔΙΣ, Αθήνα 1987, Πίνακας 5.

υποστήριξη όλου αυτού του αγώνα, με την ανάδειξη του τρόπου λειτουργίας αλλά και των δυσλειτουργιών της επιμελητείας.

Ο Ελληνικός Στρατός

Ο τακτικός ελληνικός στρατός, του οποίου το κύρος είχε αποκατασταθεί από τη δράση των αξιωματικών στον "Μακεδονικό Αγώνα"⁴, εισήλθε στον πόλεμο θέλοντας να πάρει μια μορφή εκδίκησης και να ξεπλύνει την ταπεινωτική ήττα του "ατυχούς" 1897⁵. Ξεκίνησε μια αναμέτρηση ενάντια στην Οθωμανική αυτοκρατορία, ως μέλος μιας βαλκανικής συμμαχίας με αντικειμενικό σκοπό την απελευθέρωση των κατακτημένων εδαφών τόσο στην Ήπειρο όσο και στη Μακεδονία, τη Θράκη και τα νησιά του Αιγαίου. Η κατάσταση μέσα στα πλαίσια της συμμαχίας ήταν από την αρχή ρευστή, τόσο βάσει των επίσημων συμφωνιών που είχαν υπογραφεί, όσο και επί της ουσίας, αφού ο αγώνας μεταξύ των κομιτατζήδων - Βουλγάρων και των μακεδονικών αντάρτικων τμημάτων τα οποία έδρασαν κάτω από τις διαταγές ελλήνων αξιωματικών λίγα χρόνια πριν είχε ήδη εδραιώσει μίσος στις δυο πλευρές, το οποίο όπως θα αποδεικνυόταν λίγο αργότερα ήταν αγεφύρωτο.

Επιπλέον, ενώ οι Έλληνες αξιωματικοί έτρεφαν αισθήματα εκτίμησης - συχνά και θαυμασμού - απέναντι στους Οθωμανούς ομολόγους τους, ειδικά προς τον Χασάν Ταχσίν πασά (Διοικητή της Θεσσαλονίκης) και τον Εσσάτ πασά⁶ (διοικητή των Ιωαννίνων), δε συνέβαινε όμως το ίδιο με τους αξιωματικούς και γενικά το βουλγαρικό στρατό. Έτσι, εναντίον των Βουλγάρων εξελίχθηκε ένας εντελώς διαφορετικός, πιο βίαιος και ωμός πόλεμος. Ο πόλεμος αυτός ήταν μια "πρώτη (;)" απόπειρα ξεκαθαρίσματος λογαριασμών, κάτι που μέχρι τότε δεν ήταν γνωστό στο ευρωπαϊκό έδαφος, αλλά δυστυχώς θα εμφανιζόταν πολλές φορές από τότε και μετά στην ευρύτερη περιοχή, σε σημείο που θα έφτανε και στα επίπεδα γενοκτονιών ολόκληρων λαών.

Πέραν αυτού, οι Βαλκανικοί πόλεμοι στιγματίστηκαν από την τάση οι άμαχοι πληθυσμοί να θεωρούνται ως πολεμικοί στόχοι από τις αντιμαχόμενες τακτικές και άτακτες δυνάμεις, κάτι το οποίο δεν είχε συμβεί σε ευρωπαϊκό έδαφος κατά τον προηγούμενο αιώνα⁷. Ειδικά ο Β' Βαλκανικός Πόλεμος αποδείχθηκε πολύ περισσότερο αιματηρός και σκληρός από τον Πρώτο για στρατιώτες και αμάχους. Τη βιαιότητα και τον φανατισμό της σύγκρουσης, των αντιπάλων στρατευμάτων, ακολουθούσε συνήθως η επίθεση εναντίον αμάχων⁸, εξάλλου, ο φανατισμός της ελληνοβουλγαρικής αναμέτρησης φανερώνεται και στις λιθογραφίες της εποχής. *"Κρίμα που δεν εξηκολούθησε ο πόλεμος διά να τους εξαλείψωμεν τελείως από το πρόσωπον της γης, αυτοί δεν πρέπει να υπάρχουν εις τον γεωγραφικόν χάρτην"*, έγραφε στη σύζυγό του για τους

4. Ιστορία του νέου ελληνισμού 1770-2000, τ. 6, Ελληνικά Γράμματα, 2003 σ. 63

5. Ώρες Ελευθερίας 2, Καθημερινή, Απρ 2012, σ. 25

6. Ο Εσσάτ πασάς, ως αιχμάλωτος πολέμου χρησιμοποιήθηκε για τις μυστικές συνεννοήσεις Αθήνας - Κων/πολης κατά τον Β' Β.Π. στο Παρασκευόπουλου Λ., Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913), εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1998, σ. 211

7. Hall R., The Balkan Wars 1912-13: Prelude to the First World War, London 2000, σ.136

8. Το βουλγαρικό Γενικό Αρχηγείο Στρατού, επίσημα αποδοκίμαζε τις βίαιες πρακτικές που εφάρμοζαν οι αξιωματικοί και οπλίτες του εναντίον αμάχων.

Βούλγαρους ένας Έλληνας αξιωματικός. Χωριά και κωμοπόλεις κήκαν κατά την υποχώρηση του βουλγαρικού στρατού ή κατά την προέλαση των ελληνικών και των σερβικών στρατευμάτων. Πολλές φορές οι ίδιοι οι κάτοικοι, που αναγκάζονταν να εγκαταλείψουν τους οικισμούς τους, τους έβαζαν φωτιά για να μην τους αφήσουν άθικτους στον "εχθρό", σκηνικό που είδαμε να επαναλαμβάνεται πρόσφατα και στους πολέμους στη Βοσνία και στην Κροατία⁹. Το κάψιμο χωριών και η έξοδος του ηττημένου πληθυσμού αποτέλεσε κοινό και παραδοσιακό χαρακτηριστικό όλων των βαλκανικών πολέμων και εξεγέρσεων, και έχει ειπωθεί ότι αποτελεί συνήθεια αυτών των λαών¹⁰.

Κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους δε συντελέστηκε καμία επανάσταση ή έστω καινοτομία στη στρατιωτική τέχνη. Εφαρμόστηκαν οι τακτικές των προηγούμενων ευρωπαϊκών συρράξεων και θα μπορούσε με αρκετή ασφάλεια να ειπωθεί ότι αποτέλεσαν τον "μεσοπόλεμο" στις πολεμικές συρράξεις, αφού τοποθετούνται σε ό,τι αφορά τις τακτικές μεταξύ του Γαλλογερμανικού πολέμου του 1870-1 και του Α΄ Π.Π. Πιο συγκεκριμένα, ο ελληνικός αγώνας στη Μακεδονία τόσο στον Α΄ όσο και στον Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο χαρακτηρίζεται από μεγάλες προελάσεις και ορμητικές εφόδους προ των γραμμών του αμυνόμενου αντίπαλου, κάτι που ήταν πιο κοντά στις στρατιωτικές τακτικές του προηγούμενου αιώνα (19ου). Αντίθετα, στην Ήπειρο και ειδικότερα στη μάχη του Μπιζανίου, έλαβε χώρα ένας παρατεταμένος αγώνας, άγνωστος μέχρι τότε, με ευρεία χρήση πυροβολικού και από τους δυο αντίπαλους σε μια άρτια οχυρωμένη τοποθεσία, κάτι που θα συναντούσαν οι ευρωπαϊκοί στρατοί λίγα χρόνια αργότερα στο Μεγάλο Πόλεμο (Α΄ Π.Π.).

Τέλος, ο αναγνώστης θα πρέπει να έχει κατά νου ότι όσοι δεν βρίσκονταν στο μέτωπο του πολέμου, δηλαδή σε μια απόσταση που δεν υπερέβαινε τα 10 χλμ., μπορούσαν να ζουν μια κανονική ζωή, δηλαδή "να τρώνε να πίνουν και να απολαμβάνουν την ησυχία τους" αφού δεν θα μπορούσαν σε καμία περίπτωση να πληγούν με κάποιον τρόπο από τον αντίπαλο. Ήταν ο τελευταίος πόλεμος που κατά βάση δεν επηρέαζε τους άμαχους που βρίσκονταν μακριά από τα πεδία των μαχών.

Η προετοιμασία

Μετά την ήττα του 1897 αλλά και την επανάσταση του "Στρατιωτικού Συνδέσμου" το 1909, ο ελληνικός στρατός αναδιοργανώθηκε εκ θεμελίων και απαλλάχθηκε από ξένες προς την αποστολή του υπηρεσίες, παράλληλα, δόθηκε βαρύτητα στην εκπαίδευση και στην "προς πόλεμο προπαρασκευή". Απαγορεύτηκε η απόσπαση αξιωματικών και οπλιτών στη χωροφυλακή, τη δασική και τελωνειακή υπηρεσία¹¹ και διατέθηκαν πολλά χρήματα για τον εφοδιασμό του. Εξοπλίστηκε με σύγχρονα πυροβόλα και τυφέκια, έγιναν

9. Χασιώτης Λ., Μακεδονία, 1912-1923: Από την πολυεθνική αυτοκρατορία στο εθνικό κράτος

10. Κουλούρη Χρ. Et.al., Βαλκανικοί Πόλεμοι στο Εναλλακτικό εκπαιδευτικό υλικό για τη διδασκαλία της νεότερης ιστορίας της νοτιοανατολικής Ευρώπης, βιβλίο 3, CDRSEE, Θεσσαλονίκη 2005 σ. 83

11. ΓΕΣ, Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913, ΔΙΣ, Αθήνα 1987, σ.13

μεγάλες παραγγελίες σε πυρομαχικά, υλικά επιστράτευσης και άλλα εφόδια¹², ενώ παράλληλα κατασκευάστηκαν υποβοηθητικά έργα υποδομής στρατιωτικού ενδιαφέροντος σε λιμάνια και σιδηροδρόμους (αποβάθρες κ.α.) καθώς και οχυρωματικά έργα στη Θεσσαλία και την Ήπειρο.

Από το 1904 σχεδιάστηκε και συστηματοποιήθηκε το σύστημα επιστράτευσης και το 1908 καθιερώθηκε η στολή εκστρατείας χρώματος χακί. Είναι σημαντικό δε να σημειωθεί ότι στον εξοπλισμό των στρατιωτών αυτή την περίοδο δεν περιλαμβάνεται κανένα είδος κράνους! Το 1911 η γαλλική αποστολή υπό τον Στρατηγό Εϊντού (Eydoux) συνέβαλε στη συστηματοποίηση της εκπαίδευσης, ενώ την ίδια χρονιά παραλήφθηκαν και τα πρώτα - υδρόψυκτα - πολυβόλα. Τον Ιανουάριο του 1912 δημοσιεύτηκε ο νέος οργανισμός του στρατού, που εισήγαγε το τριαδικό σύστημα διοίκησης. Η κάθε μια από τις 4 Μεραρχίες που διέθετε ο ελληνικός στρατός αποτελούνταν από 3 Συντάγματα Πεζικού, 1 Σύνταγμα πεδινού πυροβολικού, 6 ανεξάρτητα Τάγματα Ευζώνων, 2 Μοίρες Ορειβατικού Πυροβολικού, 1 Μοίρα Βαρέως Πυροβολικού, 3 Συντάγματα Ιππικού, 2 Συντάγματα μηχανικού, Μοίρα Υγειονομικού, Μοίρα Τραυματιοφορέων και Νοσοκομείο Κτηνών Εκστρατείας.

Για τις ανάγκες όμως της εκστρατείας των Βαλκανικών Πολέμων ο ελληνικός στρατός άλλαξε αρκετές φορές συγκρότηση με βάση τον κάθε επιμέρους αντικειμενικό σκοπό. Αρχικά, συγκροτήθηκε σε Στρατό Θεσσαλίας, Στρατό Ηπείρου και Στρατό Εσωτερικού. Η συγκρότηση αυτή, όπως είναι φυσικό, διαφοροποιήθηκε κατά τη διάρκεια της εκστρατείας, αφού μετά την ολοκλήρωση του αγώνα στη Μακεδονία μετακινήθηκαν δυνάμεις στην Ήπειρο (Α΄ Β.Π.) και στη συνέχεια επαναμετακινήθηκαν στη Μακεδονία για τις ανάγκες του Β΄ Β.Π.

Σε κάθε περίπτωση, η αποτύπωση του ελληνικού στρατού ξηράς σε αριθμούς ήταν: 130.000 άνδρες, 30.000 κτήνη (ιππικό και μεταφορικά) και 5.700 οχήματα κάθε τύπου καθώς και στολίσκος αεροπλάνων αναγνωρίσεων¹³. Πρέπει να σημειωθεί ότι σημαντικό ρόλο στις επιχειρήσεις έπαιξε και το ναυτικό, τόσο σε επιχειρησιακό όσο και σε επίπεδο υποστήριξης, επηρεάζοντας τις εξελίξεις

12. Κατά την επιστράτευση του Σεπτεμβρίου του 1912, οι αποθήκες βρέθηκαν γεμάτες από εφόδια κάθε κατηγορίας (πυρομαχικά, ιματισμός, είδη εξάρτησης, σκηνικό και υγειονομικό υλικό, τρόφιμα και νομή) ικανά να υποστηρίξουν ένα στρατό 200.000 ανδρών. Υπήρχαν 115.000 σύγχρονα τυφέκια Μάνλιχερ, ενώ η Εθνοφυλακή και οι υπηρεσίες μετόπισθεν ήταν εξοπλισμένες με τα παλαιότερα τύπου Γκρα. Το πυροβολικό ήταν εξοπλισμένο με σύγχρονα πεδινά πυροβόλα Σνάιντερ-Κανέ (36 πυροβολαρχίες) και ορειβατικά Σνάιντερ - Δαγκλή (9 πυροβολαρχίες).

13. Η Ελληνική Πολεμική Αεροπορία συμμετείχε στους Βαλκανικούς πολέμους με τον "Λόχο Αεροπύργων", ο οποίος είχε αρχικά έδρα τη Λάρισα και αποτελούνταν αρχικά, από 4 αεροπλάνα τύπου Farman, τέσσερις Έλληνες αξιωματικούς χειριστές, ένα Γάλλος αερομηχανικό και βοηθητικό προσωπικό. Στις 5 Οκτωβρίου 1912, πραγματοποιήθηκε η πρώτη πολεμική αεροπορική αποστολή αναγνώρισης στο μέτωπο της Θεσσαλίας ενώ ακολούθησαν αποστολές βομβαρδισμού, με ρίψεις αυτοσχέδιων βομβών στα οχυρά του Μπιζανίου, καθώς και ρίψεις τροφίμων και εφημερίδων στους πολιορκούμενους κατοίκους των Ιωαννίνων. Στις 24 Ιανουαρίου 1913 πραγματοποιήθηκε η πρώτη πολεμική αποστολή ναυτικής συνεργασίας στον κόσμο, πάνω από τα Δαρδανέλια, γεγονός που αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία των θαλάσσιων επιχειρήσεων, όταν το ελληνικό αναγνωριστικό υδροπλάνο εντόπισε και κατάρτισε σχεδιάγραμμα των θέσεων του Τουρκικού Στόλου, τον οποίο και βομβάρδισαν (πρβ. Αεροπορική Επιθεώρησης, τ. 1, 1972 σ.14).

κυρίως στο Αιγαίο αλλά και στο Ιόνιο Πέλαγος. Πολύ συνοπτικά μπορεί να ειπωθεί ότι απαγόρευσε μεταφορές ενισχύσεων των Τούρκων από τη Μικρά Ασία προς τη Μακεδονία, απελευθέρωσε τα νησιά του Αιγαίου και συνέβαλε στις μεταφορές ελληνικών (αλλά και σερβικών) στρατευμάτων από Μακεδονία προς Ήπειρο και αντίστροφα, όποτε απαιτήθηκε¹⁴.

Με την κήρυξη της επιστράτευσης, η οποία ξεκίνησε με μεγάλο ενθουσιασμό, πλήθος κόσμου πέραν των κληθέντων έσπευσαν να καταταγούν ως εθελοντές. Σε αυτούς πρέπει να προστεθούν, Έλληνες από την Κρήτη και τα νησιά του Αιγαίου, 1.500 περίπου Ελληνοκύπριοι¹⁵, και μερικές χιλιάδες πρόσφατοι μετανάστες από τις ΗΠΑ. Πριν τελειώσουν οι επιχειρήσεις του Β' Β.Π. ο Στρατός είχε σχεδόν διπλασιαστεί, φτάνοντας τις 240.000¹⁶.

Οι Μαχητές

Οι Έλληνες στρατιώτες προέρχονται από όλες τις διαστρωματώσεις της κοινωνίας της εποχής. Η ελληνική χώρα διάγει παραδοσιακό βίο σε όλη την έκτασή της και μόνο σε ορισμένες μεγάλες πόλεις έχει αναπτυχθεί αστικός τρόπος ζωής. Πολύ συχνά οι οικογένειες διαμένουν σε σπίτια των οποίων το "αποχωρητήριο" βρισκόταν στην αυλή και απουσίαζε η μπανιέρα. Στα πλαίσια των κοινοτήτων λειτουργούν με βάση τις ανταλλαγές, διαθέτουν μερικά ζώα και καλλιεργούν τη γη. Συνήθως δε μετακινούνται από την περιοχή τους παρά μόνο για εμπορικούς λόγους, και τα ΜΜΕ στην ύπαιθρο περιορίζονται στην έκδοση εφημερίδων τις οποίες μέρος μόνο του πληθυσμού μπορεί να διαβάσει (την περίοδο αυτή δεν υπήρχε ούτε ραδιόφωνο στην Ελλάδα). Όμως, ακόμη και οι φτωχοί και σκληραγωγημένοι αγρότες κοιμόταν σε κρεβάτια, έτρωγαν σε οικογενειακό περιβάλλον μαγειρεμένο φαγητό και ψωμί και εφάρμοζαν στοιχειώδεις κανόνες υγιεινής, τις περισσότερες φορές "έπαιρναν το λουτρό" τους κάθε Σάββατο και τηρούσαν με ευλάβεια τους "κοινωνικούς κανόνες" που επέτασσαν την χρήση "καθαρών" ρούχων σε κοινωνικές εκδηλώσεις όπως σε πανηγύρια και γιορτές.

Όλοι αυτοί οι άνθρωποι, περπάτησαν εκατοντάδες χιλιόμετρα, διαβίωσαν για μήνες κοιμώμενοι στην άλλοτε υγρή, άλλοτε παγωμένη, και άλλοτε καυτή γη, έχοντας ως εφόδια μόνο τα ρούχα τους και μερικές κουβέρτες, συχνά χωρίς τα απαραίτητα τρόφιμα. *"Είναι αδύνατον να φαντασθείτε τι είναι και πώς περνούν οι δυστυχείς στρατιώται, ανθρώπιнос νους δεν δύναται να το φαντασθεί"*, τονίζει αξιωματικός σε προσωπική του αλληλογραφία¹⁷.

14. Στόλος Αιγαίου: 4 Θωρηκτά (Αβέρωφ, Σπέτσαι, Ψαρά, Ύδρα), 10 Αντιτορπιλικά, 4 Ανιχνευτικά, 5 Τορπιλοβόλα, 1 Υποβρύχιο, 1 Υδροπλάνο, 1 Οπλιταγωγό, 1 Ναρκοθετικό, και 1 Ανεφοδιαστικό.

Μοίρα Ιονίου: 2 Ατμοβάριδες, 4 Ατμομυοδρόμωνες, 3 Κανονιοφόροι.

Μοίρα Εύδρομων : 8 επίτακτα Εμπορικά - Υπερωκεάνια, εξοπλισμένα με 1 ή 2 πυροβόλα

15. Ένας από τους νεκρούς του Μπιζανίου ήταν και ο Χριστόδουλος Σώζος, δήμαρχος Λεμεσού ο οποίος έπεσε στο υψ. Προφήτης Ηλίας στις 6 Δεκεμβρίου 1912 στο "Όρες Ελευθερίας 2, Καθημερινή, Απρ 2012, σ.45"

16. Ιστορία του νέου ελληνισμού 1770-2000, τ. 6, Ελληνικά Γράμματα, 2003 σ. 64

17. Παρασκευόπουλου Λ., Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913), εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1998, σ.174

Δεκανέας Πεζικού με στολή Μάχης

Τα παραπάνω σκιαγραφούνται εύστοχα από ξένο δημοσιογράφο που έζησε από κοντά τα γεγονότα και ήρθε σε επαφή με όλους τους συμμαχικούς στρατούς, συνομιλώντας και με τους Έλληνες πρώην μετανάστες στις ΗΠΑ οι οποίοι μιλούσαν λίγα αγγλικά:

"... Ο Έλλην στρατιώτης, εν συγκρίσει προς τον Βούλγαρο, είναι μικροσκοπικός, έχει ολιγωτέραν πειθαρχίαν, μέχρις ότου δε η στολή την οποίαν του δώσουν ανασχηματισθή και διδαχθή ο ίδιος πως να την φορή, ο διαβάτης, ο οποίος ρίπτει επ' αυτού το βλέμμα, πρέπει να τύχει συγγνώμης, εάν διστάση να του αποδώσει αμέσως την στρατιωτικήν εκείνην αξίαν, την οποίαν τα κατορθώματά του κατά τους δύο αυτούς πολέμους τον απέδειξαν ότι κατέχει εις τόσον μέγα βαθμόν.

Η αναγκαία όμως αυτή υπαγωγή του Έλληνος εις τους νόμους της πειθαρχίας δεν θα είναι και πολύ εύκολος. Την φύσει δημοκρατικήν "ψυχήν" του θα κατέστρεφεν η άκαμπτος αυστηρότης της Βουλγαρικής ή της Πρωσικής στρατιωτικής ανατροφής, χωρίς να επιφέρει κανέν άλλο χρήσιμον αποτέλεσμα. Ο Έλλην έχει εύστροφον πνεύμα. Είναι ειθισμένος να σκέπτεται και να συζητή, ουδέποτε δε, δύναται να μεταβληθή εις πολεμικήν μηχανήν. Το προτιμώτερον είναι να καλλιεργηθή η ατομική του αύτη νοημοσύνη και να διδαχθή να εκτιμά την λογικήν ανάγκην της ακριβείας εις τας στρατιωτικάς κινήσεις. Ο Έλλην στρατιώτης της σήμερον είναι όργανον επιθέσεως. Ο πατριωτισμός εις την υψίστην του έντασιν αντικαθιστά εν αυτώ την πειθαρχίαν και οι αξιωματικοί είναι αναγκαίοι να τον ακολουθούν μάλλον παρά να τον διατάσσουν. Τα χαρακτηριστικά ταύτα δύναται τις να εκτιμήσει πλήρως μόνον μετά στενήν αναστροφήν μετά του Ελληνικού λαού..."¹⁸¹¹

Είναι γεγονός ότι οι Έλληνες στρατιώτες εισήλθαν στον πόλεμο με ενθουσιασμό, εναντίον δε των Βουλγάρων και με φανατισμό. Στην αρχή της εκστρατείας ήταν άπειροι αλλά προοδευτικά εξελίχθηκαν σε σκληρούς πολεμιστές. Πολέμησαν σε έναν επιθετικό ταχέως εξελισσόμενο αγώνα που τους ταίριαζε στη Μακεδονία, αλλά κλονίστηκαν και φάνηκαν ανυπόμονοι από τον στατικό αγώνα στο Μπιζάνι.

Ο Εύζωνας

"Ιγώ ειμ' ιγώ, 'βζουνάκ' γουργό, που ζω στον κόσμου τιμημένα"¹⁹¹¹

Τα ευζωνικά Τάγματα ήταν μονάδες επίλεκτου πεζικού, σύμφωνα με τις πρακτικές της τακτικής του πολέμου της εποχής. Ήταν κατά βάση επιθετικά τμήματα εφόδου. Ανέπτυξαν το μύθο του ατρόμητου μαχητή, που επιτίθεται χωρίς φόβο, σε οποιοδήποτε έδαφος και υπό τις πιο αντίξοες καιρικές

18. Κρώφορντ Πράϊς, ανταποκριτής των Times στη Μακεδονία (Θεσσαλονίκη) κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους.

19. "Εν- δού", από παράσταση επιθεώρησης το 1913, στο Ώρες Ελευθερίας 3, σ. 42

συνθήκες. Ενήργησαν με τόλμη και αυτοθυσία, συνέβαλαν σε όλες τις νίκες του στρατού και φαίνεται πως το ηθικό τους ήταν πολύ ψηλό, και είχαν συναίσθηση ότι ήταν οι καλύτεροι. Κατά βάση τα ευζωνικά τμήματα επανδρώθηκαν από ανθρώπους της υπαίθρου, ανθρώπους εξοικειωμένους με τη φύση και την κακουχία και πολέμησαν με την ίδια ψυχική δύναμη με την οποία ο αγρότης αντιμετώπιζε τη μοίρα του μπροστά στα φαινόμενα της φύσης.

Εύζωνας με στολή Μάχης

Εύζωνοι σε πορεία

Η διαβίωση

"Όλα είναι έξις"

Η εκστρατεία ξεκίνησε το Φθινόπωρο του 1912 από την περιοχή της Λάρισας. Η γρήγορη εξέλιξη του πολέμου στη Μακεδονία οδήγησε το στρατό στις αρχές Νοεμβρίου στη Φλώρινα με κατεύθυνση προς Κορυτσά, με τις καιρικές συνθήκες να έχουν αλλάξει πλήρως.

Ο Αρχηγός του Στρατού, για πρώτη φορά στις 5 Νοεμβρίου 1912, μετά από ένα μήνα συνεχών αγώνων και μετακινήσεων, ενημέρωσε επίσημα με τηλεγράφημα τον Πρωθυπουργό για την ανάγκη ανάπαυσης του στρατεύματος και ανεφοδιασμού του με χειμερινά υλικά²⁰. Τη στιγμή εκείνη ο Στρατός Θεσσαλίας είχε ήδη διανύσει πεζή πάνω από 500 χιλιόμετρα κάτω από δυσμενείς καιρικές και εδαφικές συνθήκες. Παρόλα αυτά, συνεχίστηκε η καταδίωξη του εχθρού μέχρι τις 8 Νοε 12 οπότε και το Γενικό Στρατηγείο ανέφερε, από τη Φλώρινα όπου βρισκόταν, αδυναμία συνέχισης της προέλασης προς Κορυτσά πριν την παρέλευση 15 ημερών για την ξεκούραση του προσωπικού και τον εφοδιασμό της Στρατιάς.

Παράλληλα, όταν ο στρατός καθηλώθηκε στην Ήπειρο πολιορκώντας για αρκετούς μήνες το Μπιζάνι, παρουσίασε άλλου είδους συμπτώματα. Λαμβάνοντας υπόψη τις δύσκολες καιρικές συνθήκες, την αργή εξέλιξη των

20. ΓΕΣ, Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913, ΔΙΣ, Αθήνα 1987, σ.84

επιχειρήσεων που μέρα με τη μέρα έδινε την εντύπωση ενός μάταιου αγώνα αλλά και γενικότερα τις διαμορφωθείσες συνθήκες διαβίωσης των μαχητών, μπορούσε κανείς να οδηγηθεί στο συμπέρασμα ότι *"τα δεινά της Μακεδονίας δεν ήταν τίποτε μπρος σε αυτά της Ηπείρου"*.

Οι στρατιώτες φορούσαν τα ίδια ρούχα και παπούτσια νυχθημερόν τουλάχιστον για τους πρώτους 4 ½ μήνες. Από την πολύ λάσπη συχνά, πριν βγουν από τις σκηνές τους έδεναν τις μπότες τους επάνω στα πόδια για να μη τις χάσουν. Μερικές φορές αφόδευαν μέσα στη σκηνή σε δοχείο και στη συνέχεια το πετούσαν εκτός, αφού στην αντίθετη περίπτωση έπρεπε να διανύσουν 300-400 μ. μέσα σε λάσπη, κρύο και απόλυτο σκοτάδι, προς εκτέλεση της ανάγκης τους.

Οι ασθένειες και οι κακουχίες κατέβαλαν το προσωπικό που ζούσε ατομικά το δράμα του. Πολλοί υπέφεραν από κοιλιακά, (στο Μπιζάνι έφτασαν το 50%). Κοιλιακά νοσήματα παρουσιάστηκαν και στη Θεσσαλονίκη αλλά και όπου αλλού στρατοπέδευσε εν υπαίθρω ο στρατός, μεταξύ των αρρώστων βέβαια ήταν και πολλοί αξιωματικοί. Εύκολα μπορεί κανείς να φανταστεί τις δύσκολες στιγμές που πέρασαν αυτοί οι άνθρωποι και εκτός μάχης. Ακούγονταν οίμωγες, θρήνοι από διάφορους, χωρίς να μπορούν να διακρίνουν ποιος ήταν ανώτερος και ποιος κατώτερος, καθώς ο πόνος και η δυστυχία τους εξομοίωναν. Ήταν όλοι άνθρωποι και ως τέτοιοι αισθάνονταν και πονούσαν, όπως και οι διπλανοί τους, και ζητούσαν βοήθεια και συμπαράσταση από τον έσχατο, οποιοδήποτε και να ήταν αυτός²¹.

Η απλυσιά τους έγινε συνήθεια, οι κάλοι στα πόδια και τα μεγάλα νύχια έγιναν συνήθεια, οι ψείρες έγιναν συνήθεια, η φαγούρα έγινε συνήθεια: *"και έσχιζον τας σάρκας των, δια των μελανών ονύχων των, με φρικιαστικήν ηδονήν και λάγνον ανατριχίλλαν"*²².

Οι άντρες ξυπνούσαν και κοιμόντουσαν βρεγμένοι και κουρασμένοι. Κουρασμένοι από τη μάχη, τις πορείες και διάφορες άλλες εργασίες όπως το φόρτωμα των πυρομαχικών, η έλξη των πυροβόλων, το στήσιμο σκηνών, η γεφυρώσεις κ.α. Στο κρύο έπεφταν για ύπνο με τα ρούχα, σκεπασμένοι με τρεις κουβέρτες και από επάνω, τη χλαίνη και το κεφάλι μέσα στα σκεπάσματα. Συνήθως δεν γδύνονταν, και τις περισσότερες μέρες δεν έβγαζαν ούτε τα παπούτσια. Ο ύπνος τους όμως είχε και άλλες δυσκολίες. Διαταρασσόταν από τον κρότο των βολών, τον ήχο της βροχής αλλά και από το βήχα και τα βογκητά των συμπολεμιστών τους.

Το ηθικό τους ήταν ψηλό όταν προχωρούσαν νικώντας, στις ατυχίες όμως υπήρχε άμεση και σημαντική κάμψη. Μέσο τόνωσης και εξύψωσης του ηθικού αποτελούσαν οι Θείες Λειτουργίες. Αυτές τελούνταν στην ύπαιθρο από τους ιερείς των Συνταγμάτων. Στο τέλος τους, ήρεμοι και αναθαρρυσμένοι, πιθανώς και έπειτα από κάποιο κήρυγμα, αναφωνούσαν βροντερά "ΖΗΤΩ". Μια τέτοια Θεία λειτουργία τελέστηκε και την ημέρα των Χριστουγέννων στην περιοχή του Μπιζανίου, όταν δε διαφαινόταν καμία εξέλιξη στο μέτωπο και υπήρχε μεγάλη κατήφεια σε όλους. Την ημέρα εκείνη που η θερμοκρασία ήταν στους -8ο C, οι στρατιώτες έψαλαν τα Κάλαντα στους διοικητές τους,

21. Παρασκευόπουλου Λ., Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913), εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1998, σ.106

22. Πετρίδης Αρίστος, Στα κανόνια μας 1912-13, Κάιρο 1914

μοιράστηκαν Χριστόψωμα στο φαγητό και γενικά έζησαν μερικές "ανθρώπινες" στιγμές μέσα στην κακουχία.

Μετά την άνοιξη, οι στρατιώτες έκαναν μπάνιο σε ποτάμια, στα ίδια ποτάμια που, όπως λεγόταν, οι Βούλγαροι πετούσαν τους χολερικούς νεκρούς τους. Την ίδια περίοδο είχε αρχίσει να ξεσταίνει και ο καύσωνας έφερε κι έναν άλλο εχθρό, τις μύγες.

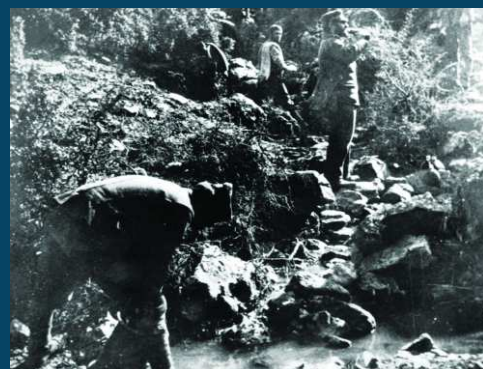
Αξιωματικός σημειώνει χαρακτηριστικά σε γράμμα προς τη σύζυγό του: "Σε βεβαιώ, καλλίτερα να βρέχει, διότι να βλέπεις ωραία άνθη, περιβάλλον ζωής, ανοίξεως και να πολεμάς σα βρωμιάρης, μα το θεό είναι αηδία, καλλίτερα παγωνιά και αγριάδα, τουλάχιστον αυτό πηγαίνει²³".

Στη Μακεδονία από τον Απρίλιο σταδιακά άρχισε να κάνει ζέστη το πρωί και κρύο το βράδυ. Η θερμοκρασία έφτανε στα τέλη Μαΐου το πρωί τους 38° C, οι άντρες κοιμόταν για 3-4 ώρες στην ύπαιθρο ενώ το κρύο εξακολουθούσε να είναι "φοβερό τη νύχτα". Ο ήλιος έκαιγε το πρωί το προσωπικό, ξεφλουδίζονταν τα πρόσωπα και τα χέρια τους. Οι μαχητές εξακολουθούσαν να φορούν ρουχισμό που δεν διέφερε σχεδόν καθόλου από ότι φορούσαν το χειμώνα.

Παρατηρήθηκαν κρούσματα ηλίαςσης, ενώ οι συνθήκες αυτές ευνοούσαν την εξέλιξη της χολέρας η οποία χτύπησε την πόρτα και στον ελληνικό στρατό. Παρότι είχαν εκδοθεί διαταγές, και δίνονταν συνεχώς οδηγίες για προληπτικά μέτρα, ορισμένοι, "έτρωγαν και έπιναν ότι έβρισκαν και δε μπορούν να κρατηθούν". Πολλοί χολερικοί έπεφταν νεκροί καθώς βάδιζαν. Υπολογίζεται ότι στα 70-100 περιστατικά χολέρας, τα 10-15 ήταν θανατηφόρα ενώ προσβλήθηκαν και οι εμβολιασμένοι²⁴, μεταξύ των νεκρών ήταν, βέβαια, και αρκετοί αξιωματικοί.

"Μόνο αν βαδίζει κανείς φορτωμένος εν μέσω πεδιάδων με αυτόν τον καύσωνα μπορεί να καταλάβει τι είναι. Ο χειμώνας είναι χιλιάδες φορές καλύτερος για μάχες και πορείες", θα σημειώσει στις αναμνήσεις του ανώτερος αξιωματικός.

Κατά τις επιχειρήσεις του Β' Β.Π. ο στρατός αντιμετώπισε ακραίες διαφορές θερμοκρασιών λόγω του ηπειρωτικού κλίματος της περιοχής που έδρασε. Από τον καύσωνα των πεδινών περιοχών, παρατηρήθηκαν πολύ χαμηλές θερμοκρασίες σε μεγάλο υψόμετρο. Τα βράδια στις αρχές Ιουλίου καταγράφηκαν θερμοκρασίες μέχρι και -2° C σε μεγάλο υψόμετρο, όπου επικρατούσε και πυκνή ομίχλη (στο Υψ. Ρουσινόβο 1.200 μ.). Από την άλλη μεριά, οι χαμηλές θερμοκρασίες περιόρισαν τα κρούσματα χολέρας.

Ατομική καθαριότητα σε ρυάκι

23. Παρασκευόπουλου Λ., Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913), εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1998, σ. 166

24. Κατά το χειμώνα και την άνοιξη του 1913 έγινε εκτεταμένος αντιχολεριακός εμβολιασμός του ελληνικού στρατού της Μακεδονίας αφού είχαν γίνει γνωστό ότι είχε ξεσπάσει επιδημία στον βουλγαρικό στρατό.

Αξιωματικοί

Εξίσου δύσκολη ήταν η διαβίωση και για τους μάχιμους αξιωματικούς. Οι κατώτεροι ζούσαν, έτρωγαν, πολεμούσαν και γενικά βρίσκονταν κυριολεκτικά δίπλα στο στρατιώτη. Λίγες περισσότερες ανέσεις φαίνεται ότι παρέχονταν στους ανώτερους αξιωματικούς, οι οποίοι διέμεναν σε μεγαλύτερες σκηνές ανά δυο, κοιμόταν σε κρεβάτια, έτρωγαν ανά τέσσερις και τις περισσότερες φορές μετακινούνταν έφιπποι (μπορούσαν να ιππεύουν πάνω από 5 ώρες την ημέρα). Οι αξιωματικοί συνήθως, ξυπνούσαν από τις 5 για να *"κάμουν την τουαλέτα τους και το ξύρισμα"*, και στη συνέχεια μετέβαιναν για αναγνωρίσεις (πριν να φέξει). Τα ατομικά του είδη μεταφερόταν με υποζύγια.

Σε σκηνές αξιωματικών μπορούσε να βρεθεί κάποιο καμινέτο, ενώ στην πολιορκία των Ιωαννίνων, όταν και παρέμειναν για αρκετό καιρό στο ίδιο σημείο, φαίνεται πως είχαν περιποιηθεί κάπως και το διάκοσμο των σκηνών τους, τοποθετώντας κάποια προσωπικά είδη, βιβλία, είδη αλληλογραφίας κ.λπ.. Λόγω των παρατεταμένων βροχών έμεναν αρκετή ώρα μέσα σε αυτές, συχνά άναβαν φωτιές εντός αυτών για να αντιμετωπίσουν το κρύο και την υγρασία, και εκεί στέγνωναν και τα ρούχα τους. Η θερμοκρασία το Δεκέμβριο του 1912 και τον Ιανουάριο του 1913 στην Ήπειρο ήταν συχνά κάτω από τους 0° και έφτανε μέχρι τους -10°.

Αξιωματικοί έξω από τη σκηνή τους γευματίζουν

Διαβιώνοντας στο μεσοδιάστημα των δυο πολέμων

"...είναι αστείο να τους βλέπεις πώς συνεννοούνται..."

Η εκστρατεία των βαλκανικών πολέμων δεν περιλάμβανε μόνο μάχες και πορείες. Υπήρξε ένα διάστημα μερικών μηνών που οι επιχειρήσεις είχαν διακοπεί. Οι Μονάδες βρίσκονταν σε διασπορά και η καθημερινή ζωή είχε τη μορφή διαβίωσης σε καταυλισμό. Η διάρκεια της περιόδου αυτής ήταν διαφορετική για κάθε Μονάδα, ανάλογα με την περιοχή που έδρασε στον Α΄ Β.Π. Γενικά για όλο το στρατό ήταν η περίοδος από το Μάρτιο μέχρι τα τέλη Ιουνίου του 1913, όταν και άρχισε ο Β΄ Β.Π.

Ήταν μια παρατεταμένη περίοδος, με στερήσεις και ανία και όλα τα

προερχόμενα από τη μακρά παραμονή στο ίδιο μικρό μέρος, αναμένοντας γεγονότα. Οι αξιωματικοί είχαν γενικά πληροφόρηση για την ρευστή κατάσταση με τη Βουλγαρία και η εκτίμηση ήταν ότι κάποια στιγμή η σύγκρουση θα ήταν αναπόφευκτη. Στο μεταξύ, οι ελλείψεις σε εφόδια συνεχιζόταν και οι απαιτήσεις του προσωπικού ήταν μεγαλύτερες αφού δεν υπήρχε η δικαιολογία των μαχών. Ήθελαν να τρώνε καλύτερα και να διαβιούν καλύτερα. Κάθε μέρα τους έβρισκε πιο κουρασμένους λόγω της ρουτίνας. Αντιμετώπισαν τον επερχόμενο πόλεμο ως μια διέξοδο από τη ραστώνη. "Στον πόλεμο άγεσαι από το σκοπό και όλα είναι αφοσιωμένα γύρω από αυτόν, παύει την ανία και κυριαρχεί η επιδίωξη της υλοποίησης της αποστολής"²⁵.

Το διάβασμα των γραμμάτων ήταν η μόνη διασκέδαση, η μοναξιά ήταν απελπιστική. "Όταν έρχεται το ταχυδρομείο και γίνεται η διανομή, όλοι κάνουν σα τα μικρά παιδάκια που διέρχονται από τις βιτρίνες των παιχνιδιών και όποιος δεν έχει γράμμα στρέφει περίλυπος το κεφάλι του και απομακρύνεται".

Την περίοδο αυτή οι στρατιωτικές μπάντες στα πλαίσια υποστήριξης του ηθικού έδιναν συναυλίες και κονσέρτα, όπου παραβρίσκονταν κυρίως Αξιωματικοί. Οι Έλληνες στρατιώτες, συχνά έκαναν παρέα με Σέρβους αλλά και Βούλγαρους ("είναι αστείο να τους βλέπεις πώς συνεννοούνται"). Πιο σπάνια έρχονταν σε επαφή και με τον ντόπιο πληθυσμό.

Το Πάσχα του 1913, γιορτάστηκε σε κλίμα ηρεμίας, με ψήσιμο του οβελία (Εικόνα 16) από όλες τις Μονάδες, και μάλιστα στα μέρη όπου βρίσκονταν Έλληνες και Σέρβοι τελέστηκαν κοινές ακολουθίες, στα ελληνικά και στα σέρβικα, ενώ έψελναν ως επί το πλείστον στρατιώτες. Συγκεκριμένα δε, στη Γευγελή, η οποία ήταν υπό Σερβικό έλεγχο, τον επιτάφιο κράτησαν ανώτεροι αξιωματικοί.

Εορτασμός του Πάσχα 1913 (Ιωάννινα)

Τόσο οι στρατιώτες όσο και οι αξιωματικοί, ανέπτυξαν μια ρουτίνα περισσότερο ή λιγότερο διασκεδαστική. Ο Μέγαρχος της Χ ΜΠ αναφέρει: "Καθ' εκάστην στις 6 1/2 το απόγευμα έρχεται κάποιος συνάδελφος ενίοτε μετά του Επιτελάρχου και πηγαίνομεν περίπατο προ της γέφυρας [εννοεί στη Γευγελή], περίπου 2 χλμ., και γυρίζουμε. Ο Επιτελάρχης σπανιότερα έρχεται διότι εργάζεται ο καημένος και το απόγευμα!"

Η εκστρατεία είχε ξεπεράσει τους έξι μήνες και οι περισσότεροι αξιωματικοί και στρατιώτες δεν είχαν πάρει ούτε μια μέρα άδεια για να δουν τις οικογένειές τους. Μέσα σε αυτό το κλίμα τα πρώτα χελιδόνια έφεραν μαζί τους και πολύ ζέστη μετά από ένα βαρύ χειμώνα και πλέον οι στρατιώτες είχαν να αντιμετωπίσουν εκτός από τη ραστώνη, τοπικές καταιγίδες, τις μύγες που δε

25. Παρασκευόπουλου Λ., Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913), εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1998, σ. 350

τους άφηναν να ξεκουραστούν τα μεσημέρια και τους πρώτους καύσωνες του Ιουνίου. Με τα νεύρα να βρίσκονται σε οριακό σημείο, "οι δυστυχείς κλαίγανε για λίγη άδεια"²⁶.

Συσσίτιο

Μια από τις βασικές απαιτήσεις της εκστρατείας είναι η σίτιση του στρατεύματος. Κατά τους βαλκανικούς πολέμους η επιμελητεία δεν κατάφερε να εξασφαλίσει πάντοτε τα απαιτούμενα τρόφιμα για τους μαχητές αλλά ούτε και για τα υποστηρίζοντα αυτούς κτήνη. Μέχρι την έναρξη των επιχειρήσεων το φαγητό ήταν και καλό και επαρκές. Το μενού αποτελούνταν από μακαρόνια, ροσμπίφ, πιλάφι, πουλιά, τσάι με ζάχαρη, τυρί και ψωμί.

Αμέσως όμως μετά την έναρξη της προέλασης παρατηρήθηκαν οι πρώτες ελλείψεις, αρχικά στο ψωμί. Γενικά, η ποιότητα του φαγητού εξαρτιόταν από το επίπεδο και την όρεξη του μάγειρα. Αν αυτός ήταν καλός μπορούσε να φτιάχνει πέραν από το κλασικό συσσίτιο και ρυζόγαλο, κρέμες, ακόμη και κέικ. Ορισμένοι μάγειρες δε, πλιατσικολογούσαν και έφτιαχναν νόστιμα φαγητά.

Οι επιτάξεις για το φαγητό πολύ συχνά ήταν σε ατομικό επίπεδο, αφού οι στρατιώτες όταν εύρισκαν τρόφιμα αναλάμβαναν αυτοβούλως την "επίταξή" τους. Έλληνας εθελοντής καταγράφει στο ημερολόγιό του: "Εκκινήσαμεν, διήλθομεν από εν βουλγαρικών χωρίον. Εκεί ήτο πλήθος ορνίθων, παπιών, γάλων, χηνών. Εφορμήσαμεν άλλοι με πέτρες, άλλοι με ξίφη και εντός ολίγου όλο το τάγμα, άλλοι με δύο και τρεις όρνιθες και άλλοι εις χείρας αυγά και άλλα. Εγώ έπιασα μία γαλοπούλα, η μόνη όπου ευρέθη εκεί. Επροχωρήσαμε προς την γέφυραν. Το θέαμα ήτο έξοχον. Άλλοι έσφαζον, άλλοι εμαδούσαν, άλλοι έφευγον και εκυνηγούσαν. Θέαμα δια κινηματογράφον εξαίσιον. Τέλος εφθάσαμεν εις την γέφυραν όπου τάγμα του 19ου εφρούρει την γέφυραν. Ανελάβαμεν την φρουράν. Ετοποθετήθημεν και ανάψαμε πυράς και καθένas έψηnen το πλιάτσικο. Ήναψα μεγάλην πυράν καθώς και καλήν και έψησα την γαλοπούλα, μη έχων άλας εγέμισα αυτήν με τυρί, όπου εψήθη θαυμάσια. Ήτο έως 5 οκάδας. Έφαγον ολίγην εις τας 8 και την υπόλοιπον έβαλον εις το γυλιόν μου με χαράν αυτήν των παιδίων"²⁷.

Γενικά το φαγητό περιλάμβανε γαλέτα με ή χωρίς τυρί, ατζέμ πιλάφι, φασόλια γιαχνί, τηγανητά αυγά με τυρί, κοτόσουπα κ.α. Όταν λειτουργούσε σωστά η επιμελητεία έφταναν στους μαχητές ακόμη και σοκολάτες. Άλλες φορές, το κρέας χαρακτηριζόταν "προκατακλυσμαίο" και προσφερόταν βραστό ή με πιλάφι "της κακιά ώρας". Σε κάθε περίπτωση το φαγητό φαινόταν τόσο νόστιμο όσο πιο νηστικός ήταν ο μαχητής.

Το ψωμί, όταν υπήρχε, ήταν κακής ποιότητας και η σύσταση του, με κάποια τάση υπερβολής, ήταν 1/3 στάρι ή κριθάρι, 1/3 καλαμπόκι και 1/3 άμμος! Το γεγονός παραπέμπει στο ότι οι ελλείψεις στο φαγητό σε ορισμένες περιπτώσεις συνδέθηκαν και με απατεωνιές του προσωπικού της επιμελητείας,

26. Παρασκευόπουλου Λ., Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913), εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1998, σ. 332

27. Κουλούρη Χρ. Et.al., Βαλκανικοί Πόλεμοι στο Εναλλακτικό εκπαιδευτικό υλικό για τη διδασκαλία της νεότερης ιστορίας της νοτιοανατολικής Ευρώπης, βιβλίο 3, CDRSEE, Θεσσαλονίκη 2005 σ. 81

το οποίο έφτανε σε σημείο να πουλάει ζάχαρη και άλλα είδη από το συσσίτιο, στους στρατιώτες. Για να μπορέσουν να φάνε αυτήν, την "ελεεινήν κουραμάνα" την έψηναν συνεχώς.

Στο Μπιζάνι, τον πρώτο καιρό το φαγητό ήταν πολύ καλό και προέρχονταν και από το κυνήγι, αφού το κυνήγι στα βουνά της Ηπείρου ήταν άφθονο. Έτσι το μενού περιλάμβανε πέρδικες, μπεκάτσες αλλά και λαγούς. Οι πέρδικες μάλιστα ήταν τόσες πολλές που τις έπιαναν με τα χέρια. Την ίδια περίοδο, οι Τούρκοι αιχμάλωτοι είχαν γαλέτα και κρέας στο σακίδιό τους. Βέβαια, σταδιακά το φαγητό μειώθηκε αισθητά μιας και όλες οι πέριξ πόλεις εξάντλησαν τα αποθέματά τους και παρατηρήθηκαν δυσχέρειες στον ανεφοδιασμό.

Όσο παράξενο κι αν ακούγεται, με δεδομένη την εξάρτηση του στρατού από τους επιτόπιους πόρους, δεν πρέπει να προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι αντιμετωπίστηκε μεγάλο πρόβλημα στη διοικητική μέριμνα όταν ο στρατός παρέμεινε για πολύ καιρό στο ίδιο σημείο, όπως συνέβη στην πολιορκία των Ιωαννίνων (Μπιζάνι). Επιβεβαιώθηκε για άλλη μια φορά η παγκόσμια διαπίστωση, ότι κατά τη διάρκεια των πολιορκιών αυτοί που λιμοκτονούν δεν είναι μόνο οι πολιορκούμενοι αλλά και οι πολιορκητές²⁸. Μετά την κατάληψη των Ιωαννίνων, πάντως, η ροή του ανεφοδιασμού ομαλοποιήθηκε και η επιμελητεία τους προωθούσε κανονικά ψωμί, μακαρόνια, βούτυρο και ζάχαρη.

Σε ότι αφορά στο νερό αυτό συχνά προερχόταν από πηγάδια, πηγές ή και ρυάκια. Για την αντιμετώπιση των κρουσμάτων δυσεντερίας που όπως προαναφέρθηκε ταλάνισαν το στράτευμα αλλά και την πρόληψη άλλων επιδημιών, αντί για νερό προτιμούσαν να πίνουν τσάι. Ο περιορισμός της πόσης νερού και η κατά το δυνατό αντικατάστασή του με τσάι στο οποίο πρόσθεταν βάμμα ιωδίου, αποτέλεσε και βασική οδηγία για την πρόληψη της χολέρας.

Τα άλογα

Πρόβλημα με τη σίτιση είχαν και τα κτήνη. Στην κατάληψη της Ελασσόνας, στις 7 Οκτωβρίου τα άλογα δεν είχαν φάει για 48 ώρες. Δηλαδή δεν είχαν φάει, σχεδόν καθόλου, τις δυο πρώτες μέρες του πολέμου. Παρόμοιο πρόβλημα βέβαια, αντιμετώπισαν τόσο οι διοικητές του Ιππικού όσο και του Πυροβολικού με τα άλογα έλξεως πυροβόλων κατά την εκστρατεία στο Μάρνη (Α΄ Π.Π.), όπου εκτός των άλλων τις περισσότερες φορές τα άλογα αναγκαζόταν να φάνε χλωρό καλαμπόκι, που τους προκαλούσε εξάντληση και ασθένειες οι οποίες δεν μπορούσαν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά αφού δεν υπήρχε νοσοκομείο κτηνών εκστρατείας²⁹. Πρέπει να σημειωθεί ότι γενικά τα άλογα κατα-ναλώνουν 10πλάσια ποσότητα τροφής (νομή) σε σχέση με τους στρατιώτες.

Λοχίας ιππικού (μέρος του εξοπλισμού του ήταν φορτωμένο στο άλογο)

28. Creveld M., Επιμελητεία και πόλεμος, Τουρίκη, Αθήνα, 2001, σ.100

29. ο.π., σ. 160

Τα άλογα ταλαιπωρήθηκαν και αυτά πολύ κατά την εκστρατεία των βαλκανικών πολέμων. Πολλά από αυτά έχασαν τη ζωή τους από πυρά ενώ δεν ήταν λίγα εκείνα που απεβίωσαν γιατί δεν μπορούσαν ούτε να κοιμηθούν ούτε να ξεκουραστούν και δεν είχαν ούτε την ελάχιστη περιποίηση. Ένα μεγάλο μέρος από αυτά αντικαταστάθηκε από κτήνη που περιήλθαν στην κατοχή του στρατού ως λάφυρα μετά την παράδοση της Θεσσαλονίκης.

Η περίθαλψη των κτηνών κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων γινόταν από σταθμούς πετάλωσης-νοσηλείας, κτηνιατρικά χειρουργεία, πρόσκαιρα κτηνιατρικά θεραπευτήρια νοσοκομεία, τα κτηνιατρικά νοσοκομεία καθώς από τις λοιπές υπηρεσίες των μετόπισθεν.

Επιμελητεία

Η έλλειψη λεπτομερών πληροφοριών για θέματα όπως, τα είδη που έφεραν οι στρατιώτες στο φόρτο τους, οι προμήθειες του στρατού, η κατάσταση των δρόμων, ο έλεγχος της κίνησης, ο ρυθμός φθοράς των οχημάτων, οι δυνατότητες επισκευών, το σιδηροδρομικό δίκτυο μας οδηγούν στο να επιχειρήσουμε να εξάγουμε ορισμένα συμπεράσματα παραλληλίζοντας τις διεξαχθείσες επιχειρήσεις με το γενικότερο πνεύμα της εποχής τόσο στην τακτική όσο και την επιμελητεία, δηλαδή τη διοικητική μέριμνα.

Γενικός Επιμελητής Στρατού ήταν ο γάλλος Μπονιέ (Intendant Bonnier), ο οποίος χαρακτηριζόταν λίγα χρόνια μετά "ένα από τα ευρύτερα και κοφτερότερα μυαλά της Στρατιάς της Ανατολής (Armée d' Orient)³⁰ και ο οποίος είναι σίγουρο ότι είχε υπόψη του όλες τις σύγχρονες απόψεις περί επιμελητείας. Όπως προαναφέρθηκε, τουλάχιστον μέχρι την έναρξη του αγώνα είχε προετοιμάσει, σχεδιάσει και υλοποιήσει σε πολύ καλό επίπεδο το στράτευμα.

Όμως, από τις πρώτες ημέρες η επιμελητεία "έλαμπε δια της απουσίας της", ενώ παρατηρούνταν προβλήματα στο ταχυδρομείο, τόσο κατά τη διάρκεια του αγώνα κίνησης, κάτι που θα χαρακτηριζόταν φυσικό, όσο και κατά το χρόνο που οι μονάδες ήταν για μέρες στο ίδιο σημείο. Από τη μεριά του μαχητή, ο οποίος έκανε στο ακέραιο το καθήκον του, δεν ήταν ικανοποιητική η υποστήριξη: "να σκοτώνεσαι και τα τέρατα να σου δίνουν σκουληκιασμένο τυρί, λάδι που ο ντενεκές κατά τα 3/4 είναι νερό, ψωμί ελεεινό και ελλιπές, ρύζι φρικώδες, χόρτο ανύπαρκτο, κριθή σπανίζει, κονιάκ ούτε κατ' όναρ. Αυτή την κατάσταση θα μπορούσαν να την προλάβουν οι της επιμελητείας³¹. Γεγονός είναι, και δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί, ότι την εποχή εκείνη ενδέχεται ορισμένες από τις προμήθειες των τροφίμων να σάπιζαν λόγω κακής αποθήκευσης³². Καλύτερη ήταν η κατάσταση με τη μισθοδοσία η οποία μάλλον γινόταν κανονικά, με μικρές μόνο καθυστερήσεις³³.

Σε διεθνές επίπεδο (ήδη από το 1846³⁴) είχαν σχεδιαστεί και υλοποιηθεί

30. Dutton D., The politics of diplomacy Britain and France in the Balkans in the 1st W W., Tauris, London 1998, σ. 159

31. Παρασκευόπουλου Λ., Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913), εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1998, σ. 91

32. Creveld M., Επιμελητεία και πόλεμος, Τουρίκη, Αθήνα, 2001, σ.129

33. Παρασκευόπουλου Λ., Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913), εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1998, σ. 99

34. Creveld M., Επιμελητεία και πόλεμος, Τουρίκη, Αθήνα, 2001, σ. 103

οι "κινούμενες αποθήκες", τα ειδικά μεταγωγικά τμήματα αρτοποιών, καθώς και τα σφαγεία εκστρατείας, κάτι που προφανώς γνώριζαν οι Γάλλοι ειδικοί που αναδιοργάνωσαν τον Ελληνικό Στρατό. Φαίνεται ότι κατά την προέλαση του στρατού δημιουργούνταν επί των οδικών αξόνων σημεία στα οποία προωθούνταν διάφορα εφόδια και υλικά, όπως λ.χ. πυρομαχικά, τρόφιμα ακόμη και ανταλλακτικά αυτοκινήτων. Γενικά υπολογίζεται ότι θα έπρεπε να μεταφέρονται ημερησίως ποσότητες εφοδίων 3 κιλών κατ' άντρα, καθώς και 30 κιλών κατά ίππο³⁵.

Η ποσότητα των μεταφερόμενων πυρομαχικών ανά στρατιώτη, με αναγωγή στα δεδομένα της εποχής δεν πρέπει να ξεπερνούσε τα 150, μαζί με αυτά που μεταφερόταν από τα τάγματα στα κάρα. Μέχρι την εποχή αυτή, οι καταναλώσεις των πυρομαχικών ήταν πολύ περιορισμένες. Ο Πρωσικός στρατός λ.χ. στην εκστρατεία εναντίον της Δανίας το 1864 έφερε 163³⁶ φυσίγγια ανά τυφέκιο, μαζί με αυτά που μεταφερόταν στα υποζύγια, και από αυτά χρησιμοποιήθηκαν κατά μέσο όρο μόνο 7 φυσίγγια ανά μαχητή. Ανάλογη ήταν και η κατανάλωση στη μάχη του Καίνιγκρατς όπου βλήθηκε μόνο ένα φυσίγγιο ανά τυφέκιο! Οι καταναλώσεις ήταν παρόμοιες και στα βλήματα του πυροβολικού που επί της ουσίας δεν απαιτούσαν ημερήσιο ανεφοδιασμό. Όμως το 1914 ο αριθμός των μεταφερόμενων φυσιγγίων έφτασε τα 280, τα οποία καταναλώθηκαν μόλις κατά τη διάρκεια των πρώτων εβδομάδων του πολέμου. Η κατάσταση στους βαλκανικούς πολέμους ήταν διαφορετική. Κατά την πρώτη μάχη της εκστρατείας μια πυροβολαρχία πρόλαβε και τελείωσε τα πυρομαχικά της, ενώ μετά από 15 ημέρες και συμμετοχή σε δυο μόλις μάχες (Σαρανταπόρου και Γιαννιτσών) είχαν βληθεί 3.000 βλήματα πυροβολικού. Το βάρος των πυρομαχικών του πυροβολικού ήταν πάντοτε σοβαρό πρόβλημα, και για τους πυροβολητές αλλά και για την επιμελητεία.

Η κατάσταση του ανεφοδιασμού του στρατού βελτιώθηκε σημαντικά μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, όταν μαζί με την Πρέβεζα αποτέλεσαν τις δυο βάσεις ανεφοδιασμού και υποστήριξης, όπου τα εφόδια κατέφθαναν με πλοία.

Οι τακτικές κινήσεις του στρατού πάντως, εξαρτιόνταν, όπως και εκατοντάδες χρόνια πριν, από τα πόδια των ανδρών και των κτηνών, δηλαδή μέχρι 25 χλμ. την ημέρα. Οι μεταγωγικές άμαξες μπορούσαν να καλύπτουν αποστάσεις 45 χλμ., αλλά ο σχεδιασμός απαιτούσε παλινδρομική κίνηση από τη βάση στα πρόσω και μετά πάλι πίσω για ανεφοδιασμό³⁷. Όλες οι μετακινούμενες δυνάμεις (μάχιμες και εφοδιασμού) μοιράζονταν μια σειρά αμαξιτών οδών κακής ποιότητας και αμφίβολης βατότητας.

Στην ανάπαυλα των δυο συρράξεων και στον Β' Β.Π. πολλές από τις μεταφορές της επιμελητείας, όπου υπήρχε η δυνατότητα, γίνονταν με το σιδηρόδρομο. Ο σιδηρόδρομος είχε χρησιμοποιηθεί και για τη μεταστάθμευση στρατιωτικών τμημάτων πριν την έναρξη του Β' Β.Π., κάτι που εφαρμοζόταν στην Ευρώπη ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα. (πρβ. τη σιδηροδρομική μεταφορά ενός σώματος στρατού (14.500 αντρών) μαζί με τα άλογά του το 1846 από το Χράντιτς στην Κρακοβία (320 χλμ.)³⁸).

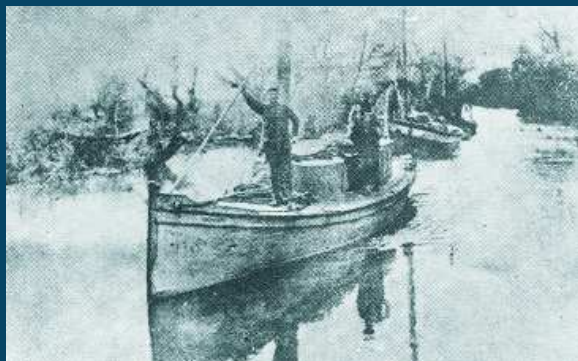
35. ο.π., σ. 131

36. Creveld M., Επιμελητεία και πόλεμος, Τουρίκη, Αθήνα, 2001, σ. 108 και 133

37. ο.π., σ. 145

38. ο.π., σ. 110

Στο Β΄ Β.Π. τα μεταγωγικά που ανεφοδίαζαν τα μαχόμενα τμήματα βρίσκονταν συχνά και 20 ώρες μακριά τους³⁹. Σημαντική παράμετρος στις παρατηρούμενες καθυστερήσεις ανεφοδιασμού, εκτός από το χρόνο μεταφοράς, ήταν και ο χρόνος φόρτωσης - εκφόρτωσης των εφοδίων. Πρέπει να σημειωθεί ότι με εξαίρεση την φόρτωση των πλοίων και σε ορισμένες περιπτώσεις των σιδηροδρόμων όπου υπήρχαν γερανοί, όλες οι φορτοεκφορτώσεις γίνονταν με τα χέρια.

Μεταφορά εφοδίων μέσω ποταμού (Λούρος)

Μεταγωγικά

Η κατάσταση του οδικού δικτύου της κεντρικής Ελλάδας, η όδευση της σιδηροδρομικής γραμμής αλλά και η κυριαρχία στη θάλασσα οδήγησαν στην υλοποίηση πολλών μεταφορών με πλοία. Με αυτόν τον τρόπο μεταγγίστηκαν δυνάμεις από τη Θεσσαλονίκη προς την Ήπειρο για την ενίσχυση της πολιορκίας των Ιωαννίνων. Αλλά και από την Ήπειρο προς τη Θεσσαλονίκη για τις ανάγκες του Β΄Β.Π. Η φόρτωση περιλάμβανε το προσωπικό, τα κτήνη, τα υποζύγια, τα πυροβόλα, διάφορα εφόδια καθώς και τα πυρομαχικά. Ενδεικτικά, η μετασταύθμεση της ΙΙ Μεραρχίας, ξεκίνησε την 16 Νοεμβρίου (π.η.) από το λιμάνι της Θεσσαλονίκης και μετά από μικρή στάση στον Πειραιά, τα πλοία έφτασαν στην Πρέβεζα, όπου η αποβίβαση άρχισε στις 20 Νοεμβρίου. Η ενέργεια της φόρτωσης, μεταφοράς και εκφόρτωσης ολόκληρων μονάδων από μόνη της ήταν μια πολύ σοβαρή επιχείρηση, που στέφθηκε με επιτυχία. Με τον τρόπο αυτό μετακινήθηκαν τρεις Μεραρχίες Πεζικού και αριθμός Αποσπασμάτων.

Το πεδίο της μάχης

"Πόλεμος χωρίς απώλειες δεν μπορεί να γίνει"

Οι στρατιώτες που πολεμούν, δεν είναι αυτόματα που υπακούουν τυφλά στις εντολές των διοικητών τους, είναι ανθρώπινα όντα που παράλληλα με το ηθικό τους διακατέχονται από φόβο, φρίκη, έχουν συγκεκριμένα πρόσωπα που τα σκέπτονται και περιμένουν να τα ξανασυναντήσουν, έχουν "βιοποριστικές σκοτούρες" για τις οποίες δεν παύουν να ανησυχούν. Οι στρατιώτες πολεμούν

39. Παρασκευόπουλου Λ., Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913), εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1998, σ.408

σύμφωνα με τον Ντε Πικ⁴⁰, ωθούμενοι από το φόβο: το φόβο της ποινής αν δεν πολεμήσουν και το φόβο του θανάτου αν δεν πολεμήσουν καλά⁴¹.

Κατά την άποψη του στρατηγού και ιστορικού Σ.Λ Μάρσαλ, "Όταν ένας στρατιώτης γνωρίζεται με τους άντρες της ομάδας του, έχει λόγους να φοβάται ότι μπορεί να χάσει το μόνο πράγμα που εκτιμάει ακόμα περισσότερο και από τη ζωή του - την υπόληψη που έχει ως άντρας, ανάμεσα σε άλλους άντρες", αν σκεφτούμε δε, ότι οι Έλληνες στρατιώτες πολύ συχνά καταγόταν από τα ίδια μέρη, σίγουρα δε θα ήταν πολλοί αυτοί που θα ήθελαν να επιστρέψουν στα χωριά τους με τη ρετσίνα του δειλού ή ακόμη χειρότερα του λιποτάκτη, αν και φαίνεται ότι δεν ήταν άγνωστα τα "αιτήματα"⁴² προς την ηγεσία για ευνοϊκή συμπεριφορά προς συγκεκριμένους στρατιώτες.

[... Τα κυρτωμένα μας κορμιά με κόπο υπεράνθρωπο ανεγείρονται τώρα, και χωρίς τον ελάχιστον γογγυσμόν καταλαμβάνομεν ψηλαφητεί εν μέσω πυκνού σκότους έκαστος την θέσιν του, εις τας τετράδας μας και εκκινούμεν πάραυτα. Τώρα πλέον δεν ομιλεί κανείς. Καθείς θέλει να ομιλήσει με τον εαυτό του. Υπάρχουν στιγμαί, κρίσιμοι και σπάνιοι εις τον βίον του ανθρώπου, καθ' ας επιθυμεί εκείνος που υποφέρει να συγκεντρώνει τας σκέψεις του περί εαυτόν μόνον. Τας στιγμάς αυτάς δεν έχει εις ουδένα εμπιστοσύνην. Ο οφθαλμός εργάζεται μηχανικώς πως, ενώ ο νους του πλανάται μακράν. Η σκέψις υπερπηδά κάθε εμπόδιον, διασχίζει όρη και θάλασσας, και φθάνει εις το απώτερον σημείον, όπου κάποτε ευρίσκει ανακούφισιν και ευχαρίστους στιγμάς. Κατά τας ώρας αυτάς ο πάσχων δεν εννοεί να ενοχληθῇ όπως και κανέναν δεν ενοχλεί. Ίσως διότι κανείς δεν τολμά να εἴπῃ εις τον σύντροπό του, ότι δεν αντέχει πλέον, ότι η οσφυακὴ χώρα θα ἔχῃ πληγὰς ἀπὸ το βαρὺ φορτίον του ζωστήρος ἀπὸ του οποιοῦ επικρέμονται αἱ κατάμεστοι ἀπὸ γεμιστήρας φυσιγγίων βαρύταται μπαλάσκες, και το χειρότερον, ότι δεν αντέχει πλέον εις την πείναν μετὰ την τοιούτην μάλιστα υπεράνθρωπον κόπῳσιν εις την οποίαν ἀγνοεῖ ἀν μέχρι τέλους θα ἀνθέξῃ.

Ο εγωισμός ο ανθρώπινος, παίζει εις αυτάς τας δυσκόλους στιγμάς του βίου, ένα ρόλον πολύ υψηλόν, το αἶσθημα της αυτοσυντηρήσεως ἀκόμη υψηλότερον και εἰάν κανείς δεν εἶνε ἀνώτερος του ἄλλου εις ἀντοχήν, καρτεροψυχίαν, δυνάμεις και θάρρος, εννοεῖ να γίνῃ. Εἰάν δεν κατορθώῃ τούτο προσπαθεῖ τότε με πάντα τρόπον να φανῇ τουλάχιστον, ἰσχυρὸς και ἀκούραστος. [...] Πόσον λαχταροῦσε καθεὶς ἀπὸ ἡμᾶς να κοιμηθῇ - ἀν του ἐπετρέπετο. Να κλείσῃ τα κουρασμένα βλέφαρά του, λησμονῶν δι' ὀλίγας μόνον στιγμάς ἔστω, την φρικαλεότητα του ἀγρίου θεάματος της γενικῆς ἐξεγέρσεως ὅλων των στοιχείων της φύσεως! Πόσον γλυκὺς θα ἦτο αὐτός ο ὕπνος. Ο ὕπνος ο μαρτυρικὸς και πρωτοφανὴς εις οδύνας, και ἀνατρίχιασματα, ὕπνος του ἀποκαμωμένου πολεμιστοῦ ὑπὸ την ἀγρίαν θύελλαν μέσα εις ἓνα πλημμυρισμένον ταμπούρι.^{43]}

"Κατά τη διάρκεια μιας επίθεσης οι πρώτοι νεκροί και τραυματίες, δεν εξαερώνονται πέφτοντας στο έδαφος, κάποιοι από αυτούς ποδοπατούνται από

40. Charles Jean Jacques Joseph Ardant du Picq (1821 - 1870) Γάλλος αξιωματικός και θεωρητικός των στρατιωτικών.

41. Keegan J., Το πρόσωπο της μάχης, εκδ. Κέδρος, 2010, σ. 90

42. Πρβ. Παρασκευόπουλου Λ., Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913), εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1998

43. Ζωγράφος Μ. Αν., στο Έρες Ελευθερίας 2, σ. 48

τους ίδιους τους συμπολεμιστές τους". "Αργότερα, μετά τη μάχη εφόσον έχεις επιζήσει, σου λένε για τον τάδε που πριν λίγο μιλούσες μαζί του ότι είναι νεκρός".

Όταν ο αγώνας είναι επιθετικός και έχει γρήγορη εξέλιξη τα επιτιθέμενα τμήματα, όπως ήταν ο Ελληνικός Στρατός στη Θεσσαλία και στη Μακεδονία έρχονταν σε επαφή κατά βάση με πρόσφατα σκοτωμένους αντίπαλους, "Τι απαίσιο δε, όταν φθάσαμε επί των εχθρικών θέσεων. Εις τα πυροβολία των εγέννετο καταστροφή, κομμένα πόδια, μυαλά, πτώματα φρίκη". Στις περιπτώσεις αυτές, μετά τη μάχη, υπήρχε χρόνος, και να διακομίστούν οι τραυματίες, αλλά και για τα ταφούν οι νεκροί, τόσο οι φίλοι όσο και οι αντίπαλοι πολλές φορές, όπως στα Γιαννιτσία όπου οι Έλληνες στρατιώτες έθαψαν πάνω από 350 νεκρούς Τούρκους πολεμιστές.

Όταν όμως επρόκειτο για μάχη αργής εξέλιξης τα πράγματα είναι διαφορετικά. Η επίθεση μπορούσε να διαρκέσει μέρες, οι Μονάδες μπορούσαν να ανατραπούν και να χρειαστεί να επιτεθούν ξανά και ξανά επί του ίδιου αντικειμενικού σκοπού. Τότε, οι τραυματίες διακομίζονται άρον άρον, και οι νεκροί παρέμεναν, περιμένοντας στωικά την περισυλλογή τους. Σε συνδυασμό με καιρικές συνθήκες καύσωνα, η κατάσταση δεν απέχει από την περιγραφή που διέσωσε μαχητής του πολέμου, "... μια ανυπόφορη δυσωδία, μας πνίγει, που βγαίνει από κανένα βρωμισμένο πτώμα, κανένα σάπιο κουφάρι αλόγου..."⁴⁴.

Διαπεραίωση Ποταμού από Πυροβολικό

υπέφεραν τρομερά από τις πορείες, αφού συχνά έπρεπε οι ίδιοι να έλκουν τα πυροβόλα τους μετακινώντας τα σε δύσβατα σημεία, κοντά στις γραμμές του εχθρού, αφού λόγω του μικρού βεληνεκούς τους και της φύσης του επιθετικού αγώνα, έπρεπε αυτά να επιχειρούν από προωθημένες θέσεις. Δεν ήταν σπάνια

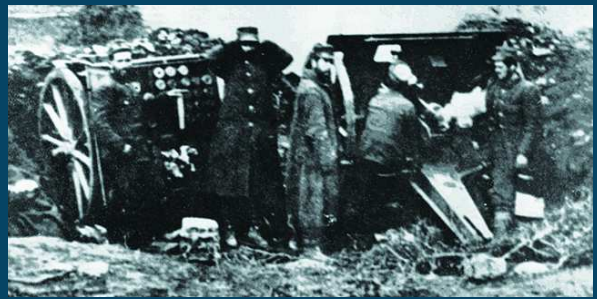
Μετακίνηση πυροβόλου από άντρες (Μπιζάνι)

η εικόνα δεκαέξι ζευγών αντρών να τραβούν κάποιο βαρύ πυροβόλο για αρκετά μέτρα. Η μετακίνηση των πυροβόλων σε άλλη θέση (μέχρι και 2.500 μ. εμπρός) έπρεπε να γίνει πολλές φορές, κατά τη νύχτα, άλλες φορές υπό χιονοβροχή ή καύσωνα και φυσικά κάτω από το αντίπαλο πυρ. Οι οβίδες του πυροβολικού μπορεί να μην ήταν ακόμη τόσο φονικές όσο στον επόμενο πόλεμο, είχαν όμως αντίκτυπο στο ηθικό των πολεμιστών λόγω του κρότου που έκαναν αλλά και της σκόνης που σήκωναν όταν έσκαγαν. Σημειώνεται ότι εκτός από τα πυροβόλα απαιτούνταν να μετακινηθούν και τα

44. Λαδές Λ., στο Έθνος Ελευθερίας 2, σ. 67

βλήματά τους, των οποίων οι ποσότητες και το βάρος δεν ήταν καθόλου ευκαταφρόνητα.

Σε ότι αφορά στην απαιτούμενη προσοχή στη μάχη, την επιβιωσιμότητα του μαχητή, όπως θα λεγόταν με σημερινούς όρους, αντιμετωπιζόταν από τους πολεμιστές ως εξής: "Αυτό είναι τυχερό. Όπου κι αν

Θέση πυροβολικού, αριστερά, διακρίνεται το ιππύλατο βληματοφόρο όχημα

είσαι, αν είναι τυχερό να σε φάη η σφαίρα έρχεται και σε βρίσκει. Ο καθείς που έρχεται στον πόλεμο για να πολεμήση τιμίως και πιστώς εις τον όρκον, που έδωσε για την πατρίδα του, δεν φοβάται τον θάνατον. Ωσάν κι εμάς έφαγεν η σφαίρα χιλιάδες". Ενώ ανώτατος αξιωματικός σε προσωπική του αλληλογραφία περιγράφοντας την κατάσταση των απωλειών φαίνεται να καταλήγει πως, "είναι περίεργο, αλλά η σφαίρα κυνηγά αυτούς που φοβούνται".

Ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, μετά τη μάχη Κιλκίς - Λαχανά, καταγράφει σε προσωπική του αλληλογραφία, "είχα φοβερές απώλειες, περίπου δέκα χιλιάδες άνδρες εκτός μάχης και διακόσιοι αξιωματικοί, οκτώ διοικητές συνταγμάτων, από τους οποίους οι έξι νεκροί. Δεν είναι φρικτό; Αλλά ο σκοπός το άξιζε. Επί δέκα ημέρες τους κατεδίωξα ημέρα και νύχτα, ο στρατός μου ήταν πεθαμένος από την κούραση σε σημείο που μερικοί άνδρες αυτοκτόνησαν επειδή δεν μπορούσαν πια να περπατήσουν, αλλά οι Βούλγαροι ήταν τελειωμένοι οριστικά, βρίσκουμε τους δρόμους γεμάτους από πολεμοφόδια και στρατιώτες που πεθαίνουν από την κούραση και που θα τους αποτελείωνα με τη μεγαλύτερη ευχαρίστηση, αλλά ο πολιτισμός μου δυστυχώς δεν μου το επιτρέπει"⁴⁵.

Έπειτα από σχεδόν εννέα μήνες εκστρατείας, μετά από τις μεγάλες απώλειες σε αξιωματικούς (μεταξύ αυτών και 10 διοικητές Συνταγμάτων και Ταγμάτων) στη Μάχη Κιλκίς - Λαχανά, μόλις την 21 Ιουνίου 1913 το Γενικό Στρατηγείο διέταξε να αφαιρεθούν από τα πηλίκια των αξιωματικών τα διακριτικά των βαθμών τους για να μην παρέχουν ευδιάκριτο στόχο στον εχθρό⁴⁶.

Τα τραύματα

Η μεταφορά των τραυματιών από το πεδίο της μάχης, από το σημείο δηλαδή που κάποιοι έπεφτε τραυματίας, γινόταν από δυο τραυματιοφορείς. Αυτοί, θα έπρεπε να ειδοποιηθούν με κάποιον τρόπο, να σπεύσουν στο σημείο και να μεταφέρουν τον τραυματία με τα χέρια στον πλησιέστερο ιατρικό "σταθμό". Αν θεωρήσουμε ότι κάθε Τάγμα μπορούσε να έχει το μέγιστο, 32 τραυματιοφορείς, αυτοί, δεν ήταν δυνατό να μεταφέρουν περισσότερους από 16 τραυματισμένους σε πρώτο χρόνο. Να σημειωθεί ότι, οι απώλειες των μαχών ήταν αρκετά μεγαλύτερες από αυτές τις δυνατότητες. Χαρακτηριστικά

45. Ιδιωτική επιστολή του Βασιλιά Κωνσταντίνου στις 21 Ιουλίου 1913, στο Έθνος Ελευθερίας 3, Καθημερινή, Απρ 2012, σ. 41

46. ΓΕΣ, Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913, ΔΙΣ, Αθήνα, 1987, σ. 223

αναφέρεται ότι στην πρώτη μάχη στο Σαραντάπορο αναφέρθηκαν 182 νεκροί και περίπου 1.000 τραυματίες, ενώ στην κρίσιμη μάχη Κιλκίς Λαχανά μέσα σε 3 ημέρες, οι απώλειες της Στρατιάς ξεπέρασαν τους 8.500 νεκρούς και τραυματίες. Είναι φανερό λοιπόν, ότι πολλοί μαχητές πέθαναν μόνοι και αβοήθητοι μέσα σε φρικτούς πόνους στο σημείο όπου τραυματίστηκαν.

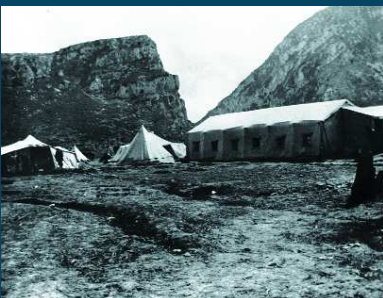
Στιγμιότυπο από μάχη. Οι μαχητές προ της εφόδου, με τις λόγχες εφ' όπλου. Αριστερά παρέχονται Α' βοήθειες σε κάποιον τραυματισμένο. Οι μαχητές φέρουν πλήρη στολή εκστρατείας.

Βέβαια, έχουν καταγραφεί και περιστατικά που πολλοί πληγωμένοι, οι πιο ελαφριά, φρόντιζαν μόνοι τους τα τραύματά τους εκεί που έπεφταν, χρησιμοποιώντας τους ατομικούς επιδέσμους⁴⁷ τους, για να μη δείξουν ότι χρειάζονται νοσοκόμο και για να παραμείνουν στο πεδίο της μάχης. Έχουν επίσης αναφερθεί περιστατικά όπου τραυματισμένοι εύζωνοι έφταναν σε σημείο να αγριεύουν τους τραυματιοφορείς που έσπευδαν να τους συνδράμουν⁴⁸.

Εκτός όμως από αυτή την ηρωική συμπεριφορά, παρατηρήθηκαν και

ορισμένοι αυτοτραυματισμοί από στρατιώτες που με αυτόν τον τρόπο κατάφεραν να αποφύγουν περαιτέρω κόπους. Σε αρκετές περιπτώσεις οι αυτοτραυματισμοί αυτοί είχαν κοινά χαρακτηριστικά και είχαν μάλιστα κωδικοποιηθεί και σε σχέση με τον τόπο καταγωγής των στρατιωτών. Στους αυτοτραυματίες δεν επιβλήθηκαν ποινές, και ορισμένοι από αυτούς αντιμετωπίστηκαν ως ήρωες^{49, 50}.

Πίσω από την "πρώτη γραμμή" υπήρχε αναπτυγμένο ένα σύστημα περίθαλψης και διακομιδής που περιλάμβανε σταθμούς επίδεσης, κινητά χειρουργεία, νοσοκομεία εκστρατείας και τα στρατιωτικά νοσοκομεία των

Στρατιωτικό Νοσοκομείο
Εκστρατείας (Εμίν Αγά)

Ορεινό Χειρουργείο

Κινητό Χειρουργείο ή
Σταθμός Επίδεσης

47. Οι στρατιώτες ήταν εφοδιασμένοι με ατομικό επίδεσμο, και η αποτελεσματικότητα της επίδεσης των τραυμάτων με αυτόν ήταν σε πολλές περιπτώσεις σωστική.

48. Όρες Ελευθερίας 1, Καθημερινή, Μαρ 2012, σ. 45

49. Παρασκευόπουλου Λ., Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913), εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1998, σ. 78

50. ΓΕΣ, Η υγειονομική υπηρεσία κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-1913, ΔΙΣ, Αθήνα 2001, σελ. 498 κ.εξ.

πόλεων. Η διακομιδή των τραυματιών στα δύσβατα σημεία γινόταν με "στοιχεία τραυματιοφορέων" των τεσσάρων ανδρών, οι οποίοι έφεραν το φορείο επάνω στους ώμους τους, και στη συνέχεια μεταφέρονταν με υποζύγια, αυτοκίνητα αλλά και τρένα. Εκτός από τα νοσοκομειακά τρένα υπήρχαν και δυο πλωτά νοσοκομεία, το "Ιωνία" και "Αλβανία"⁵¹.

Στα νοσοκομεία εκστρατείας φαίνεται ότι υπήρχαν επαρκείς ποσότητες σε αναισθητικά, αντισηπτικά, επιδέσμους και ιατρικά εργαλεία. Όμως υπήρχαν και δυσχέρειες ως προς το υλικό, κυρίως του μετώπου, και αφορούσαν σε φορεία, νάρθηκες, φωτισμό των χειρουργείων και γενικά τον ανεφοδιασμό σε φαρμακευτικό υλικό⁵².

Στο χειρουργείο συχνά κατέληγαν εκτός από τους τραυματίες και αρκετοί στρατιώτες λόγω ψύχους και κακής περιποίησης των ποδιών, για να τους βγάλουν τις κάλτσες και τα νύχια. Οι χειρουργικές τεχνικές δεν ήταν εξελιγμένες, οι περιπτώσεις γάγγραινας ήταν πολλές ενώ συχνοί ήταν και οι ακρωτηριασμοί, τόσο από τραύματα όσο και από κρουοπαγήματα. Για τους τραυματισμούς στο θώρακα και το κεφάλι, όταν υπήρχε η ένδειξη μόλυνσης οι γιατροί δεν είχαν να προσφέρουν καμία θεραπεία, αφού δεν είχαν ανακαλυφθεί ακόμη τα αντιβιοτικά. Υπενθυμίζεται επίσης ότι κατά τους βαλκανικούς πολέμους το αίμα δεν είχε ακόμη ταξινομηθεί και δε μπορούσαν να γίνουν μεταγγίσεις σε ασφάλεια.

Τα χειρουργεία εκστρατείας, έτσι κι αλλιώς, ήταν μονάδες ιδιαίτερα δυσκίνητες και δεν ήταν δυνατό να ακολουθήσουν το ρυθμό προέλασης του στρατού στις επιχειρήσεις στη Θεσσαλία και Μακεδονία⁵³.

Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να σημειωθεί ότι το έργο που κατέβαλαν τόσο οι υγειονομικοί αξιωματικοί, όσο και το υπόλοιπο προσωπικό των υγειονομικών μονάδων, ήταν υπεράνθρωπο. Με μεγάλες προσπάθειες επιχείρησαν και κατάφεραν να παρακάμψουν τις παρουσιαζόμενες δυσχέρειες και να ανταποκριθούν στην αποστολή τους⁵⁴. Σημαντική ήταν η συνεισφορά των εθελοντριών - γυναικών οι οποίες προσέφεραν τις υπηρεσίες τους στα στρατιωτικά νοσοκομεία, τόσο σε αυτά της Αθήνας όσο και σε αυτά στην εκστρατεία αλλά και στα νοσοκομειακά τρένα. Στη συγκεκριμένη δράση έλαβαν μέρος "γαλαζοαίματες", επώνυμες αθηναίες αλλά και "κοινές θνητές"⁵⁵.

Στο μέτωπο βέβαια, οι υπηρεσίες που μπορούσαν να παράσχουν στους τραυματίες ήταν λίγες, ορισμένες φορές περιοριζόνταν στο να τους προσφέρουν λίγο νερό και ένα χαμόγελο. Η εικόνα των τραυματισμένων στα νοσοκομεία εκστρατείας ήταν οικτρή, ο Διάδοχος σε προσωπική του επιστολή γράφει την 14η Οκτωβρίου 1912: "κατέβηκα στην πεδιάδα για να δω τους τραυματίες στα φορεία και ένα μικρό σπίτι και ένα στάβλο όπου τους είχαν βάλει. Το θέαμα ήταν θλιβερό, αποκαρδιωτικό και απελπιστικό, να βλέπει κανείς τον πόνο αυτών των ανθρώπων που είχαν τόσο θαρραλέα πολεμήσει πριν από μερικά λεπτά, οι διευθετήσεις ήταν κακές, βλέποντάς τους να είναι ξαπλωμένοι μερικοί

51. Ώρες Ελευθερίας 3, Καθημερινή, Μαρ 2012, σ. 41

52. ΓΕΣ, Η υγειονομική υπηρεσία κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-1913, ΔΙΣ, Αθήνα 2001, σελ.33

53. ο.π., σελ.8

54. ο.π., σελ.305

55. Ώρες Ελευθερίας 2, Καθημερινή, Απρ 2012, σ.24

στη λάσπη, με τις στολές τους λερωμένες και ματωμένες, σχεδόν έκλαψα, κλαίω τώρα που σου γράφω [...] Ήταν το πίσω μέρος από τα παρασκήνια του πολέμου και δεν ήταν ωραίο⁵⁶, ενώ από το ημερολόγιο μιας αδελφής νοσοκόμας μαθαίνουμε ότι, " ...Όλοι ξαπλωμένοι κάτω, τυλιγμένοι στις κουβέρτες τους, ακίνητοι καθώς ήταν, έμοιαζαν περισσότερο με νεκρούς⁵⁷."

Όταν όμως έφταναν σε μόνιμα νοσοκομεία η διαδικασία ήταν τυποποιημένη, κονιάκ για όλους, ασπρόρουχα και πλύσιμο των ποδιών, και εφόσον είχαν προσβληθεί και από τον "δεύτερο εχθρό" ... Ξεψείρισμα. Στην επίσημη έκθεση της υγειονομικής υπηρεσίας, αναγνωρίστηκε η συμβολή των εθελοντριών στον αγώνα, παράλληλα όμως καταγράφηκαν και ορισμένα προβλήματα που παρουσιάστηκαν και προτάθηκε η μη χρησιμοποίησή τους σε μονάδες πλησίον του μετώπου αλλά μόνο στα κεντρικά νοσοκομεία⁵⁸.

Επίλογος

Τα πρώτα χρόνια μετά το τέλος των βαλκανικών αγώνων του 1912-1913 επιχειρήθηκε η συστηματική ενσωμάτωση των πολιτών των "νέων χωρών" στο ελληνικό κράτος, ανθρώπων που λίγους μήνες πριν ήταν υπήκοοι της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το εγχείρημα ήταν πολύ δύσκολο, καθώς η εθνολογική σύνθεση της Κεντρικής Μακεδονίας ήταν, τουλάχιστον, ασαφής.⁵⁹ Αυτό διαφάνηκε όταν δημιουργήθηκαν προβλήματα ένταξης των πληθυσμών (πολλοί από τους οποίους είχαν ρευστή εθνική ταυτότητα) στον κοινωνικό ιστό, με συχνή την συμπεριφορά των διοικητικών υπαλλήλων προς στους απελευθερωθέντες όχι ως ομογάλακτους αλλά ως ετερογενείς πληθυσμούς⁶⁰.

Η συλλογική εθνική μνήμη σταδιακά και μέχρι το 1922 τοποθέτησε τους Βαλκανικούς Πολέμους, όχι άδικα, πολύ ψηλά στα επιτεύγματα του ελληνισμού. Οι μαχητές τιμήθηκαν με διακρίσεις, στους τραυματίες και τους ανάπηρους εκδηλώθηκε η μέριμνα του κράτους με άδειες μικροπωλητών και περιπτέρων⁶¹ και οι νίκες του στρατού πέρασαν και στα σχολικά βιβλία για την "ενίσχυση του πατριωτικού φρονήματος",⁶² ενώ σε αρκετά σημεία ανεγέρθηκαν μνημεία.

Στη συνέχεια, αφενός τα προβλήματα από τη μικρασιατική εκστρατεία, που για πολλούς ήταν συνέχεια των βαλκανικών αγώνων και της συμμετοχής της χώρας στον Α.Π.Π., αφ' ετέρου η εποποιία του 1940, σταδιακά απομάκρυναν τους βαλκανικούς πολέμους από την εκπαίδευση και κατά συνέπεια από τη συλλογική μνήμη, αναδεικνύοντας ως εθνικούς πόλους την Επανάσταση του 1821 και το ΟΧΙ του 1940.

56. Στεφανοπούλου Αλ., Κωνσταντίνος-Πάολα: 100 ερωτικές επιστολές, Λιβάνης, Αθήνα 2011, σ.258

57. Όρες Ελευθερίας 2, ο.π. σ.40

58. ΓΕΣ, Η υγειονομική υπηρεσία κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-1913, ΔΙΣ, Αθήνα 2001, σελ.310

59. Schurman G. J., The Balkan wars, 1912-1913, University Press, Princeton 1914, σ. 87 -

60. Όρες Ελευθερίας 3, Καθημερινή, Απρ 2012, σ. 69

61. Ιστορία του νέου ελληνισμού 1770-2000, τ. 6, Ελληνικά Γράμματα, 2003 σ. 73

62. Κουλούρη Χρ. Et.al., Βαλκανικοί Πόλεμοι στο Εναλλακτικό εκπαιδευτικό υλικό για τη διδασκαλία της νεότερης ιστορίας της νοτιοανατολικής Ευρώπης, βιβλίο 3, CDRSEE, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 124

Σε κάθε περίπτωση όμως, ο αγώνας των Ελλήνων κατά τη Βαλκανική Εκστρατεία ανέδειξε το ισχυρό δυναμικό που διέθετε η Ελλάδα, και την τοποθέτησε για πρώτη φορά, σε υψηλό επίπεδο στα διεθνή πράγματα, καθιστώντας την υπολογίσιμο "παίκτη" στο Ανατολικό Ζήτημα. Έτσι καταδείχθηκε για άλλη μια φορά ότι στο διεθνές πεδίο ισχύει ο νόμος του ισχυρού και ότι κάθε διπλωματική προσπάθεια τελικά βηματίζει με βάση τα "τετελεσμένα". Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι μετά την επιστράτευση των βαλκανικών στρατών (18/9/12 για την Ελλάδα), οι διπλωματικοί αντιπρόσωποι των μεγάλων δυνάμεων, τις οποίες απασχολούσε το θέμα της υπό κατάρρευση Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, δήλωναν με ταυτόσημο κοινό διάβημα προς τα Βαλκανικά Κράτη ότι δεν θα πρέπει να κηρύξουν πόλεμο κατά της Τουρκίας, και σε περίπτωση που κήρυτταν δεν θα έπρεπε να ελπίζουν σε εδαφικές επεκτάσεις έναντι αυτής, οποιαδήποτε κι αν ήταν η έκβασή του⁶³, κάτι που δεν υλοποιήθηκε εκ των πραγμάτων.

Ο "διεθνής παράγοντας" είναι μια σταθερά με διαφορετικούς εκφραστές κατά καιρούς, που επιχειρεί να ελέγξει τις εξελίξεις σύμφωνα με συγκεκριμένα συμφέροντα και ισορροπίες κάθε φορά. Η ιστορία όμως έχει δείξει ότι ακόμη και το πιο καλά οργανωμένο σχέδιο, ακόμη και το πιο καλοστημένο "παιχνίδι", μπορούν να ανατραπούν τόσο από αστάθμητους παράγοντες όσο και από τη θέληση των λαών.

63. Γενικό Επιτελείο Στρατού, Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913, ΔΙΣ, Αθήνα 1987, σ. 9

Βιβλιογραφία

Αεροπορική Επιθεώρησης, "Αι πρώτοι πολεμικοί αεροπορικοί αποστολαί εν Ελλάδι", τ. 1, 1972

Γενικό Επιτελείο Στρατού, Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913, ΔΙΣ, Αθήνα, 1987

Γενικό Επιτελείο Στρατού, Η υγειονομική υπηρεσία κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-1913, ΔΙΣ, Αθήνα 2001

Γενικό Επιτελείο Στρατού, Ο Ελληνικός στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-1913, 3 τόμοι, ΔΙΣ Αθήνα, 1990-92

Ιστορία του νέου ελληνισμού 1770-2000, τ. 6, Ελληνικά Γράμματα, 2003

Κουλούρη Χρ. Et.al., Βαλκανικοί Πόλεμοι στο Εναλλακτικό εκπαιδευτικό υλικό για τη διδασκαλία της νεότερης ιστορίας της νοτιοανατολικής Ευρώπης, βιβλίο 3, CDRSEE, Θεσσαλονίκη 2005

Παρασκευόπουλου Λ., Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913), εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1998

Πετρίδης Αρίστος, Στα κανόνια μας 1912-13, Κάιρο 1914

Στεφανοπούλου Αλ., Κωνσταντίνος-Πάολα: 100 ερωτικές επιστολές, Λιβάνης, Αθήνα 2011

Χασιώτης Λ., Μακεδονία, 1912-1923: Από την πολυεθνική αυτοκρατορία στο εθνικό κράτος (<http://www.imma.edu.gr/imma/history/11.html>)

Ώρες Ελευθερίας 1, Καθημερινή, Μαρ 2012

Ώρες Ελευθερίας 2, Καθημερινή, Απρ 2012

Ώρες Ελευθερίας 3, Καθημερινή, Απρ 2012

Dutton D., The politics of diplomacy Britain and France in the Balkans in the 1st W W., Tauris, London 1998

Creveld M., Επιμελητεία και πόλεμος, Τουρίκη, Αθήνα, 2001

Glenny M., The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War, Penguin, 1992

Hall R., The Balkan Wars 1912-13: Prelude to the First World War, London 2000

Keegan J., Το πρόσωπο της μάχης, εκδ. Κέδρος, 2010

Schurman G. J., The Balkan wars, 1912-1913, University Press, Princeton 1914

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Τχης Δοξάκης Κομήτης γεννήθηκε το 1973 στην Κομοτηνή. Το 1991 εισήλθε στην Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων από όπου αποφοίτησε το 1995 ως Ανθυπολοχαγός του πεζικού.

Υπηρέτησε σε διάφορες Μονάδες του ΣΞ (224 - 557 ΤΠ, 526 - 536 Μ/Κ ΤΠ, 955 ΛΣΝ ως διοικητής, 31 ΛΑ-Τ, Ε/ΔΥΚ) και στο επιτελείο της XII Μ/Κ ΜΠ.

Είναι απόφοιτος του Τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας του Δημοκρίτειο Πανεπιστημίου Θράκης στην κατεύθυνση της Εθνολογίας, και μεταπτυχιακός φοιτητής του ΕΑΠ στο αντικείμενο "Διασφάλιση Ποιότητας".

Ασχολείται με την μελέτη της στρατιωτικής ζωής των στρατευσίμων και γενικότερα με τη στρατιωτική λαογραφία. Άρθρα και μεταφράσεις του έχουν δημοσιευθεί στον τύπο και στη Στρατιωτική Επιθεώρηση.

"Η Άγνωστη Προσπάθεια Εξοπλισμού της Ελληνικής Αεροπορίας (1936-1941)"

του Αντισμήναρχου (Ι) Χαρίτων Χαρούσης
Σπουδαστή της 10ης ΕΣ της ΑΔΙΣΠΟ

Εισαγωγή

Η δράση της Ελληνικής Βασιλικής Αεροπορίας (ΕΒΑ) εναντίον των Ιταλών και των Γερμανών την περίοδο 1940-41 έχει αναλυθεί αρκετά συχνά. Η ισχινή ΕΒΑ κατόρθωσε να καταστρέψει στον αέρα και στο έδαφος 92 αεροσκάφη της πολύ ισχυρότερης¹ Ιταλικής Αεροπορίας (Regia Aeronautica, RA) και να βομβαρδίσει με επιτυχία αρκετά αεροδρόμιά της και άλλους στρατιωτικούς στόχους με απώλειες 32 αεροπλάνων². Πίσω από αυτή την επιτυχία κρύβεται μια τεράστια προσπάθεια εξοπλισμού της κατά το διάστημα 1936-41, η οποία ολοκληρώθηκε μερικώς, λόγω της έναρξης του πολέμου αλλά και ενός έντονου διπλωματικού παρασκηνίου που την εμπόδισε. Το ιστορικό του εξοπλισμού της ΕΒΑ είναι σχεδόν άγνωστο στο ευρύ κοινό αλλά ταυτόχρονα προκαλεί το αυτονόητο ερώτημα: Τι δυνατότητες θα είχε η ΕΒΑ αν είχε όλο το υλικό που είχε παραγγείλει, και ποια θα ήταν η επίδρασή αυτών των δυνατοτήτων στην εξέλιξη του πολέμου;

Ο Εκσυνχρονισμός της Περιόδου του Μεσοπολέμου

Στα μέσα της δεκαετίας του '30 όλες οι ευρωπαϊκές χώρες βρίσκονταν σε φάση εξοπλισμού, ενώ ιδιαίτερη εξέλιξη γνώριζε το νεοσύστατο αεροπορικό όπλο. Ανάλογη προσπάθεια γινόταν και στην Ελλάδα, όπου παρά τη σύσταση της ΕΒΑ ως ανεξάρτητου όπλου το 1930, το υλικό της ήταν πλήρως απαξιωμένο και η ασταθής πολιτική κατάσταση είχε αποτρέψει κάθε προσπάθεια εξοπλισμού και είχε αποψιλώσει τον κλάδο από έμπειρα στελέχη³. Μέχρι το 1936 το δυναμικό της ΕΒΑ περιοριζόταν σε ελάχιστα πεπαλαιωμένα καταδιωκτικά: Πέντε Avia BH-33, δύο Avia B-534 (δωρεά του ομογενή Γ. Κουταρέλλη το 1936) και μερικά απαρχαιωμένα καταδιωκτικά Gloster Mars σε αμφίβολη κατάσταση. Τη δύναμη συμπλήρωναν έξι πεπαλαιωμένα βομβαρδιστικά Horsley, και λίγες δεκάδες αργοκίνητα αναγνωριστικά Potez 25 A2 και Breguet XIX B2 του Μεσοπολέμου (πίνακας 1).

1. Κατά την έναρξη του πολέμου η ΕΒΑ διέθετε μόλις 98 ετοιμοπόλεμα καταδιωκτικά και βομβαρδιστικά (τα 77 ετοιμοπόλεμα), έναντι 463 που διέθεσε η RA στην Αλβανία. (Χαρούσης, 2007)

2. Ακόμα 23 ιταλικά καταρρίφθηκαν από αντιαεροπορικά πυρά, έναντι 5 αντίστοιχων ελληνικών απωλειών. (Χαρούσης, 2007)

3. Σύμφωνα με τα βιβλία των Ηλία Καρταλαμάκη και John Carr, που παρατίθενται στη Βιβλιογραφία.

ΠΙΝΑΚΑΣ – 1			
ΑΓΟΡΕΣ ΑΕΡΟΣΚΑΦΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1936 (Διαθέσιμα στις 28/10/1940)			
ΤΥΠΟΣ	ΠΛΗΘΟΣ	ΡΟΛΟΣ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
Avia B-534	2	Δίωξης	Χρησιμοποιήθηκαν ως εκπαιδευτικά
Avia BH-33	4	Δίωξης	
Fairey Swordfish IIIF	9	Ναυτικής Συνεργασίας	Μικρής επιχειρησιακής αξίας
Hawker Horsley	6	Ναυτικής Συνεργασίας	Δε χρησιμοποιήθηκαν
Breguet XIX B2	18	Στρατιωτικής Συνεργασίας	Απαρχαιωμένα με μεγάλες φθορές. Υπέστησαν μεγάλες απώλειες. Αποσύρθηκαν από το μέτωπο στα τέλη του 1940
Potez 25 A2	15	Στρατιωτικής Συνεργασίας	
Avro 621 Tutor	20	Εκπαιδευτικά	Μικρής επιχειρησιακής αξίας. Μερικά χρησιμοποιήθηκαν σε αποστολές συνδέσμου / παρατήρησης
Avro 626	22	Εκπαιδευτικά	
ΣΥΝΟΛΟ	96		

Πίνακας 1

Τα πράγματα άλλαξαν με την Κυβέρνηση Μεταξά, η οποία επιδόθηκε σε σοβαρό επανεξοπλισμό του στρατεύματος με έργα, προμήθειες και σχέδια για την αντιμετώπιση των δυνητικών μας αντιπάλων της εποχής (Ιταλία και Βουλγαρία), ενώ διενέργησε έρανο μεταξύ των ετών 1935 - 1937 συγκεντρώνοντας μεγάλα ποσά. Επίσης επιδίωξε την αγορά αεροσκαφών με τη μέθοδο του εμπορικού συμψηφισμού (μέθοδος clearing), που επί της ουσίας ήταν ανταλλαγή όπλων με αγροτικά προϊόντα.

Στα πλαίσια της πολιτικής ουδετερότητας που προσπάθησε να διατηρήσει ο Μεταξάς, η Ελλάδα στράφηκε σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες με στόχο την απόκτηση σύγχρονου υλικού. Η αγορά αεροσκαφών, αν και γεμάτη αξιόλογα σχέδια, είχε μια σημαντική (όσο και διαχρονική) ιδιαιτερότητα: Η Ευρώπη είχε ήδη αρχίσει να μοιράζεται σε σφαίρες επιρροής (Αξονας - Σύμμαχοι), και κάθε αγορά υλικού αιχμής αφενός εκλαμβάνόταν ως κίνηση συμμαχίας, αφετέρου είχε χαρακτηριστικά τεχνολογικής εξάρτησης και θα δυσκόλευε τη διαθεσιμότητα των αεροσκαφών αν η χώρα - προμηθευτής περνούσε στο αντίπαλο στρατόπεδο. Επιπλέον, όσο ο πόλεμος πλησίαζε, οι δυνάμεις της εποχής γινόταν φειδωλές στις παραδόσεις, τόσο γιατί έδιναν προτεραιότητα στο δικό τους εξοπλισμό, όσο και γιατί λάμβαναν υπόψη τις γεωπολιτικές ισορροπίες που επηρεάζονταν από πωλήσεις όπλων αιχμής.

Δυνατότητες και Υποδομή της ΕΒΑ

Ως προς την οργάνωση της ΕΒΑ, η βασικότερη αυτοτελής Μονάδα ήταν η Μοίρα, η οποία είχε τυπική δύναμη 12 αεροσκάφη, παρόμοια με τις βρετανικές και γερμανικές μοίρες και ελάχιστα ισχυρότερη από την αντίστοιχη ιταλική

Μοίρα (9 αεροσκάφη). Ο τυπικός σχηματισμός μάχης ήταν η τριάδα αεροσκαφών, ένα πρότυπο που είχε γαλλικές ρίζες και ήταν σχετικά απαρχαιωμένο το 1940. Δεν υπήρχαν δυνατότητες για μεγαλύτερους σχηματισμούς (Πτέρυγα, Σμηναρχία), αν και πολλές φορές διάφορες Μοίρες επιχειρούσαν από το ίδιο αεροδρόμιο.

Στον τομέα της εκπαίδευσης και της τακτικής τα ελληνικά πληρώματα είχαν ελλείψεις, ειδικά αυτά των Μοιρών Δίωξης, παρά το γεγονός ότι είχε ιδρυθεί Κέντρο Δίωξης στο Σέδες από το 1937. Οι πιλότοι, αν και δεν υστερούσαν τεχνικά, δε λάμβαναν επαρκή επιχειρησιακή εκπαίδευση σε σχηματισμούς μάχης και εναέριες βολές. Η έλλειψη φωτοπολυβόλων και εξάσκησης σε σύγχρονες τεχνικές που απλά διδάσκονταν χωρίς να επιδιώκεται εμβάθυνση σε αυτές, στέρησαν από τους εξαιρετικούς αυτούς Ιπταμένους τη δυνατότητα να επιτύχουν ακόμα περισσότερες νίκες στις αερομαχίες (Χριστοφίλης, 2010).

Παρά τις ισχνές οικονομικές δυνατότητες της χώρας η Ελλάδα διέθετε το 1940 το Κρατικό Εργοστάσιο Αεροπλάνων (ΚΕΑ)⁴, το οποίο είχε πολύχρονη εμπειρία σε κατασκευές και επισκευές αξιόλογων αεροσκαφών (π.χ. Blackburn T.3A Βέλος, AVRO 504 N/O, Whitworth Atlas κ.λ.π.). Μεταξύ 1-1-1938 και 28-10-1940 συναρμολογήθηκαν στο ΚΕΑ 62 αεροπλάνα Avro 621 Tutor και 30 Avro 626, καλύπτοντας πλήρως τις ανάγκες σε εκπαιδευτικά αεροπλάνα. Το ΚΕΑ κατάφερε να επισκευάσει 83 αεροσκάφη κάθε τύπου της ΕΒΑ την περίοδο του πολέμου από 28-10-1940 έως 27-4-1941, αποδεικνύοντας ότι είχε τις δυνατότητες να υποστηρίξει κάθε προσπάθεια πρόσκτησης σύγχρονου υλικού. Ανάλογη δυνατότητα είχε και η ΕΕΠΚ (Εταιρία Ελληνικού Πυριποδοποιείου Καλυκοποιείου), η οποία κατασκεύαζε πυρομαχικά πολυβόλων για όλα τα όπλα των αεροσκαφών αλλά και ελαφρές βόμβες που χρησιμοποιούνταν από τα αναγνωριστικά και τα βομβαρδιστικά.

Δυστυχώς η κατάσταση δεν ήταν το ίδιο ελπιδοφόρα στον τομέα των αεροπορικών εγκαταστάσεων. Τα σχετικώς σύγχρονα αεροδρόμια με εγκαταστάσεις και υποδομή (διάδρομος, υπόστεγα, συνεργεία, κοιτώνες, μαγειρεία κ.λ.π.) ήταν ελάχιστα. Τα περισσότερα ήταν πρόχειρα κατασκευασμένα πεδία προσγείωσης που πλημμύριζαν με την πρώτη νεροποντή. Μεγάλες ήταν και οι ελλείψεις σε μεταφορικά μέσα και εξειδικευμένα εργαλεία. Οι μεγαλύτερες αεροπορικές βάσεις βρίσκονταν στο Σέδες, τη Λάρισα, το Τατόι, το Φάληρο, τη Νέα Αγχίαλο και την Ελευσίνα. Επίσης είχαν οργανωθεί 23 βοηθητικά αεροδρόμια και ακόμα 22 του λεγόμενου εμπιστευτικού δικτύου (ουσιαστικά ισοπεδωμένα χωράφια κοντά στο μέτωπο), προκειμένου να αυξηθεί η παραμονή των μικρής εμβέλειας αεροσκαφών της ΕΒΑ πάνω από το μέτωπο (ΓΕΑ/ΥΠΙΣΤΠΑ).

Οι Παραγγελίες Αεροσκαφών την Περίοδο 1936-41⁵

Τον Ιανουάριο του 1936 αξιολογήθηκε το πολωνικό PZL P.24, που τελικά σήκωσε το βάρος της

Καταδιωκτικά PZL P.24 στο αεροδρόμιο του Σέδες.

4. Νταλούμη Ηλία. "ΚΕΑ: Ο Μεγάλος Άγνωστος". <http://koti.welho.com/msolanak/kea.html> (πρόσβαση 16-1-2013)

5. Στον πίνακα "2" αναφέρονται μόνο τα 30 F4-F3A επειδή η πρόθεση των ΗΠΑ από τις 22/11/1940 ήταν η πώληση στην Ελλάδα 30 καταδιωκτικών και τελικά τα μόνα που ταξίδεψαν με προορισμό την Ελλάδα.

ελληνικής αεράμυνας στις επιχειρήσεις του 1940-41. Όταν παρουσιάστηκε το 1934 ήταν το ταχύτερο καταδιωκτικό παγκοσμίως και παρέμενε αξιόμαχο το 1940. Η Ελλάδα εξασφάλισε 36 από αυτά, 12 της έκδοσης P.24F εξοπλισμένα με δύο πυροβόλα των 20mm και δύο πολυβόλα των 7,92mm και ακόμα 24 P.24G που έφεραν τέσσερα πολυβόλα. Μοιράστηκαν σε τρεις Μοίρες (21η, 22η, 23η) με έδρα το Σέδες και τη Λάρισα. Η ιστορία της απόκτησης των PZL P.24 είναι περισσότερο πολύπλοκη, καθώς οι επιτελείς της ΕΒΑ προτιμούσαν το βρετανικό διπλάνο Gloster Gladiator, από τα οποία δύο της παραλλαγής Mk.I είχαν προστεθεί το 1938 στο δυναμικό της ΕΒΑ ως δωρεά του ομογενή Σ. Σαρπάκη. Η απόκτηση όμως του PZL P.24 έδινε τη δυνατότητα στην Ελλάδα να διατηρήσει προφίλ ουδετερότητας, ελπίζοντας στην υποστήριξη του τύπου, ανεξάρτητα από τις μετέπειτα πολιτικές της επιλογές. Επίσης η δυνατότητα εξόφλησης της παραγγελίας με αγροτικά προϊόντα ήταν άκρως δελεαστική για τις περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες της χώρας.

Φυσικά τα αεροσκάφη αυτά, με δεδομένες τις μέτριες επιδόσεις ταχύτητας και εμβέλειας που είχαν, δεν επαρκούσαν για την κάλυψη όλου του μετώπου. Η ΕΒΑ προσπάθησε να αποκτήσει και άλλα καταδιωκτικά από τις μεγάλες δυνάμεις της εποχής. Η κατάκτηση των παραγγελιών, παρά τις δυσκολίες που δημιουργούσε στο εφοδιαστικό της σύστημα, ως στρατηγική είχε το πλεονέκτημα της αποφυγής απαξίωσης όλου του στόλου σε περίπτωση κατάληψης μιας χώρας - προμηθευτή ή αν αυτή πέρναγε στο αντίπαλο στρατόπεδο.

Τα Bloch MB.151 είχαν τεχνικά προβλήματα, διατέθηκαν σε συμβολικούς αριθμούς και βοήθησαν ελάχιστα στις επιχειρήσεις.

Η μοναδική ανάλογη προσπάθεια που καρποφόρησε μερικώς ήταν η παραγγελία 24 Bloch MB.151 από τη Γαλλία. Τελικά παραδόθηκαν μόλις εννέα, εξοπλισμένα με 4 πολυβόλα των 7,5mm, που έφεραν μεταχειρισμένους και προβληματικούς κινητήρες. Τα δεδομένα επέτρεψαν το σχηματισμό μίας μόνο Μοίρας (24η) στην Ελευσίνα, η οποία μεταφέρθηκε στο μέτωπο το Φεβρουάριο του 1941⁶.

Οι υπόλοιπες προσπάθειες της ΕΒΑ είχαν υψηλότερους στόχους, όπως ήταν η απόκτηση 24 βρετανικών Spitfire Mk.Ia⁷, που θεωρείτο ως το καλύτερο καταδιωκτικό της εποχής μαζί με το Bf.109E. Στις 23/9/1938 παραγγέλθηκαν 12 αεροσκάφη και στις 22/3/1939 το πλήθος αυξήθηκε σε 24 αεροσκάφη με τιμή 9.335 λίρες Αγγλίας ανά μονάδα. Αυτά θα έφεραν τέσσερα πολυβόλα Browning 0.303in και δύο των 13,2mm με 350βαο αντί της τυπικής βρετανικής διαμόρφωσης με 8 πολυβόλα των 0.303in και (περιέργως) γερμανικούς ασυρμάτους Telefunken 274d. Το τελικό

6. Είχαν διατεθεί για την αεράμυνα της Αττικής και λόγω της αναξιοπιστίας των κινητήρων τους αναπτύχθηκαν στο αλβανικό μέτωπο το 1941, όταν η δύναμη των PZL.24 είχε μειωθεί δραματικά.

7. Σύμφωνα με άρθρο του δημοσιογράφου & ερευνητή Ηλία Νταλούμη: "Spitfire, πόλεμος και για την Ελλάδα". Περιοδικό Πτήση & Διάστημα, τεύχος 137.

συμβόλαιο υπογράφηκε τον Ιούνιο του 1939 και προέβλεπε παράδοση 12 αεροσκαφών το Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς και τα υπόλοιπα στις αρχές του 1940. Η Ελλάδα κατέθεσε προκαταβολή 28.185 λιρών πετυχαίνοντας μια πολύ καλή σύμβαση ενός άριστου καταδιωκτικού σε πολύ καλή τιμή. Δυστυχώς αυτή η παραγγελία όπως και η αντίστοιχη των γαλλικών Bloch συνέπεσαν με την περίοδο που οι κατασκευάστριες χώρες πάλευαν για την επιβίωσή τους και είναι προφανές γιατί τελικά δέσμευσαν τα αεροσκάφη αυτών των παραγγελιών.

Το πολυπόθητο Spitfire εξόπλισε τις Μοίρες της ΕΒΑ την περίοδο 1943-53. Δυστυχώς δε διατέθηκε κατά την κρίσιμη περίοδο 1940-41.

Μια ακόμα διέξοδος στο πρόβλημα της ΕΒΑ για απόκτηση σύγχρονων καταδιωκτικών αποτέλεσαν οι ΗΠΑ, ειδικά όταν η υποστήριξη των πολωνικών και γαλλικών αεροσκαφών κατέστη προβληματική⁸. Οι προσπάθειες αυτές είχαν ξεκινήσει από την ελληνική επιτροπή προμήθειας στρατιωτικού υλικού στις ΗΠΑ στις 8/5/1940. Ακολούθησε αίτημα της ελληνικής Πρεσβείας στην Ουάσιγκτον στις 17/9/1940 για προμήθεια 50 - 75 καταδιωκτικών τύπου P-66 Vanguard. Η ελληνική πλευρά επανήλθε ζητώντας άλλα 50 μονοθέσια καταδιωκτικά P-40 Tomahawk ή έστω την παράδοση μέρους ή του συνόλου των 60 καταδιωκτικών τύπου P-35 Seversky που είχε παραγγείλει η Σουηδία, αλλά εκκρεμούσε η παράδοσή τους. Οι Αμερικανοί, πέρα από τις αμφιβολίες που εξέφραζαν για τις δυνατότητες αξιοποίησης των μαχητικών από την ΕΒΑ, δεν είχαν ακόμα εισέλθει στον πόλεμο και τηρούσαν στάση ουδετερότητας. Την ίδια περίοδο η Μάχη της Αγγλίας βρισκόταν στο τέλος της αλλά η απάντηση των ΗΠΑ ήταν αρνητική, μόλις δύο μέρες πριν αρχίσει η εισβολή των Ιταλών στην Ελλάδα. Ο ίδιος ο Μεταξάς παρενέβη για προμήθεια 60 καταδιωκτικών στις 8/11/1940, όμως οι Αμερικανοί αποφάνθηκαν ότι η ενίσχυση της μαχόμενης Ελλάδας ανήκε αποκλειστικά στην ευθύνη των Βρετανών, οι οποίοι θα έκριναν το είδος του οπλισμού που θα δινόταν στην Ελλάδα.

Δυστυχώς ήταν φανερό ότι σε διπλωματικό επίπεδο η Ελλάδα είχε αφεθεί στα χέρια της Βρετανίας, ενώ οι ΗΠΑ εφοδίαζαν με αεροσκάφη την Τουρκία, το Ιράν και την Κίνα. Οι Αμερικανοί πρότειναν στις 22/11/1940 την παραχώρηση 30 καταδιωκτικών P-40, που προορίζονταν για τη Βρετανία. Οι Βρετανοί αρνήθηκαν και πρότειναν την παραχώρηση 30 απαρχαιωμένων Defiant, τα οποία (ορθώς κατά την άποψη του γράφοντος) δεν έγιναν αποδεκτά. Τα διπλωματικά τερτίπια των Βρετανών συνεχίστηκαν, καθώς πρότειναν την παράδοση στην Ελλάδα 30 καταδιωκτικών P-36 και οι ΗΠΑ σε αντιστάθμισμα θα παρέδιδαν στους Βρετανούς 30 P-40 Mk.IIb στη Βασσόρα του Ιράκ που όμως

8. Η Μάχη της Γαλλίας άρχισε τον Ιούνιο του 1940 και της Αγγλίας έλαβε χώρα μεταξύ Ιουλίου - Σεπτεμβρίου 1940. Είχε προηγηθεί η κατάκτηση της Πολωνίας το Σεπτέμβριο του 1939, με προφανείς συνέπειες για την υποστήριξη των πολωνικών καταδιωκτικών PZL P.24.

Το αμερικανικό καταδιωκτικό P-36 Hawk είχε πολύ καλή απόδοση στη Μάχη της Γαλλίας και ήταν ένας από τους τύπους που ζητήθηκαν από τις ΗΠΑ.

Τα P-40 Mk.IIb ήταν αξιόλογα μαχητικά. Το συγκεκριμένο φέρεται ότι προοριζόταν για την ΕΒΑ αλλά κατέληξε στην 250η Μοίρα της RAF στην Παλαιστίνη.

F4F-3A με ελληνικά εθνόσημα. Τελικά δεσμεύτηκαν από τους Βρετανούς.

ήταν εμπόλεμη ζώνη, με αποτέλεσμα οι Αμερικανοί να αποφύγουν τη συναλλαγή για λόγους τήρησης της ουδετερότητας. Τελικά το Δεκέμβριο του 1940 δεν υπήρχαν διαθέσιμα άλλα P-40 για εξαγωγές και τα 30 αεροσκάφη που αρχικά προορίζονταν για την ΕΒΑ φέρονται να δόθηκαν στη Μοίρα 250 της R.A.F. με έδρα το Ακίρ της Παλαιστίνης τον Απρίλιο του 1941. Ο εμπαιγμός της Ελλάδας συνεχίστηκε όταν τον Ιανουάριο του 1941 οι Αμερικανοί πρόσφεραν 30 πεπαλαιωμένα καταδιωκτικά Grumman F3F-1 που πλέον χρησιμοποιούνταν ως εκπαιδευτικά αεροσκάφη, άσχετα τελείως με τα απαιτούμενα για τη συνέχιση του πολέμου.

Όταν το Φεβρουάριο του 1941 η γερμανική πρόθεση για εισβολή στα Βαλκάνια έγινε φανερή, οι ΗΠΑ προσπάθησαν να αποτρέψουν πιθανή προσχώρηση της Ελλάδας στον Άξονα και συμφώνησαν για την παραχώρηση αεροσκαφών. Με βάση το νόμο "εκμισθώσεως και δνεισμού" για την ενίσχυση των συμμαχικών χωρών θα δίνονταν τελικά 30 σύγχρονα καταδιωκτικά Grumman F4F-3A και 15 παλαιά Grumman F3F-1. Τα ελληνικά Wildcat⁹ ξεκίνησαν να κατασκευάζονται στις 18/3/1941, είχαν αριθμούς σειράς 3875 - 3904 και οπλισμό 4 βαριά πολυβόλα των 12,7mm. Οι κινητήρες ήταν οι P&W R-1830-90 Twin Wasp με υπερσυ-

μπιεστή μονού σταδίου που περιόριζε τις επιδόσεις σε μεγάλα ύψη. Στις 22/3/1941 η ελληνική πλευρά πληροφορήθηκε ότι τελικά τα αεροσκάφη κρίθηκαν απαραίτητα για την εθνική ασφάλεια και θα δίνονταν στους Βρετανούς, οι οποίοι θα παρέδιδαν σε αντιστάθμισμα στην Ελλάδα 30 καταδιωκτικά Hurricane. Έτσι τα Wildcat φορτώθηκαν σε πλοίο στις 23/3/1941 και δεσμεύτηκαν από τους Βρετανούς στο Γιβραλτάρ στις 4/4/1941.

9. Στοιχεία της έρευνας του δημοσιογράφου Κυριάκου Παλουλιάν. "Τα άγνωστα αιλουροειδή της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας", περιοδικό "Αεροπορική Επιθεώρηση", ΓΕΑ/ΥΑΕ, Τεύχος 79.

Συμπερασματικά φαίνεται από τα σχετικά διπλωματικά έγγραφα¹⁰ ότι επί πέντε μήνες, παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα ήταν η μοναδική σύμμαχος χώρα που πολεμούσε εναντίον του Άξονα, οι Σύμμαχοι είχαν αποφασίσει να μην την εφοδιάσουν με σύγχρονο υλικό, με αποτέλεσμα να καταστεί απαραίτητη η ενίσχυση της ΕΒΑ από τη RAF και να δικαιολογηθεί η αποστολή του Βρετανικού Εκστρατευτικού Σώματος στη Β. Ελλάδα. Φυσικά η άφιξη όλων αυτών των αεροσκαφών στην Ελλάδα εκείνες τις δύσκολες ημέρες του 1941 λίγα θα πρόσφερε, καθώς για κάθε οπλικό σύστημα απαιτείται εύλογος χρόνος για εκπαίδευση πριν την επιχειρησιακή αξιοποίηση.

Ανάλογη προσπάθεια έγινε και για την απόκτηση ικανών βομβαρδιστικών αεροσκαφών. Η Ελλάδα στράφηκε στη Γαλλία για την απόκτηση 24 βομβαρδιστικών Potez 633B2¹¹ μέσω της παραγγελίας 9/38, από τα οποία τελικά παραδόθηκαν 13 το 1939 και αποτέλεσαν το υλικό της 31ης Μοίρας κατά την καταστράφηκε στην Τανάγρα κατά την παράδοση του αεροσκάφους). Ανάλογη παραγγελία έγινε και προς τη Μ. Βρετανία και αφορούσε 24 βομβαρδιστικά Blenheim Mk.IV. Τελικά παραδόθηκαν μόνο 12 με βασικές ελλείψεις στον εξοπλισμό τους (ασυρμάτους, σκοπευτικά, φορείς βομβών) ενώ στη θέση των υπολοίπων δόθηκαν 12 μονοκινητήρια Fairey Battle Mk.I (το ένα χάθηκε πριν παραδοθεί μαζί με το πλοίο που το μετέφερε). Τα αεροσκάφη παρέλαβαν αντίστοιχα οι 32η και 33η Μοίρες. Στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού έγινε προσπάθεια για απόκτηση 48 σύγχρονων δικινητήριων βομβαρδιστικών Maryland, η οποία τελικά δεν καρποφόρησε, για τους ίδιους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω σχετικά με τα αμερικανικής προέλευσης αεροσκάφη.

Τα αξιόλογα βομβαρδιστικά Potez 633B2 είχαν πολύ καλή απόδοση αλλά υπέφεραν σημαντικές απώλειες λόγω έλλειψης καταδιωκτικών συνοδείας. Στη φωτογραφία επανεξοπλισμός αεροσκάφους του τύπου.

Τα βομβαρδιστικά Blenheim απέδωσαν καλά παρά τις ελλείψεις αλλά υπέφεραν κι αυτά μεγάλες απώλειες, κυρίως επειδή επιχειρούσαν ασυνόδευτα.

Τα μονοκινητήρια Fairey Battle Mk.I δόθηκαν ως αντιστάθμισμα των 12 Blenheim Mk.IV που δεν παραδόθηκαν, και εξόπλισαν την 33η Μοίρα Βομβαρδισμού.

Το βομβαρδιστικό Maryland ήταν καλύτερο από τα αντίστοιχα της ΕΒΑ αλλά δε διατέθηκε σ' αυτή την κρίσιμη περίοδο 1940-41. Στη φωτογραφία διακρίνεται ο τύπος με βρετανικά χρώματα σε αεροδρόμιο της Β. Αφρικής.

11. Rayment Danel .The Potez 63 series. Surrey / England: Profile Publications Ltd., No195, 1967, σελ. 15.

Στον τομέα των αεροπλάνων στρατιωτικής και ναυτικής συνεργασίας η ΕΒΑ έκανε μια πολύ σημαντική συμφωνία για την αγορά 16 γερμανικών Henschel Hs.126. Στα σχέδια της Κυβέρνησης Μεταξά ήταν η απόκτηση 48 αεροσκαφών του τύπου, προκειμένου να εξοπλιστεί μία Μοίρα στρατιωτικής

Μια από τις πιο πετυχημένες προμήθειες ήταν το αναγνωριστικό Hs.126. Δυστυχώς αποκτήθηκαν μόλις 16 από τα 48 του προγράμματος, υποχρεώνοντας την ΕΒΑ να επιχειρεί με απαρχαιωμένα αναγνωριστικά.

συνεργασίας ανά Σώμα Στρατού και να αποσυρθούν τα πεπαλαιωμένα Potez 25 A2 και Breguet XIX B2. Επίσης το ΚΕΑ είχε προετοιμαστεί για να αναλάβει την παραγωγή 32 μονάδων του τύπου. Τελικά παραδόθηκαν μόλις 16 αεροσκάφη

Υδροπλάνο Do-22Kg πάνω από τη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων

Τα δικινητήρια Avro Anson Mk.I ήταν αξιόλογα αεροσκάφη εκπαίδευσης και ναυτικής συνεργασίας. Πέντε από αυτά διασώθηκαν του πολέμου και είχαν καθοριστική συμβολή στην ανασύσταση της ΕΒΑ στη Μ. Ανατολή.

από 9/12/1939 έως 7/2/1940, καθιστώντας δυνατό το σχηματισμό των 3/1 και 3/2 Σμηνών της 3ης Μοίρας Παρατήρησης. Τα Hs.126 ήταν τα μόνα σύγχρονα αεροσκάφη στρατιωτικής συνεργασίας της ΕΒΑ, με σχετικά καλές επιδόσεις και ικανοποιητικές δυνατότητες αναγνώρισης και εγγύς υποστήριξης τμημάτων του Στρατού Ξηράς με πυρά. Οι υπόλοιπες παραγγελίες περιλάμβαναν την απόκτηση 12 υδροπλάνων Dornier Do-22Kg το Μάιο του 1939 και 12 Avro Anson Mk I τον Ιούλιο του ίδιου έτους, που εξόπλισαν τις 12η και 13η Μοίρες Ναυτικής Συνεργασίας. Η πρόθεση της ΕΒΑ για προμήθεια ακόμα 12 Avro Anson Mk I δεν υλοποιήθηκε ποτέ, ενώ ελλείψει αντίστοιχων αεροσκαφών, 8 Do-22Kg μετατράπηκαν το Φεβρουάριο του 1941 σε αεροσκάφη στρατιωτικής συνεργασίας.

Κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων η ΕΒΑ έλαβε ορισμένες ενισχύ-

σεις όταν το Δεκέμβριο του 1940 παραδόθηκαν στην 21η Μοίρα 14 διπλάνα καταδιωκτικά Gladiator Mk.II, η οποία παρέδωσε τα PZL P.24 που διέθετε στις 22η και 23η Μοίρες. Ακόμα 8 Mk.II παραδόθηκαν την άνοιξη του 1941. Επιπλέον δόθηκαν 6 Blenheim Mk.I το Φεβρουάριο του 1941 για κάλυψη απωλειών της

Τα διπλάνα καταδιωκτικά Gladiator δόθηκαν στην ΕΒΑ από τη RAF ως ενίσχυση, όταν η τελευταία ενέταξε στις Μοίρες της στην Ελλάδα ικανό πλήθος καταδιωκτικών Hurricane.

32ης Μοίρας. Όμως η σημαντικότερη ενίσχυση που δέχθηκε πρακτικά η ΕΒΑ αφορούσε τη συμμετοχή της RAF¹². Ήδη από την 6/11/1940 οι Βρετανοί είχαν αναπτύξει δύο Μοίρες καταδιωκτικών Gladiator και δύο με βομβαρδιστικά Blenheim. Σταδιακά έφεραν και άλλους τύπους υποστήριξης (Sunderland, Swordfish, Lysander) αλλά και πιο ικανά καταδιωκτικά όπως Fulmar και Hurricane, κινητοποιώντας σταδιακά και τμηματικά συνολικά 265 αεροσκάφη μέχρι την κατάκτηση της Ελλάδας. Μετά την εμπλοκή των Γερμανών η RAF πιστώθηκε 231 κατεστραμμένα αεροσκάφη του Άξονα (τα 150 σε αερομαχίες) ενώ έχασε 209 αεροσκάφη (τα 72 σε αερομαχίες). Δυστυχώς η συνεργασία με την ΕΒΑ ήταν μικρή, καθώς οι Βρετανοί δρούσαν αυτόνομα, προτιμώντας τις αποστολές εναντίον των γραμμών ανεφοδιασμού και των αεροδρομίων των Ιταλών ενώ το υλικό τους, με εξαίρεση τα Hurricane, δεν είχε ουσιαστικές ποιοτικές διαφορές από το αντίστοιχο της ΕΒΑ.

Αξιολόγηση των Παραγγελθέντων Αεροσκαφών - Σύγκριση Αντιπάλων

Προκειμένου να διερευνηθεί η επίδραση που θα είχαν τα παραγγελθέντα αεροσκάφη, αν τελικώς παραδίδονταν, είναι απαραίτητο να αξιολογηθούν σε γενικές γραμμές τα ποιοτικά τους χαρακτηριστικά σε σχέση με το δυνητικό αντίπαλο. Η αξιολόγηση επικεντρώνεται στα καταδιωκτικά και τα βομβαρδιστικά, καθώς αφενός τα αεροσκάφη τέτοιων ρόλων εκτελούσαν τις κρίσιμες επιχειρησιακές αποστολές στο μέτωπο, αφετέρου επειδή η πρόθεση

12. Στοιχεία από τη Μονογραφία του υπογράφοντος: Η Ελληνική Αεροπορία στον Πόλεμο 1940-41. Αθήνα: Περιοδικό "Ελληνικά Φτερά" Τεύχος 1ο, Εκδόσεις "Αμυντική Γραμμή", 2007.

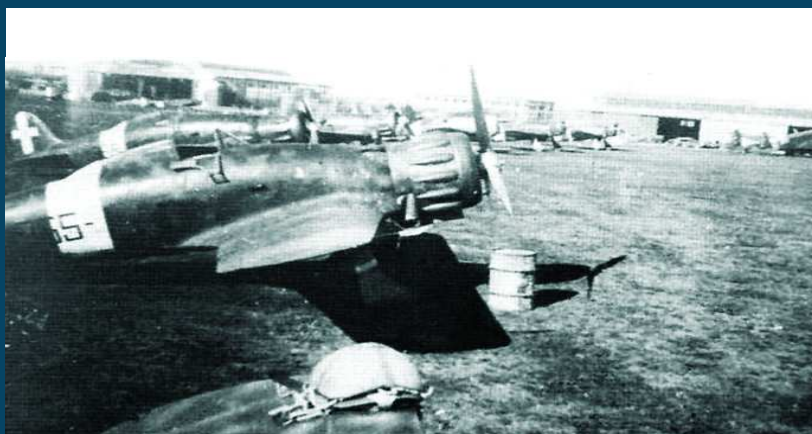
για 48 Hs.126 ικανοποιούσε πλήρως τις απαιτήσεις για αεροσκάφη στρατιωτικής συνεργασίας¹³.

Ο αντίπαλος από ιταλικής πλευράς διέθετε αξιόμαχα καταδιωκτικά, κυρίως διπλάνα Fiat C.32/G.42 και μονοπλάνα Fiat G.50. Όλα αντιμε-

Τα ιταλικά καταδιωκτικά Fiat G.50 μπορούσαν να αντιμετωπιστούν από κάθε τύπο καταδιωκτικού που παράγγειλε η ΕΒΑ.

τωπίστηκαν επιτυχώς από τα PZL P.24 (αν και ασθενέστερων επιδόσεων από τα G.50) και κάθε άλλος τύπος που παραγγέλθηκε δεν αντιμετώπισε πρόβλημα απέναντι σε αυτά κατά τις επιχειρήσεις των Συμμάχων εναντίον των Ιταλών. Η αντιμετώπιση όμως του ιταλικού Macchi Mc.200 (αποδείχτηκε τελικά κατώτερο του βρετανικού Hurricane) και του γερμανικού Bf.109E απαιτούσε καλύτερα

Τα καταδιωκτικά Macchi Mc.200 ήταν ότι καλύτερο παρέταξαν οι Ιταλοί στο Αλβανικό Μέτωπο.

13. Ίδιου τύπου αεροσκάφη διέθεταν για αποστολές στρατιωτικής συνεργασίας και οι Γερμανοί κατά την εισβολή στην Ελλάδα. Δύο από αυτά καταρρίφθηκαν από ελληνικά καταδιωκτικά.

αεροσκάφη από το πολωνικό καταδιωκτικό¹⁴. Στην περίπτωση μάλιστα των Γερμανών ήταν απαραίτητη η υιοθέτηση περισσότερο σύγχρονων τακτικών. Τα Bloch ήταν τα μοναδικά καταδιωκτικά στο ελληνικό οπλοστάσιο που μπορούσαν να αντιπαρατεθούν χωρίς πρόβλημα με κάθε ιταλικό καταδιωκτικό, αλλά με μικρές αξιώσεις απέναντι στα γερμανικά Bf.109E.

Bf-109E-3 της JG27 Πτέρυγας που έδρασε στη Μεσόγειο. Κατά τη διάρκεια της εισβολής στην Ελλάδα ήταν το κορυφαίο καταδιωκτικό όλων των εμπλεκόμενων.

Συγκρίνοντας το Spitfire Mk.Ia, είναι προφανές ότι είχε όλες τις δυνατότητες να αντιπαρατεθεί απέναντι στα Mc.200 και Bf.109E. Άλλωστε παρέμεινε ιστορική η αντιπαράθεση με το Bf.109E στη Μάχη της Αγγλίας, παρόλο που για λόγους που σχετίζονται με τις τακτικές αερομαχίας το γερμανικό αεροπλάνο υπερίσχυσε στις μεταξύ τους αερομαχίες με λόγο καταρρίψεων 1,2:1¹⁵. Φυσικά τα Spitfire την περίοδο εκείνη ήταν απολύτως απαραίτητα για την άμυνα της Βρετανίας, ενώ ούτε οι βρετανικές δυνάμεις στη Μεσόγειο, τη Μ. Ανατολή και την Ελλάδα δε διέθεταν τον τύπο το 1940. Το καλύτερο αεροπλάνο που παρέταξαν οι Βρετανοί στο Αλβανικό Μέτωπο απέναντι στους Ιταλούς ήταν το Hurricane, το οποίο θα δινόταν ως αντιστάθμισμα στην παρακράτηση των Wildcat στο Γιβραλτάρ και όταν πλέον ήταν πολύ αργά για την Ελλάδα. Και οι δύο τύποι αποτέλεσαν τη ραχοκοκαλιά των Μοιρών της ΕΒΑ στη Μ. Ανατολή την περίοδο 1941-44.

Από την άλλη μεριά τα υποψήφια αμερικανικά καταδιωκτικά είχαν και αυτά αξιόλογες προδιαγραφές. Το γεροδεμένο P-36 είχε την καλύτερη απόδοση στη Μάχη της Γαλλίας από όλα τα καταδιωκτικά των Γάλλων και διέπρεψε στα χέρια των Φινλανδών εναντίον των Ρώσων. Το P-66 εξήχθη αποκλειστικά στην Κίνα και είχε μικρή επιτυχία ενώ μαζί με το P-35 αποδείχτηκαν υποδεέστερά των P-40 και F4F-3A Wildcat που προοριζόταν για την Ελλάδα. Το P-40 ήταν ένα σημαντικό σχέδιο της εποχής, που τελικά είδε εντατική δράση

14. Σύμφωνα με τον Πτέραρχο και Συγγραφέα Ηλία Καρταλαμάκη, τα Macchi θεωρούνταν τα πιο επίφοβα ιταλικά μαχητικά των Ιταλών.

15. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα του συγγραφέα στο άρθρο: "Μάχη της Αγγλίας -Σύγκριση Spitfire Mk I vs Bf-109E" στο περιοδικό "Αεροπορική Επιθεώρηση", ΓΕΑ/ΥΑΕ, Τεύχος 94.

στη Β. Αφρική με κύριο αντίπαλο το Bf.109E, με το οποίο μπορούσε να αντιπαρατεθεί με ευχέρεια σε ύψη κάτω από τα 4.500m. Ήταν καλά οπλισμένο με 6 πολυβόλα των 12,7mm και 7,7mm και στιβαρό, με μεγάλη ταχύτητα βύθισης και πολύ καλές επιδόσεις εμβέλειας και ελιγμών, παρά τον προβληματικό του κινητήρα τύπου Allison.

Το F4F-3A ήταν ο κύριο καταδιωκτικό του Αμερικανικού Ναυτικού το 1941 και τυπικό παράδειγμα αμερικανικού καταδιωκτικού. Ήταν καλά οπλισμένο και προστατευμένο, εμφάνιζε παροιμιώδη αντοχή στα πλήγματα μάχης και μεγάλη ταχύτητα διαφυγής σε βύθιση και μπορούσε να προβληματίσει κάθε πιλότο καταδιωκτικού Mc.200 ή Bf.109E, παρόλο που υπολείπονταν σε επιδόσεις. Σε πραγματικές αερομαχίες ο τύπος πέτυχε καταρρίψεις εναντίον ιταλικών G.50 αλλά ήταν δύσκολο να αντιπαρατεθεί με το Bf.109E. Το βασικό του πλεονέκτημα ήταν η μεγάλη εμβέλειά του, χαρακτηριστικό που απαιτήθηκε όταν ο Ελληνικός Στρατός εισέβαλε βαθιά στο αλβανικό έδαφος και οι γραμμές του επεκτάθηκαν υπερβολικά για τις δυνατότητες των PZL P.24.

Στον τομέα των βομβαρδιστικών η απόδοση και των τριών τύπων που διέθετε η ΕΒΑ (Blenheim Mk.IV, Potez 633, Battle Mk.I) αποδείχτηκε ικανοποιητική, παρά τις ελλείψεις σε εξοπλισμό. Μετά από εντατική χρήση και επειδή συνήθως επιχειρούσαν ασυνόδευτα το πλήθος τους έφθινε συνεχώς χωρίς αναπλήρωση. Σε ότι αφορά την επιλογή του Martin Maryland, αυτό ήταν ένα μεσαίο δικινητήριο βομβαρδιστικό με μεγαλύτερη εμβέλεια, καλύτερο οπλισμό και επιδόσεις ταχύτητας και φορτίου από τα υπόλοιπα βομβαρδιστικά της ΕΒΑ και συνεπώς μόνο θετικά μπορούσε να ενισχύσει το δυναμικό της. Επιπλέον έφερε ίδιους κινητήρες με τα Wildcat, γεγονός πολύ επιθυμητό για τον τομέα της συντήρησης.

Αξιολογώντας αριθμητικά τα παραπάνω στοιχεία προκύπτει ότι αν είχε αποκτηθεί έγκαιρα αυτό το υλικό, η ΕΒΑ θα είχε αυξήσει τις δυνάμεις της με αεροσκάφη ισάξια ή καλύτερα όσων τελικά παρέταξε το 1940 και ενισχύθηκε το 1941. Ειδικότερα θα αύξανε το δυναμικό της κατά 70% σε καταδιωκτικά, 218% σε βομβαρδιστικά, 65% σε αεροσκάφη στρατιωτικής συνεργασίας και 36% σε αεροσκάφη ναυτικής συνεργασίας, παρατάσσοντας έναν ιδιαίτερα ισχυρό αεροπορικό στόλο, αποτελούμενο κυρίως από σύγχρονα έως κορυφαίας σχεδίασης αεροσκάφη της εποχής.

Στην όλη αξιολόγηση θα πρέπει να συνυπολογιστούν και οι παράγοντες της εκπαίδευσης και των υποδομών, καθώς είναι δεδομένο ότι δεν αρκεί αυτή και μόνη η άφιξη σύγχρονων αεροσκαφών εν μέσω πολεμικών επιχειρήσεων, αλλά απαιτείται πολύχρονη προσπάθεια για την εκπαίδευση του προσωπικού, ιπτάμενου και τεχνικού, σε κάθε νέο τύπο, προκειμένου να αξιοποιηθεί το υλικό στο έπακρο. Για την Ελληνική Αεροπορία αλλά και κάθε αεροπορία, ιδιαίτερα με το ρυθμό που πήραν οι εξελίξεις κατά την εισβολή των Γερμανών στις 6 Απριλίου 1941, οι παραδόσεις αυτές θα είχαν ουσιαστική αξία αρκετούς μήνες νωρίτερα. Εξίσου σημαντικοί ήταν οι παράμετροι των υποδομών (αεροδρόμια, δίκτυο έγκαιρης προειδοποίησης, επικοινωνίες, διοίκηση & έλεγχος). Σε αυτούς τους τομείς η ΕΒΑ υστερούσε σημαντικά, παρά το γεγονός ότι οι Μοίρες απολάμβαναν σχετικά καλή αυτονομία σε μέσα (οχήματα, εξοπλισμός) και

βοηθητικό προσωπικό. Επίσης τα πρόχειρα αεροδρόμια είχαν ασθενέστατη αεράμυνα. Τέλος, αν και η εκπαίδευση των πιλότων και το δόγμα της ΕΒΑ έχριζε βελτίωσης, υπερίσχυσαν έναντι αυτών της RA.

Εντελώς αντίθετη ήταν η εικόνα που εμφάνιζε η Ιταλική Αεροπορία (RA) κατά την προετοιμασία και την έναρξη των επιχειρήσεων. Έχοντας στις τάξεις της μια πλειάδα από ικανά αεροσκάφη Διώξεως (Macchi C.200, FIAT G.50) και Βομβαρδισμού (Savoia S-79, Ju-87 Stuka, CANT Z1007bis) της εποχής, πλαισιωμένα από πλήθος άλλων αξιόλογων τύπων, υπερτερούσε ποιοτικά και αριθμητικά σε επίπεδο που δεν επιδέχεται σύγκριση. Τα χαρακτηριστικά αυτά της επέτρεπαν να προσδοκά συνθήκες αεροπορικής κυριαρχίας πάνω από το μέτωπο, και ταυτόχρονα να πλήξει σε βάθος τις υποδομές της Ελλάδας. Η αρχική δύναμη της RA στο Αλβανικό Μέτωπο ήταν 463 αεροσκάφη, τα οποία αυξήθηκαν σε 666 κατά την εαρινή επίθεση του Μαρτίου 1941. Η δυνατότητα αναπλήρωσης των απωλειών ήταν ίσως το σημαντικότερο πλεονέκτημα της, καθώς δεν είχε εμπλακεί τόσο σοβαρά σε κανένα άλλο μέτωπο και τα εργοστάσια παραγωγής των αεροσκαφών που διέθετε η Ιταλία της επέτρεπαν απρόσκοπτη υποστήριξη των επιχειρήσεων.

Η εμφάνιση της πανίσχυρης γερμανικής Luftwaffe στο προσκήνιο, έγειρε δυσανάλογα την πλάστιγγα, καθώς η τελευταία εμφανιζόταν απλά ως η ισχυρότερη αεροπορική δύναμη του κόσμου, σε αεροσκάφη, προσωπικό, μέσα και κυρίως, πρωτοποριακό δόγμα διακλαδικών επιχειρήσεων. Επιπλέον παρέταξε κατά της Ελλάδας περί τα 1000 αεροσκάφη μαζί με τα μεταγωγικά, από τα οποία περίπου 150 ήταν καταδιωκτικά Bf.109E. Οποσδήποτε η ΕΒΑ υστερούσε δραματικά απέναντι στη Luftwaffe, ήδη όμως το προσωπικό είχε συγκεντρώσει ικανή πολεμική πείρα εναντίον των Ιταλών, ενώ τα ελάχιστα διαθέσιμα καταδιωκτικά της ΕΒΑ προκάλεσαν 4 καταρρίψεις γερμανικών αεροσκαφών και διεκδίκησαν άλλες 5, παρά την απελπιστική κυριαρχία των Γερμανών στον αέρα.

Τί θα Μπορούσε να Γίνει αν...

Είναι κοινώς αποδεκτό ότι η ιστορία καταγράφεται μόνο με βάση πραγματικά γεγονότα και όχι εικασίες. Παρόλα αυτά παραμένει εξαιρετικά ενδιαφέρον το ερώτημα: "Τι θα πετύχαινε η ΕΒΑ αν είχε παραλάβει έγκαιρα το υλικό που είχε ζητήσει";.

Η ΕΒΑ ξεκίνησε τον πόλεμο με 4 Μοίρες καταδιωκτικών, 3 Μοίρες βομβαρδιστικών, 3 Μοίρες στρατιωτικής συνεργασίας και 3 ναυτικής συνεργασίας, παρατάσσοντας ένα σύνολο από 221 αεροσκάφη όλων των τύπων, από τα οποία μόνο τα 98 ήταν αξιόμαχα καταδιωκτικά και βομβαρδιστικά (ή 125 αν συνυπολογιστούν και αυτά της στρατιωτικής / ναυτικής συνεργασίας). Σε περίπτωση που παραδίνονταν όλα τα αεροσκάφη όπως είχαν ζητηθεί, τότε θα μπορούσε να παρατάξει: Εννιά Μοίρες Διώξεως, ήτοι 2 με Spitfire, 2 με Bloch MB.151, 2 με F4F-3A (ή P-40) και 3 με PZL P.24, τέσσερις Μοίρες Βομβαρδισμού (2 με Blenheim και 2 με Potez 633B2) αρχικά και κατόπιν ακόμα τέσσερις με Maryland. Επίσης θα είχε αντικαταστήσει όλα τα αναγνωριστικά των Μοιρών

παρατήρησης με Hs.126 και θα είχε αποσύρει τα απαρχαιωμένα υδροπλάνα Fairey Swordfish IIIF αεροσκάφη ναυτικής συνεργασίας Anson Mk.I.

Με αυτό το σκεπτικό η EBA θα είχε ιδιαίτερα αυξημένες επιχειρησιακές δυνατότητες, και θα μπορούσε να συνδυάσει τις αποστολές των αεροσκαφών ανάλογα με τις δυνατότητες κάθε τύπου. Σε αυτή την περίπτωση τα Spitfire και Bloch (4 Μοίρες) μπορούσαν να κυριαρχούν πάνω από το μέτωπο, απαγορεύοντας τις επιχειρήσεις της RA, ενώ τα F4F-3A (ή P-40), που είχαν μεγάλη εμβέλεια, να συνοδεύουν τα βομβαρδιστικά σε στόχους στα μετόπισθεν του εχθρού μοιρασμένα σε 2 Μοίρες. Έτσι τα PZL P.24 (3 Μοίρες), που είχαν μικρή εμβέλεια και ασθενείς επιδόσεις θα επαρκούσαν για να προστατεύουν τα αστικά κέντρα και στρατηγικά σημεία τα οποία υπέφεραν από τα ιταλικά βομβαρδιστικά.

Τα χαρακτηριστικά των καταδιωκτικών που δεν παραδόθηκαν ήταν παραπάνω από επαρκή για την αντιμετώπιση όλων των ιταλικών και γερμανικών δικινητήριων βομβαρδιστικών, τα οποία ήταν ταχύτατα και δυσκόλευαν τα μέτρια επιδόσεων PZL P.24. Επιπλέον το αυξημένο πλήθος διαθέσιμων καταδιωκτικών θα επέτρεπε συνεχή παρουσία πάνω από το μέτωπο όχι πλέον με τριάδες PZL P.24 αλλά από ολόκληρες Μοίρες καταδιωκτικών ικανότερων από τα ιταλικά. Από την άλλη μεριά τα βομβαρδιστικά θα απολάμβαναν ισχυρής προστασίας, καταφέροντας σοβαρά πλήγματα αλλά ταυτόχρονα εξασφαλίζοντας και την επιβίωσή τους. Το ίδιο ίσχυε και για τα πολύπαθα Hs.126, τα οποία εφόσον επιχειρούσαν σε αυξημένους αριθμούς (48 αεροσκάφη) και με ισχυρή προστασία στη γραμμή του μετώπου, θα βοηθούσαν πολύ αποτελεσματικά το Στρατό Ξηράς με προσβολές εγγύς υποστήριξης. Οι παραπάνω τύποι (με εξαίρεση τα γαλλικής και πολωνικής κατασκευής αεροσκάφη λόγω κατάληψης των χωρών προέλευσης και προφανώς των γερμανικών), πέρα από τις υψηλές επιδόσεις που διέθεταν, προέρχονταν από τη Βρετανία και τις ΗΠΑ, συνεπώς η EBA μπορούσε να ελπίζει στην εφοδιαστική υποστήριξη και σε αναπλήρωση απωλειών από τις κατασκευάστριες χώρες.

Στην πραγματικότητα η Ελλάδα παρέλαβε συνολικά 125 αεροσκάφη (καταδιωκτικά, βομβαρδιστικά, και στρατιωτικής / ναυτικής συνεργασίας) και μέχρι το τέλος του πολέμου παρέλαβε ακόμα 28 ως ενίσχυση, αλλά όχι το επιθυμητό σύνολο των 297 σύγχρονων και αξιόμαχων αεροσκαφών που παράγγειλε, το οποίο ήταν πολύ ανώτερο από το υλικό που παρέταξαν οι Βρετανοί¹⁶ (πίνακας 2). Κατά τη γνώμη του γράφοντος, αν είχε παραδοθεί εγκαίρως το επιθυμητό υλικό, έτσι ώστε το προσωπικό να είχε τουλάχιστον τη δυνατότητα εξοικείωσης με αυτό, η εικόνα πάνω από το αλβανικό μέτωπο θα ήταν πολύ διαφορετική και συντριπτικά υπέρ της EBA, με ανάλογο όφελος και στις χερσαίες επιχειρήσεις.

Στην περίπτωση της γερμανικής εισβολής και επειδή ο αντίπαλος είχε διαφορετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά είναι πολύ αμφίβολη μια αντίστοιχη εκτίμηση, ειδικά μετά τη φθορά των πολύμηνων επιχειρήσεων εναντίον των Ιταλών (αν και θεωρητικά η EBA θα είχε προμηθευτεί και τα

16. Στους αριθμούς δεν υπολογίζονται αεροσκάφη που αποκτήθηκαν πριν το 1936 και είχαν ελάχιστη επιχειρησιακή αξία και εμπλοκή στις επιχειρήσεις. Επίσης δεν υπολογίζονται απώλειες σε ατυχήματα. Λεπτομέρειες στον πίνακα "2".

ΠΙΝΑΚΑΣ – 2					
ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΕΣ ΚΑΙ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΕΒΑ ΜΕ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΑΕΡΟΣΚΑΦΗ ΜΕΤΑ ΤΟ 1936					
ΤΥΠΟΣ	ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΕΣ	ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΕΩΣ 28/10/1940	ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ 28/10/1940	ΡΟΛΟΣ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
Spitfire Mk.I	24	0	0	Δίωξη	Κορυφαία σχεδίασης
F-4F-3A Wildcat	30	0	0		Σύγχρονης σχεδίασης
Bloch MB-151	25	9	0		Σύγχρονης σχεδίασης
PZL-24 F/G	36	36	0		Αξιόμαχα
Gloster Gladiator Mk.I	2	2	0		Αξιόμαχα
Gloster Gladiator Mk.II	0	0	22		Αξιόμαχα
Martin Maryland	48	0	0	Βομβαρδισμός	Σύγχρονης σχεδίασης
Bristol Blenheim Mk.I	0	0	6		Σύγχρονης σχεδίασης
Bristol Blenheim Mk.IV	24	12	0		Σύγχρονης σχεδίασης
Potez 633	24	13	0		Σύγχρονης σχεδίασης
Fairey Battle Mk.I	0	13	0		Αξιόμαχα
Avro Anson Mk.I	24	12	0	Ναυτική Συνεργασία	Αξιόμαχα
Dornier Do 22Kg	12	12	0		Αξιόμαχα
Henschel Hs.126A-1	48	16	0	Στρ. Συνεργασία	Σύγχρονης σχεδίασης
ΣΥΝΟΛΟ	297	125	28		

Πίνακας 2

F4F-3A). Είναι βέβαιο ότι το έργο της Luftwaffe δε θα ήταν το ίδιο εύκολο όπως έγινε στην πραγματικότητα αλλά θα ήταν πολύ δύσκολο να αποτραπεί η είσοδος των Γερμανών στην Ελλάδα, με δεδομένη και την υπεροχή τους σε τεθωρακισμένες μονάδες και εφεδρείες. Εκείνο που σίγουρα θα μπορούσε να γίνει ήταν μεγαλύτερη καθυστέρηση και φθορά των Γερμανών και επίσης μπορούσε να αποφευχθεί η κατάκτηση όλης της χώρας. Ειδικότερα κατά τη Μάχη της Κρήτης, θα ήταν αδύνατη η ρίψη των Γερμανών αλεξιπτωτιστών αν στην περιοχή πετούσαν μερικές Μοίρες ελληνικών και βρετανικών καταδιωκτικών, ενώ η αποδεδειγμένη ιστορικά καθυστέρηση της κατάληψής της, κόστισε στους Γερμανούς τον πόλεμο στο ρωσικό μέτωπο και προφανώς επέδρασε στην τελική έκβαση του Β'ΠΠ¹⁷.

Αν η ΕΒΑ διέθετε επαρκές πλήθος ικανών αεροσκαφών, μπορεί να αναλογιστεί κανείς τι ήταν σε θέση να πράξουν εκείνοι οι τόσο αποφασισμένοι Αεροπόροι, που αντιμετώπισαν αποτελεσματικά έναν αντίπαλο που υπερίσχυε ποιοτικά σε υλικό, το οποίο λογιστικά ήταν ανώτερο στα επίπεδα του 6:1. Δυστυχώς οι αποφάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων, έστω και συμμαχικών, της επιφύλασσαν πολύ μικρότερη υποστήριξη από αυτή που άξιζε για την προσφορά της.

Συμπέρασμα - Επίλογος

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την προσπάθεια εξοπλισμού της ΕΒΑ τις παραμονές του Β' ΠΠ είναι διαχρονικά όσο και επίκαιρα. Η τότε ηγεσία της χώρας, αντιλαμβανόμενη το γεγονός ότι η Ελλάδα θα καλείτο να

17. Σύμφωνα με τη διπλωματική εργασία του συγγραφέα στη Σχολή Ικάρων.

αντιμετωπίσει αντιπάλους με συντριπτική υπεροχή αριθμητικά και ποιοτικά, επιδίωξε έγκαιρα να οργανώσει ικανή Πολεμική Αεροπορία, παρά τις πενιχρές οικονομικές δυνατότητες. Η προσπάθεια αυτή συνδυάστηκε με την ενεργή εμπλοκή της εγχώριας βιομηχανίας, η οποία την εποχή του μεσοπολέμου είχε σημαντικές δυνατότητες.

Παρά το γεγονός ότι μόλις το 40% των παραγγελλθέντων αεροσκαφών παραδόθηκε τελικά στην Ελλάδα, και μάλιστα σε μερικές περιπτώσεις αφορούσε υποδεέστερους των επιθυμητών τύπους, η ολιγάριθμη ΕΒΑ κατόρθωσε να αποτρέψει την ιταλική κυριαρχία στον αέρα και να ανταποδώσει με βαριά πλήγματα. Η ανάλυση δείχνει ότι εφόσον διέθετε όλο το απαραίτητο υλικό, η πορεία του πολέμου θα είχε άλλη τροπή, τουλάχιστον χρονικά αλλά ενδεχομένως και ως προς τις εδαφικές κατακτήσεις του Άξονα.

Στις μέρες μας, αν και η δημοσιονομική συγκυρία είναι επίσης δυσμενής, δεν υπάρχει η τεράστια διαφορά δυναμικού έναντι του δυνητικού αντιπάλου της χώρας, έχει όμως τις προοπτικές να δημιουργηθεί. Συνεπώς, ο έγκαιρος, οργανωμένος και μακρόπνοος εξοπλισμός της υφιστάμενης υψηλού επιπέδου σύγχρονης Πολεμικής Αεροπορίας της χώρας, με παράλληλη εμπλοκή της εγχώριας βιομηχανίας, **καθίσταται ιστορικά αναγκαιότητα πρώτης προτεραιότητας για το σχεδιασμό της αμυντικής και εξωτερικής μας πολιτικής.**

Βιβλιογραφία

Βιβλία - Μονογραφίες

- ΓΕΑ/ΥΠΙΣΤΠΑ. Ιστορία της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας τόμοι Γ/Δ. Αθήνα: Έκδοση ΓΕΑ/ΥΠΙΣΤΠΑ, 1990/1998.
- ΔΙΣ/ΓΕΣ. Η προς πόλεμον προπαρασκευή του Ελληνικού Στρατού 1923-1940 - Αθήνα. Έκδοσης Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού, 1969
- Καρταλαμάκης Ηλίας. Η αεροπορία στον Πόλεμο του '40. Αθήνα, 1990
- Χαρούσης Χαρίτων. Η Ελληνική Αεροπορία στον Πόλεμο 1940-41. Αθήνα: Περιοδικό "Ελληνικά Φτερά" Τεύχος 1ο, Εκδόσεις "Αμυντική Γραμμή", 2007.
- Χαρούσης Χαρίτων. Ο ρόλος του αεροπορικού όπλου στη Μάχη της Κρήτης. Διπλωματική Εργασία Σχολής Ικάρων. Τατόι: 1991.
- Χριστοφίλης Νικόλαος. Όπλα και καταρρίψεις της Ελληνικής Αεροπορίας 1940-41. Αθήνα: Εκδόσεις Δούρειος Ίππος, 2010.
- Bert Kinzey. F4F Wildcat in action. England: Air Life Publishing, 1988.
- Christopher Shores & Brian Cull & Nicola Malizia. Air War for Yugoslavia, Greece & Crete 1940-41. London: Squadron Signal Publications, 1987.

- John Carr. On Spartan Wings, The Royal Hellenic Air Force in WW2. South Yorkshire: Pen & Sword Military, 2012.
- Richard S. Dann. Grumman Biplane Fighters in action, Texas: Squadron / Signal Publications, 1996.
- Raymont Danel .The Potez 63 series. Surrey / England: Profile Publications Ltd., No195, 1967.

Άρθρα

- Παλουλιάν Κυριάκος. "Τα άγνωστα αιλουροειδή της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας", περιοδικό "Αεροπορική Επιθεώρηση", ΓΕΑ/ΥΑΕ, Τεύχος 79.
- Νταλούμη Ηλία. "ΚΕΑ: Ο Μεγάλος Άγνωστος". Άρθρο στον σύνδεσμο <http://koti.welho.com/msolanak/kea.html> (πρόσβαση 16-1-2013)
- Νταλούμης Ηλίας. "Spitfire, πολέμησε και για την Ελλάδα". Περιοδικό Πτήση & Διάστημα, τεύχος 137.
- Χαρούσης Χαρίτων. "Μάχη της Αγγλίας -Σύγκριση Spitfire Mk I vs Bf-109E", περιοδικό "Αεροπορική Επιθεώρηση", ΓΕΑ/ΥΑΕ, Τεύχος 94.
- Μαργαρίτης Γεώργιος, Καθηγητής Ιστορίας ΑΠΘ. Άρθρο στο σύνδεσμο http://www.kalami.net/2009/ellada/grBr_usa_1940.html (πρόσβαση 15-1-2013)

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Αντισμήναρχος (Ι) Χαρίτων Χαρούσης γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1968. Εισήλθε στη Σχολή Ικάρων το 1987 και αποφοίτησε το 1991. Έκτοτε υπηρέτησε σε διάφορες Μοίρες αεροσκαφών (348 ΜΤΑ, 355ΜΤΜ, 383ΜΕΕΑ), σε επιτελικές θέσεις στην 113ΠΜ, το ΑΤΑ/ΕΚΑΕ και το ΓΕΑ και πρόσφατα ως Α.Ε. και κατόπιν Διοικητής του ΣΜΕΤ/113ΠΜ. Εκπαιδεύτηκε στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Πολιτικής Προστασίας και έχει συμμετάσχει σε αρκετές αποστολές αεροπυρόσβεσης με πολυεθνική δύναμη. Έχει πτητική εμπειρία περισσότερες από 2.800 ώρες πτήσης κυρίως σε μαχητικά αεροσκάφη RF-4E Phantom II, μεταγωγικά C-47 Dakota και πυροσβεστικά Bombardier CL-415. Ασχολείται με θέματα ιστορικού και αεροπορικού ενδιαφέροντος, συγγράφει σχετικά άρθρα και έχει δημοσιεύσει τρεις μονογραφίες με θέματα από την ιστορία της Πολεμικής Αεροπορίας.

Δραστηριότητες ΑΔΙΣΠΟ

Ο Α/ΓΕΕΘΑ στην ΑΔΙΣΠΟ

Στο πλαίσιο επιμόρφωσης των σπουδαστών της 10ης εκπαιδευτικής σειράς της Ανωτάτης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου, ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας, Στρατηγός Μιχαήλ Κωσταράκος, επισκέφθηκε την Σχολή την Παρασκευή 23 Νοεμβρίου 2012.

Στην ομιλία του αναφέρθηκε σε επιχειρησιακά, οργανωτικά και διοικητικά θέματα των Ενόπλων Δυνάμεων. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης παραβρέθηκε και ο Διοικητής του ΓΣΣ/NRDC-GR, Αντιστράτηγος Γεώργιος Μπασιακούλης.

Η Ταξιαρχία SEEBRIG στην ΑΔΙΣΠΟ

Τη Δευτέρα 3 Δεκεμβρίου 2012, ο Διοικητής της Ταξιαρχίας SEEBRIG, Ταξίαρχος Zdravko POPOVSKI, συνοδευόμενος από 31 Επιτελείς του, επισκέφθηκε την Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου (ΑΔΙΣΠΟ) στο πλαίσιο των ενημερωτικών επισκέψεων του Σχηματισμού του.

Κατά την επίσκεψή τους ενημερώθηκαν για την οργάνωση και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Σχολής.

Ο Διοικητής ΔΑΥ στην ΑΔΙΣΠΟ

Στο πλαίσιο επιμόρφωσης των σπουδαστών της 10ης Εκπαιδευτικής Σειράς της ΑΔΙΣΠΟ, ο Διοικητής της Διοικήσεως Αεροπορικής Υποστήριξης (ΔΑΥ) Αντιπτέραρχος (Ι) Χρήστος Βαΐτσης επισκέφθηκε τη Σχολή την 16 Ιανουαρίου 2013. Ο Διοικητής της ΔΑΥ πραγματοποίησε διάλεξη με θέμα "Το ΝΑΤΟ σήμερα, οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις και η Στρατιωτική Διπλωματία".

Ο Υπαρχηγός Αρχηγείου Στόλου στην ΑΔΙΣΠΟ

Την Τρίτη 22 Ιανουαρίου 2013 επισκέφθηκε τη Σχολή ο Υπαρχηγός του Αρχηγείου Στόλου, Υποναύαρχος Γεώργιος Γιακουμάκης Π.Ν. Στη συνέχεια πραγματοποίησε παρουσίαση με θέμα "Αποστολή - Οργάνωση - Δομή και Επιχειρησιακή Σχεδίαση του Αρχηγείου Στόλου".

Μετά την ολοκλήρωσή της υποβλήθηκαν ερωτήσεις από τους σπουδαστές της Σχολής και αναπτύχθηκε διάλογος επί θεμάτων αρμοδιότητάς του.

Ο Αρχηγός του Λιμενικού Σώματος στην ΑΔΙΣΠΟ

Σε συνέχεια των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων της 10ης ΕΣ, την 13η Ιανουαρίου 2013 προσκλήθηκε από τη Έδρα Διακλαδικού Αμυντικού Προσανατολισμού, ο Αντιναύαρχος Δημήτριος Μπαντιάς, Αρχηγός του Λιμενικού Σώματος - Ελληνικής Ακτοφυλακής, ο οποίος παρουσίασε διάλεξη, με θέμα: "Αποστολή, Οργάνωση, Δομή και Επιχειρήσεις του Λιμενικού Σώματος".

Ο Διοικητής της ΑΣΔΕΝ στην ΑΔΙΣΠΟ

Την 28η Ιανουαρίου 2013 προσκλήθηκε και επισκέφθηκε τη Σχολή ο Διοικητής της ΑΣΔΕΝ, Αντιστράτηγος Βασίλειος Τελλίδης, ο οποίος παρουσίασε διάλεξη, με θέμα: "Αποστολή, Οργάνωση, Προοπτικές και Σχεδίαση Επιχειρήσεων της ΑΣΔΕΝ."

Μετά την ολοκλήρωση της διάλεξης υποβλήθηκαν ερωτήσεις από τους σπουδαστές της Σχολής και αναπτύχθηκε διάλογος επί θεμάτων αρμοδιότητάς του.

Ο Διοικητής Δ΄ΣΣ στην ΑΔΙΣΠΟ

Την Τετάρτη 30η Ιανουαρίου 2013 επισκέφθηκε τη Σχολή ο Αντιστράτηγος Αθανάσιος Τσέλιος, Διοικητής Δ΄ΣΣ. Πραγματοποίησε παρουσίαση με θέμα "Αποστολή - Οργάνωση - Προοπτικές και Επιχειρησιακή Σχεδίαση του Δ΄ΣΣ". Μετά την ολοκλήρωσή της υποβλήθηκαν ερωτήσεις από τους σπουδαστές της Σχολής και αναπτύχθηκε διάλογος επί θεμάτων αρμοδιότητάς του.

Ο Αρχηγός Τακτικής Αεροπορίας στην ΑΔΙΣΠΟ

Στο πλαίσιο της επιμόρφωσης των σπουδαστών της 10ης Εκπαιδευτικής Σειράς, επισκέφθηκε τη Σχολή ο Αντιπτεράρχος (Ι) Ευάγγελος Τουρνάς Αρχηγός της Τακτικής Αεροπορίας, την Πέμπτη 31 Ιανουαρίου 2013.

Ο ανωτέρω Ανώτατος Αξιωματικός πραγματοποίησε διάλεξη με θέμα "Αποστολή - Οργάνωση - Προοπτικές του ΑΤΑ". Μετά την ολοκλήρωση της διάλεξης, υποβλήθηκαν ερωτήσεις από τους σπουδαστές της Σχολής και αναπτύχθηκε διάλογος επί θεμάτων αρμοδιότητάς του.

Ο Διοικητής Γ΄ΣΣ/NRDC-GR στην ΑΔΙΣΠΟ

Στα πλαίσια της επιμόρφωσης των σπουδαστών της 10ης Εκπαιδευτικής Σειράς, την Παρασκευή 8 Φεβρουαρίου 2013 επισκέφθηκε τη Σχολή ο Αντιστράτηγος Γεώργιος Μπασιακούλης, Διοικητής του Γ΄ΣΣ/NRDC-GR. Στη συνέχεια πραγματοποίησε παρουσίαση με θέμα "Αποστολή - Οργάνωση - Δομή και Προοπτικές του Γ΄ΣΣ/NRDC-GR". Μετά την ολοκλήρωσή της υποβλήθηκαν ερωτήσεις από τους σπουδαστές της Σχολής και αναπτύχθηκε διάλογος επί θεμάτων αρμοδιότητάς του.

Ο Γενικός Επιθεωρητής Αστυνομίας Β. Ελλάδος στην ΑΔΙΣΠΟ

Την Πέμπτη 14 Φεβρουαρίου 2013 επισκέφθηκε τη Σχολή ο Αντιστράτηγος Δημήτριος Παπαδόπουλος, Γενικός Επιθεωρητής Αστυνομίας Βορείου Ελλάδος. Στη συνέχεια πραγματοποίησε παρουσίαση με θέμα "Αποστολή - Οργάνωση - Δομή της Ελληνικής Αστυνομίας". Μετά την ολοκλήρωσή της υποβλήθηκαν ερωτήσεις από τους σπουδαστές της Σχολής και αναπτύχθηκε διάλογος επί θεμάτων αρμοδιότητάς του.

Ο Διοικητής της XX ΤΘΜ στην ΑΔΙΣΠΟ

Την 27η Φεβρουαρίου 2013 επισκέφθηκε την ΑΔΙΣΠΟ ο Διοικητής XX ΤΘΜ Υποστράτηγος Γκαρτζονίκας Παναγιώτης, ο οποίος παρουσίασε διάλεξη, με θέμα: "Επιχειρησιακό Επίπεδο Πολέμου".

Ο DCOS OPS/NRDC-GR BGen Jaime Iniguez στην ΑΔΙΣΠΟ

Την Πέμπτη 28 Ιανουαρίου 2013 επισκέφθηκε τη Σχολή ο Ισπανός Ταξίαρχος Iniguez Andrade Jaime, Διευθυντής Επιχειρήσεων του NRDC-GR. Στη συνέχεια πραγματοποίησε παρουσίαση με θέμα "NRF 2012 - Χερσαίο Στρατηγείο". Μετά την ολοκλήρωσή της υποβλήθηκαν ερωτήσεις από τους σπουδαστές της Σχολής και αναπτύχθηκε διάλογος επί θεμάτων αρμοδιότητάς του.

Ημερίδα ΑΔΙΣΠΟ: "Μέθοδοι Βελτίωσης, Απόδοσης και Δυνατότητες Εφαρμογής του Σύγχρονου Management στις Ένοπλες Δυνάμεις"

Την 29η Ιανουαρίου 2013 προσκλήθηκαν από την Έδρα Διακλαδικού Αμυντικού Προσανατολισμού, οι κύριοι Δημήτριος Μπουραντάς, Καθηγητής Management και Human Recourses, του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Σχης ε.α. Γεώργιος Κυριακίδης, Δντής Εκπαίδευσης της HUMAN ASSETS A.E. με κύριο θέμα το project management και ο Φώτιος Βούζας, Επίκουρος Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, με κύριο θέμα το management και Διοίκηση Ολικής Ποιότητας, ο οποίοι συμμετείχαν σε ημερίδα, με θέμα: "Μέθοδοι Βελτίωσης, Απόδοσης και Δυνατότητες Εφαρμογής του Σύγχρονου Management στις Ένοπλες Δυνάμεις".

Επισκόπηση Νοεμβρίου 2012

Την Τετάρτη 5 Δεκεμβρίου 2012 η Έδρα Ασφάλειας και Στρατηγικής διοργάνωσε στο αμφιθέατρο της ΑΔΙΣΠΟ την επισκόπηση των γεγονότων του μηνός Νοεμβρίου 2012. Η επισκόπηση διεξήχθη από σπουδαστές της 10ης σειράς σε τρεις θεματικές ενότητες (εγγύς περιβάλλον, διεθνές περιβάλλον και οικονομία-τεχνολογία). Για το σχολιασμό προσκλήθηκαν και συμμετείχαν ο Αναπληρωτής Καθηγητής Οικονομικών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Νίκος Βαρσακέλης, ο κ. Παντελής Σαββίδης και ο κ. Καψάλας Δημήτριος δημοσιογράφοι.

Επισκόπηση Δεκεμβρίου 2012

Την Παρασκευή 11 Ιανουαρίου 2013 η Έδρα Ασφάλειας και Στρατηγικής διοργάνωσε στο αμφιθέατρο της ΑΔΙΣΠΟ, την επισκόπηση των γεγονότων του μηνός Δεκεμβρίου 2012. Η επισκόπηση διεξήχθη από σπουδαστές της 10ης εκπαιδευτικής σειράς, σε τρεις θεματικές ενότητες (εγγύς περιβάλλον, διεθνές περιβάλλον και οικονομία-τεχνολογία). Για το σχολιασμό προσκλήθηκαν και συμμετείχαν ο Αντιπρύτανης του Πανεπιστημίου Μακεδονία Καθηγητής κ. Χάρυ Παπαπανάγος, ο κ. Παντελής Σαββίδης δημοσιογράφος και ο κ. Σωτήρης Σέρμπος Λέκτορας Διεθνούς πολιτικής στο τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.

Επισκόπηση Ιανουαρίου 2013

Σε συνέχεια των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων της 10ης ΕΣ, την Παρασκευή 1η Φεβρουαρίου 2013 η Έδρα Ασφάλειας και Στρατηγικής διοργάνωσε στο αμφιθέατρο της ΑΔΙΣΠΟ, την επισκόπηση των γεγονότων του μηνός Ιανουαρίου 2013. Η επισκόπηση διεξήχθη από σπουδαστές της 10ης εκπαιδευτικής σειράς, σε τρεις θεματικές ενότητες (εγγύς περιβάλλον, διεθνές περιβάλλον και οικονομία-τεχνολογία). Για το σχολιασμό προσκλήθηκαν και συμμετείχαν ο κ. Νικόλαος Βαρσακέλης Αναπληρωτής Καθηγητής του ΑΠΘ, ο κ. Φοίβος Αποστολόπουλος Διδάκτωρ Πολιτικών Επιστημών και Διεθνών Σχέσεων και ο κ. Δημήτριος Καψάλας Δημοσιογράφος.

Άσκηση ΤΑΑΣ <<ΔΕ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ>>

Κατά τη διάρκεια του Φεβρουαρίου του 2013, διεξίχθει η Άσκηση ΤΑΑΣ <<ΔΕ Θεμιστοκλής>> Σχεδίαση - Διεξαγωγή Επιχειρήσεων, με εκπαιδευτές της Έδρας Διακλαδικών Επιχειρήσεων και της Έδρας Επιχειρησιακής Σχεδίασης. Σκοπός της Άσκησης είναι η άρτια εκπαίδευση των σπουδαστών της 10ης Εκπαιδευτικής Σειράς της ΑΔΙΣΠΟ.

Διαλέξεις στην ΑΔΙΣΠΟ

Διάλεξη στην ΑΔΙΣΠΟ, από τον Σχη εα Κυριακίδη Γεώργιο με θέμα: Οργανωσιακή Συμπεριφορά, στο αμφιθέατρο της σχολής.

Διάλεξη στην ΑΔΙΣΠΟ, από τον Υπτιχο εα Κυριαζή Δημήτριο Δρ. Ψυχιατρικής με θέμα: Ψυχολογία Ηγεσίας, στο αμφιθέατρο της σχολής.

Διαλέξεις στην ΑΔΙΣΠΟ, από τον Ταξχο (Ι) Βρεπτό Βασίλειο ΓΕΕΘΑ/ΔΑΕΡ με θέματα: Ενοποιημένη Αεράμυνα και Σύστημα Αεροπορικού Ελέγχου.

Επιτελική Ενημέρωση επί Επιχειρησιακών Θεμάτων

Διαλέξεις στην ΑΔΙΣΠΟ από τους: Ασμχο (Ε) Ισίδωρο Κομποθέκλα ΓΕΕΘΑ/Γ1, Σχη (ΠΖ) Δημήτριο Μπαγκή ΓΕΣ/ΔΥΔΜ, Πχο (Μ) Δ. Σούφρα ΠΝ ΓΕΝ/Γ2 και Σμχο (Ε) Κων/νο Βλάσση ΓΕΑ/Δ7, παρακολούθησαν οι σπουδαστές της 10ης Εκπαιδευτικής Σειράς στις 4 Φεβρουαρίου 2013.

Τα θέματα των διαλέξεων ήταν τα ακόλουθα: ΔΜ στις Επιχειρήσεις, Περί Επιτάξεων στο ΣΞ (Ν 4442/1929, Ν 611/1977) Σχέδιο Βιομηχανικής Κινητοποίησης Σχέδιο Στρατηγικών Μεταφορών, Περί Επιτάξεων στο ΠΝ (Ν 4442/1929, Ν 611/1977) θαλάσσιες Μεταφορές Σχέδιο Κινητοποίησης Επιτακτών Εμπορικών Πλοίων Σχέδιο Πολιτικής και Βιομηχανικής Κινητοποίησης Ναυτικού και Σχέδιο Υποστήριξης (Επιτάξεων - Μεταφορών) Σχέδιο Επιτάξεως Ιπτάμενων Μέσων.

Διάλεξη στην ΑΔΙΣΠΟ, από τον κ. Καρφάκη Κωνσταντίνο Καθηγητή Πανεπιστημίου ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ με θέμα: Παγκόσμιο Νομισματικό Σύστημα και Ελεύθερη Αγορά.

Διάλεξη στην ΑΔΙΣΠΟ, από την Νάσκου - Περράκη Παρασκευή Καθηγήτρια Πανεπιστημίου ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ με θέμα: Διπλωματικό και Προξενικό Δίκαιο.

Διάλεξη στην ΑΔΙΣΠΟ, από τον κ. Πατραγά Κυριάκο Δρ. Νομικής Παντείου Πανεπιστημίου με θέμα: Ιστορία και Διαιρέσεις του Ισλαμ - Το Ισλαμικό Δίκαιο Τζιχάντ.

Διάλεξη στην ΑΔΙΣΠΟ, από τον κ. Σαρηγιαννίδη Μιλτιάδη Επίκουρο Καθηγητή ΑΠΘ με θέμα: Πολιτικές - Νομικές - Διπλωματικές παράμετροι των σημαντικότερων Συνθηκών που επιδρούν επί των Εθνικών Συμφερόντων.

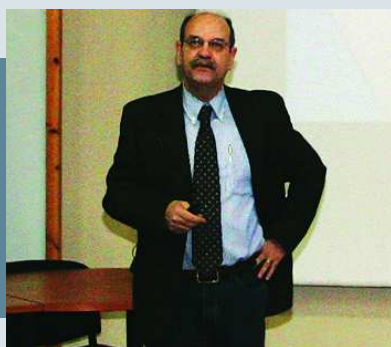

Διάλεξη στην ΑΔΙΣΠΟ, από τον κ. Παπαπανάγο Χάρυ Αντιπρύτανη Καθηγητή Πανεπιστημίου ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ με θέμα: Οικονομία και εξωτερική πολιτική (Οι Οικονομίες των Βαλκανίων και η Γεωοικονομική Θέση της Ελλάδας στην Περιοχή).

Διάλεξη στην ΑΔΙΣΠΟ, από τον κ. Μάρδα Δημήτριο Αναπληρωτή Καθηγητή ΑΠΘ με θέμα: Οικονομία και Εσωτερική Πολιτική (Οικονομικός και Αμυντικός Προϋπολογισμός).

Διάλεξη στην ΑΔΙΣΠΟ, από τον κ. Βαρσακέλη Νικόλαο Αναπληρωτή Καθηγητή ΑΠΘ με θέμα: Οικονομία και Εξωτερική Πολιτική (Διεθνείς Οικονομικές Σχέσεις - Στρατηγική Θέση της Χώρας).

Διάλεξη στην ΑΔΙΣΠΟ, από τον κ. Πασχαλίδη Γρηγόριο Αναπληρωτή Καθηγητή ΑΠΘ με θέμα: Το Διαδίκτυο ως Μέσο Διεξαγωγής ΨΕ και Ανθελληνικής Προπαγάνδας.

Αγιασμός - Κοπή Βασιλόπιτας

Την 7η Ιανουαρίου 2013, πραγματοποιήθηκε ο Αγιασμός του Νέου Έτους, από τον Ιερέα Γ'ΣΣ Πρωτοπρεσβύτερου Μαρίνου Πατεράκη Τχη (ΣΙ) Δντη.

Στη συνέχεια ακολούθησε κοπή βασιλόπιτας για το νέο έτος παρουσία των σπουδαστών και της μόνιμης δύναμης.

Αιμοδοσία ΑΔΙΣΠΟ

Στα πλαίσια της κοινωνικής δραστηριότητας της Ανωτάτης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου (ΑΔΙΣΠΟ), πραγματοποιήθηκε την 10η Ιανουαρίου 2013 στο χώρο της Σχολής εθελοντική αιμοδοσία, με τη συμμετοχή τόσο της μόνιμης δύναμης όσο και των σπουδαστών.

Επίσκεψη στο ΠΑΠΑΦΕΙΟ Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Θεσσαλονίκης

Στα πλαίσια της κοινωνικής προσφοράς της Ανωτάτης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου (ΑΔΙΣΠΟ), αντιπροσωπεία της μόνιμης δύναμης και σπουδαστών της 10ης Εκπαιδευτικής Σειράς επισκέφτηκε το ΠΑΠΑΦΕΙΟ Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Θεσσαλονίκης, για να προσφέρει είδη σίτισης προς ενίσχυση των συσσιτίων της Ιεράς Μητρόπολης Θεσσαλονίκης.

ΑΔΙΣΠΟ

Αποστολή ΑΔΙΣΠΟ

Αποστολή της Σχολής είναι να παρέχει διακλαδική εκπαίδευση επιχειρησιακού και στρατηγικού επιπέδου, καθώς και επιμόρφωση σε βασικά θέματα γεωπολιτικής σε ανώτερους αξιωματικούς των τριών Κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων (ΕΔ) με σκοπό την προαγωγή της ικανότητάς τους στη σχεδίαση, διεύθυνση, διεξαγωγή διακλαδικών επιχειρήσεων, την κατάρτισή τους για τη στελέχωση εθνικών και συμμαχικών διακλαδικών στρατηγείων, στο εσωτερικό ή εξωτερικό και λοιπών εθνικών - συμμαχικών διεθνών θέσεων και για να τους καταστήσει ικανούς διοικητές και επιτελείς διακλαδικών στρατηγείων.

Η Σχολή λειτουργεί και ως επιστημονικός και επιτελικός φορέας στο χώρο των Ενόπλων Δυνάμεων για θέματα διακλαδικότητας, άμυνας, ασφάλειας και γεωπολιτικής - στρατηγικής εθνικού - συμμαχικού και διεθνούς ενδιαφέροντος.

ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ
Επιθεώρηση

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΟΛΕΜΟΥ
www.adispo.gr / e-mail: info@adispo.gr